

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi
The Journal of Diplomacy and Strategy

ANALİZ YAZISI BÜLTENİ AĞUSTOS 2020

Editör
Aybala LALE

Editörden

Değerli Okuyucular,

Diplomasi ve Strateji Dergisi (DSJOURNAL), Uluslararası İlişkiler ve Bölge Çalışmaları alanlarında orijinal çalışmalara yer vermek gayesiyle 2020 yılında yayın hayatına başlamıştır. Faaliyetlerimizi yalnızca dergi ile sınırlamayarak internet sitesi ve sosyal medya platformları aracılığıyla haftalık Dış Politika Z Raporları, Analiz Yazıları ve çevirilerle sizlerle buluşmaktayız. Bu kapsamda alanında uzman yazarlarımızın kaleme aldığı analizleri ‘‘Aylık Bülten’’ şeklinde sizlerin istifadesine sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Uluslararası İlişkiler disiplini tıpkı içerisinde bulunduğumuz dünya gibi gözle göremediğimiz, ancak idrak edebildiğimiz bir değişim içerisinde. Bir disiplin olarak Uluslararası İlişkilerin ortaya çıkışı henüz çok yeni olsa da 21. yüzyıl Uluslararası İlişkilerin değişimi ve dönüşümü için pek çok parametreyle doludur. Küreselleşme ve küreselleşmenin etkilerini tartıştığımız süreçte, içinde bulunduğumuz pandemi süreci de dahil pek çok parametre küreselleşmenin tek hakikat olmadığını gözler önüne serdi. Bu kapsamda bölge çalışmaları uluslararası ilişkiler disipliniinde önemini muhafaza etmeye devam etmektedir. Dolayısıyla bültenimizde uluslararası ilişkilere dair analizlerin yanı sıra Güneydoğu Asya, Doğu Asya, Ortadoğu, Doğu Akdeniz ve Balkanlar bölgelerini kapsayan çalışmalar da önemli bir yere sahiptir.

Çalışmalarımızı daha sağlıklı bir şekilde okuyucularımıza aktarmak için Aylık Bültenler yayımlıyoruz. İkinci bültenimizde Nurettin Taşar’ın Doğu Akdeniz’e dair temel dinamikleri ele aldığı, Şeyma Kızılay’ın Ortadoğu’da Beyrut patlaması, BAE-İsrail Anlaşması gibi sıcak gelişmeleri analiz ettiği ve şahsının Güney Kore demokrasisi ile Kuzey Kore’nin yönetim ideolojisi ve siber saldırılarına dair yazıları ağırlıktadır. Can Aykaş’ın Çin’in barışçıl yükseliş politikasını incelediği yazısı ile birlikte Diren Doğan’ın Güney Çin Denizi’ndeki meseleleri tarihi ve coğrafi arka planıyla tahlil ettiği yazılarını okumak aydınlatıcı olacaktır. Eren İrfanoğlu’nun ASEAN bünyesinde Endonezya’nın konumunu değerlendirdiği ve Güney Çin Denizi’ndeki Potansiyel Çatışmaları Önleme Çalıştaylarında Endonezya’nın yerini incelediği yazıları da Endonezya’nın Güneydoğu Asya’da önemli bir bölgesel güç olduğunu gözler önüne sermektedir.

Aylık bültenimizin ve yayımlanan tüm bilimsel çalışmaların okurlarımıza ve Türk akademisine faydalı olmasını temenni ediyoruz. Bir sonraki bültende buluşmak dileğiyle,

Aybala LALE

İçindekiler

Kuzey Kore Sosyalist Bir Ülke mi?	1
Kuzey Kore’de Sosyalizm’in Dönüşümü: Juche İdeolojisi	4
Güney Kore'nin Demokratikleşmesi	7
Uluslararası Hukukta Jus Ad Bellum Kavramı Çerçevesinde Siber Saldırıları:Kuzey Kore ve İran Örneği-1	10
Coğrafya İnsanların Olduğu Kadar Devletlerin de Kaderi midir?	25
Yalnızca Bir Su Kütle mi? Yoksa Çok Daha Ötesi mi?	33
Eşitlerin Birincisi: Endonezya.....	41
Endonezya ve Güney Çin Denizi’ndeki Potansiyel Çatışmaları Önleme Çalışmaları.....	44
Komşularla Sıfır Sorun’dan Mavi Vatan'a Türk Dış Politikasının Doktrinleştirilmesi (2/2) .	54
Doğu Akdeniz’deki Güç Mücadelesinin Dinamiği Ekonomi Değil!	59
Küresel Aktörlerin Balkan Jeopolitiğine Etkileri	62
Beyrut Patlaması Sonucu Ülke İçi Dinamikler	69
BAE-İsrail Anlaşması’nın Orta Doğu Jeopolitiğine Etkisi	72
Orta Doğu’nun “Barış”la İmtihanı	77
Barışçıl Yükseliş Sürdürülebilir mi?	83

Kuzey Kore Sosyalist Bir Ülke mi?

Aybala Lale*

Dünyanın kapalı kutusu olarak nitelendirilen, hakkında pek çok şey duyduğumuz, ancak konuşulanların spekülasyondan öte olup olmadığını bilmediğimiz ilginç bir ülke Kuzey Kore. Resmi ismiyle Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti. İsminde geçen kelimeler: DEMOKRASİ, HALK, CUMHURİYET. İcraata bakıldığında ise durum bambaşka.

1945 yılında bağımsızlığın kazanılmasının ardından Kore Yarımadasında faaliyet gösteren ilk grup komünistler olmuştur. Ancak Kuzey Kore kurucu lideri Kim İl Sung, hiçbir zaman bu komünist faaliyetler içerisinde yer almamış, Kore Komünist Partisi'nin üyesi olmamıştır. Bu nedenle liderliğiyle birlikte kendi ilkelerini benimsetme hususunda başarılı olmuştur. Kim İl Sung, ülkede sanayi yatırımlarının çoğunu ulusallaştırmış, Sovyetler'in yardımıyla ağır sanayi yatırımlarına öncelik vermiştir. İdari mekanizmasını sağlama almak amacıyla muhalif unsurları bastırılmış ve iktidarını kuvvetlendirmiştir. Nitekim, kuruluşun ilk yılları, Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye nazaran daha ileri atılım gerçekleştirdiği yıllardır.

Kuzey Kore yeniden yapılanma sürecinde Marksizm-Leninizm, Stalinizm ve bir ölçüde Çin Maoizm'inin etkisi altındadır. Bilhassa Stalin'in fikirlerinden yoğun bir şekilde etkilenen Kim İl Sung, özellikle onun 'kişilik kültürü' anlayışından esinlenmiştir. Kim İl Sung, 1953 yılında Stalin'in ölümünün ardından yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“Stalin hayatını kaybetti. Tüm ileri fikirli insanların yüce liderinin tutkulu kalbi atmayı bıraktı. Böyle üzücü bir haber ülkemizde yıldırım hızıyla yayıldı ve Kore'de milyonlarca insanın kalbinde şiddetli darbelere neden oldu... Lenin-Stalin'in büyük Partisinin deneyimini yaratıcı bir şekilde uygulayan Kore İşçi Partisi, tüm Korelileri tek bayrak altında birleştirmek için Anavatan Birleşmesi için Demokratik Birleşmiş Cepheyi oluşturdu. Kore İşçi Partisi, Lenin ve Stalin'in mükemmel çalışmalarına dayanarak kendi silahlı kuvvetlerini yaratabildi, onları yeni askeri teknolojiyle donattı, ilerici Sovyet askeri tecrübesini kullandı, onları eğitti ve her birine Stalinci politika eğitimi verdi. Koreliler bunların üstesinden geldi. Bunun nedeni Lenin-Stalin tipi bir parti olan ve bu dehaların öğretilerine dayanan şanlı Kore İşçi Partisi tarafından yönetilmeleridir.”[1]

Devletin resmi ideolojisinin sosyalizm olarak belirlendiği açıktır. Kuzey Kore dünyada sosyalist sistemi sürdürmeye çalışan sayılı ülkeden biridir. Neden mi?

- Ülkede üretim araçlarının mülkiyeti devlete ve kooperatiflere aittir.
- Doğal kaynaklar, demiryolları, limanlar, posta ve iletişim kuruluşları vb. tüm unsurların mülkiyeti de devlet elindedir.
- Eğitim ve sağlık hizmetleri ücretsizdir. Elektrik, su, ulaşım gibi hizmetlerden cüzi ücretler alınır. Halk vergiden muafır.
- Ekonomi merkezi planlamayla yürütülür.
- Yönetime İşçi Partisi hakimdir.

---

* Doktora, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, lalea933@gmail.com

- Kore İşçi Partisi'nin amblemi proleterya ve işçilerin temsili olan orak ve kılıç ve Kore aydın sınıfının temsili olan fırçadan oluşmaktadır.

Stalin'in ölümü ve 1960'da Çin ve Rusya'nın uzlaşmazlığı Kuzey Kore'nin Çin ve Sovyetler Birliği çizgisinden uzaklaşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim, zamanla ülkeye Sovyet desteği azalmış, Kuzey Kore'nin bağımsızlık (bir nevi izolasyon) arayışı zirveye ulaşmıştır. Kim İl Sung 1955'te Kore Beşinci Parti Kongresinde Juche adı verilen yönetim felsefesini ilan etmiştir. Juche fikri Kim İl Sung'un sosyalizmi geliştirmek, uluslararası düşünceyi etkilemek ve iktidarını sağlamlaştırmak için oluşturduğu bir ideolojidir. Başlangıçta ülke Anayasası'nda bile Marksizm-Leninizm olarak belirlenen sistem, bugün Juche olarak değiştirilmiştir.

1972 yılında sosyalist devrim ve inşanın gerçekleşmesi amacıyla bir "sosyalist anayasa" oluşturulmuştur.

"Bugün gerçeklerimiz, halkımızın sosyalist devrim ve sosyalizm inşasındaki büyük başarılarını pekiştirmek ve sosyalist toplumdaki politik, ekonomik ve kültürel alanlar için prensipler koymak için acilen yasal olarak yeni bir sosyalist anayasanın kurulmasını talep etmektedir."[2]

Anayasanın 9. maddesi sosyalizmin zaferine giden yolda Kuzey Kore'nin hedeflerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, halkın gücünü güçlendirerek ve üç devrimi- ideolojik, kültürel ve teknik- güçlü bir şekilde gerçekleştirerek Kore'nin kuzey yarısında sosyalizmin tam zaferini elde etmeye çalışacak ve ülkeyi bağımsızlık, barışçı birleşme ve büyük ulusal bütünleşme üzerine yeniden bir araya getirecektir."[3]

Aynı Anayasa Juche kelimesine 11 kez vurgu yaparak Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin Kore İşçi Partisi'nin Juche fikri rehberliğinde "bağımsız bir Marksizm-Leninizm uygulayıcısı" ve "bağımsız bir sosyalist devlet" olduğunu belirtmektedir. Anayasa pek çok kez değişiklik geçirmiş ve Marksizm-Leninizm ilkesi kaldırılarak yalnızca Juche ideolojisi Anayasa'da yer etmeye devam etmiştir.

Günümüzde Kuzey Kore rejimi geçirdiği evrimle bir tür ‘sosyalist monarşi’ görüntüsü sergilemektedir. Kim ‘Hanedanlığı’nın yönetimi varlığını muhafaza ederken ‘Kuzey Kore Tipi Otoriter Sosyalizm mi?’ sorusu akıllara gelmektedir. Zira ülkede baskıcı bir rejim hüküm sürmekte, bu rejim ise sosyalizm temelli Juche ideolojisi ile kalıplardan sıyrılarak kendi sosyalizm anlayışını geliştirmekte ve halka dayatmaktadır. Nitekim, 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması bile Kuzey Kore rejiminin ayakta kalmasını engellememiştir. Ancak bu tarihten itibaren dünya düzeninde yeni bir dönemin başladığının bilincinde olan Kuzey Kore, karşılaşma ihtimali olan tehlikelerin farkındadır ve özellikle ekonomik anlamda Juche ideolojisini esnetebilmektedir. Bugün Çin’in desteğiyle ayakta kalmayı başarabilen Kuzey Kore tipi otoriter sosyalizm derin bir krizin içerisinde.

Kuzey Kore analizlerinin merak uyandıracığı düşüncesiyle bir sonraki yazıda Kuzey Kore’nin Juche ideolojisini ve sosyalizm anlayışındaki dönüşümü inceleyeceğiz.

Kaynaklar:

[1] CHEONG, S.C. (2000). Stalinism and Kimilsungism: A Comparative Analysis of Ideology and Power. Asian Perspective, 24(1), 133-161.

[2] 5. Yüce Halk Meclisi, Kim Il Sung’un 25 Aralık 1972 Tarihli Konuşması

[3] 1972 KDHC Anayasası, Madde 9

Bizim liderimiz

Bizim İdeolojimiz

Bizim Ordumuz

Bizim Sistemimiz

İlk prensibi iyice uygulayalım!

Bir önceki yazıda ‘‘Kuzey Kore Sosyalist Bir Ülke mi?’’ sorusundan yola çıkarak Kuzey Kore’de kendine has bir sosyalizm anlayışı olduğundan bahsetmiştim. Dolayısıyla bu yazıda kendi tabirimle Kuzey Kore Tipi Sosyalizmin temel dayanağı olan Juche ideolojisini ele alacağım.

Kapalı kutu Kuzey Kore’nin Marksizm-Leninizm, Maoizm ve bir ölçüde Stalinizm’den etkilendiği gerek ülke Anayasası gerek yönetim uygulamalarından anlaşılmaktadır. Ülkede Marksizm-Leninizm anlayışının Stalinist bir versiyonu hakimdir.[1] Ancak, zamanla mücadele şekli değişen Kuzey Kore, SSCB ve Çin etkisinden uzaklaşarak özgün ideolojisini geliştirme ihtiyacı hissetmiş ve Juche’yi devletin resmi ideolojisi olarak inşa etmiştir. (주체 사상) Juche, bu unsurların yanı sıra Kore mitolojisinden, milliyetçiliğinden ve Konfüçyüsçü düşünceden de etkilenmiştir.

“KDHC, faaliyetlerinde, halk kitlelerinin bağımsızlığını elde etmek için devrimci bir ideoloji, insan merkezli bir dünya görüşü olan Juche fikri tarafından yönlendirilir.”[2] (KDHC Anayasası, Madde 3)

Felsefi anlamda Juche, Çince Ju ve Che karakterlerinin birleşiminden oluşur ve usta, özne ile nesne, şey arasındaki ilişkiyi simgeler.[3] Bu anlayışa göre ‘insan her şeyin ustasıdır ve her şeye karar verme potansiyeline sahiptir.’ Bu felsefeden yola çıkan Kim İl Sung, Kore Devrimi’nin ustalarını Kore halkı ve İşçi Partisi olarak değerlendirmiş ve yeni bir düzenin inşası ve hakiki sosyalizme erişmek amacıyla Juche ilkesini ilan etmiştir. Juche kelimesinin tam anlamıyla "ana gövde", "özne", "bağımsız duruş" veya "kendine güven ruhu" anlamına gelir.[4] Kim İl Sung Juche’yi şöyle tanımlar: "Başkalarına bağımlılığı reddetmek, kendi gücünü kullanmak, kendi gücüne inanmak ve devrimci özgüven ruhunu sergilemek için bağımsız bir duruş"[5]

İdeolojik anlamda Juche ‘Suryeong’ (수령) olarak adlandırılan lidere koşulsuz bağlılığın olduğu monolitik bir sistemi tahayyül ederken 3 ilke belirlemiştir:

- Chaju (자주): siyasi bağımsızlık
- Chawi (자위): askeri bağımsızlık, ulusal savunmada özgüven
- Charip (자립): Ekonomik Bağımsızlık ve Kendine Yeterlilik

Dolayısıyla Juche siyasette ve fikirde bağımsız bir toplum, ulusal savunmada kendine güvenen bir ordu ve ekonomik anlamda kendine yetebilen bir ülke hedeflemektedir. Bu düzenin inşasında tüm halk seferber olmalı, Juche ilkesine dayalı sosyalizmi benimsemelidir. Toplumsal devrim, yalnızca liderin ideolojisine ve emirlerine itaat ile gerçekleşir. Dolayısıyla lider ülkesini militarist, komünist bir ideale doğru sürüklemenin bir parçası olan bu sistemin merkezindedir. Bu temel felsefe Kuzey Kore’de mevcut durumu ve uygulamaları aydınlatmaktadır.

Juche ilkesi çerçevesinde şekillenen uygulamalar şunlardır:

Lidere koşulsuz bağlılık, lider kültü, Kim İl Sung ve Kim Jong İl’in ebedi lider olması, yakalarda mevcut liderin portresini barındıran rozeti taşıma zorunluluğu, ülkenin dört bir yanına eski liderlerin portrelerinin asılması (Bknz; Kimilsungism, Kimjongilism)

- Songun (선군)- Ordunun öncelikli olması ilkesi
- Sembollerle Juche’nin hatırlatılması. Örn; Juche anıtı, Juche takvimi
- Medya üzerinde sıkı kontrol, Juche felsefeli filmler / marşlar / şarkılar

Otarşi amacıyla benimsenen Juche ideolojisi Kuzey Kore’yi dünyadan tamamen izole hale getirmiştir. Juche hem bir hayat tarzı hem bir ideoloji hem de dinin olmadığı ülkede bir nevi devlet dini haline gelmiş, ülkenin otoriter yönetimini sürdürmesinde bir mekanizma olarak inşa edilmiştir. Ayrıca Juche ilkesi, orduyu işçi sınıfının ve köylünün ötesinde kutsayarak ideolojiyi orduyla bütünleştirmiştir. Bu refleks emperyalizme tepki olarak ortaya çıkmış ve sosyalizmi dönüşüme uğratmıştır. Sosyalizm işçi sınıfı ve çıkarlarını öncelerken, Kuzey Kore Tipi Sosyalizm Ordu’yu kutsallaştırmış, kitle örgütlenmelerine yer vermesine rağmen proleteryanın

diktatörlüğü konusunda esnek davranmamıştır. Kuzey Kore'nin bugün küçümsenmeyecek durumda olan nükleer silahlanma faaliyetlerinin arka planında bu anlayış yatmaktadır. Yine kapitalizm aşaması bitmeden sosyalizme geçilemeyeceği düşüncesi Juche için geçerli değildir. Juche, Kore özelinde kapitalizm yaşanmadan doğrudan sosyalizme ilerlenebileceğini savunmaktadır. Zira Kuzey Kore kapitalizmle tanışma imkânı elde etmemiştir. Bu anlamda Juche ilkesi, sosyalizmi revizyona tâbi tutar, Marksist-Leninist teoriyi geliştirdiğini iddia eder. Stalin'in 'tek ülkede sosyalizm' politikası örnek alınarak Kuzey Kore ülke içinde sosyalizmin inşasını öncelemekte, fakat aynı zamanda nev-i şahsına münhasır sosyalizm anlayışıyla dünya ülkelerini de etkilemeyi hedeflemektedir. İktidarın babadan oğula geçmesi ise "Kim Hanedanlığı" söylemine sebebiyet vererek sosyalist bir monarşi görünümü sergilemesine neden olmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde "Failed State" yani başarısız devlet olarak nitelendirilen ülkelere biri olan Kuzey Kore, otorite eğilimi ve zorlayıcı kurumları ile varlığını muhafaza ederek adeta bu tabire davetiye çıkarmaktadır. Barış İçin Fon Kuruluşunun 2019 Başarısız Devletler Yıllık Raporuna göre Kuzey Kore 92.7 puanla 'Uyarı' kategorisindeki devletlerdendir.[6] 'Her şeyden öne Kore'yi koymak' şeklinde tanımlanabilecek Juche ideolojisi Yarımada birleşmenin önündeki en büyük engellerden biridir. Kore Yarımadasında bütünlüğün ve istikrarın sağlanabilmesi Juche anlayışının gelişimine bağlı gibi görünmektedir.

Juche ideolojisi ile ilgili daha fazla bilgi için;

Birincil Kaynak:

* Kim Jong İl'in On The Juche Idea başlıklı yazısı; <https://www.korea-dpr.com/lib/Kim%20Jong%20Il%20-%204/ON%20THE%20JUCHE%20IDEA.pdf>

Ayrıca;

* "Kuzey Kore'nin Juche İdeolojisi ve Marksizm-Leninizm, Maoizmle Mukayesesi" başlıklı makalemi okuyabilirsiniz.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dasad/issue/47448/540408>

Kaynaklar:

1. Korea Institute for National Unification- 북한의 맑스-레닌주의와 주체사상 비교연구 (Kuzey Kore'nin Marksizm-Leninizm ve Juche İdeolojisinin Karşılaştırmalı Analizi), Seul, 2002, s. 4.
2. KDHC Anayasa, Madde 3
3. Helgesen, G. (1991). Political Revolution In a Cultural Continuum: Preliminary Observations On The North Korean "Juche" Ideology With Intrinsic Cult of Personality. Asian Perspective, 15(1), 187-213.
4. Park, Y.S. (2014). Policies and Ideologies of the Kim Jong-un Regime in North Korea: Theoretical Implications. Asian Studies Review, 38(1), 1-14.
5. Library of Congress- North Korea: A Country Study
6. Fund For Peace, Fragile States Index Annual Report 2019

Güney Kore'nin Demokratikleşmesi

Aybala Lale

Kore Yarımadasının bir ucunda konumlanan Kuzey Kore otoriter bir yönetime sahipken, diğer ucunda kusursuz bir demokratik yönetim mi hakimdir? Bugünkü yazıda bu soru değerlendirecektir.

Japon işgali döneminde (1910-1945) Kore'yi doğrudan Japon İmparatoru'na bağlı bir Genel Vali yönetiyordu. Bu Vali ülkeyi 13 yönetim bölgesine atanmış valiler aracılığıyla parçalı olarak kontrol altında tutuyordu. Valilerin 7'si Japonlu ve memur istihdamında da Japonların üstünlüğü söz konusuydu. Ayrıca Japon yönetimi kendi idari geleneğini ve kurumlarını işgal süresince Kore'ye dayattığından işgal sonrası hükümet kaçınılmaz olarak pek çok Japon kurumunun kopyası haline gelmiştir. Japon işgali sonrasında adanın güneyinde Japonlara ve meselelerine dair bilgi sahibi olan, ancak Kore'nin meselelerine ve şartlarına yabancı bir Amerikan Askeri Hükümeti kurulmuştur. Yetişmiş Koreli bürokrat sayısı da az olduğundan kaçınılmaz olarak Amerikan yönetiminin ilk senelerinde memuriyetteki Japonlar konumlarını korumuş, ancak bu duruma Korelilerin tepkisi sert ve kararlı olmuştur. Nihayetinde kamuya personel yetiştirmek ve mevcut Koreli memurları yeniden eğitmek adına 'sivil hizmet elemanı yetiştirme büroları' kurulmasına ağırlık verilmiştir. Askeri bürokrasinin de tamamen Korelileştirilmesi sağlanmıştır (Political Change in Korea).

Korelilerin demokrasi düşüncesi, Japonca'dan ithal edilen 'minjujuui' (민주주의 demokrasi) kavramıyla doğmuştur. 1803-1877 yılları arasında yaşayan bir Konfüçyüsçü düşünür Choe Han Gi ise demokrasi fikrini sunan ilk Korelidir. Choe, "Jigu Jeonyo" adlı yayınlanmamış kitabında egemenlik, parlamenter kurumlar, siyasi eşitlik, bağımsızlık, çoğunlukçuluk gibi hususlardan bahsetmiştir. Ancak o dönemde ülkenin henüz hazır olmadığı düşüncesiyle fikirlerini ilan etmemiştir (South Korea: Politics in Transition).

Kore'de demokratikleşme Batılı ülkelerin yaşadığının aksine zaman ve şartlarla olgunlaşmamış; dış etkilerle ve hatta travmatik bir sürecin neticesinde sağlanmıştır. Bunun etkilerini hem siyaset sahasında hem de bürokraside görmek mümkündür. Zira yönetim sahasında demokratik ilkelerin tam olarak içselleştirilmediğini, şekli kaldığını tespit etmemizi sağlayacak pek çok olay vakidir. Bürokrasi çevresi de gerek nicelik açısından gerekse nüfuz açısından oldukça ileri seviyededir. Bu nedenlerle bürokrasinin siyaset sahasında da kayda değer tesirlerini görmek

mümkündür. Bu kimi zaman askeri darbe kimi zaman sivil bürokratik yönlendirme şeklinde tezahür eder.

Kore ikiye ayrıldıktan sonra Batı bloğunda yer almasına rağmen Güney Kore siyaseti baskıcı diktatörler ve yaygın sivil ayaklanmalarla şekillenmiştir. Demokratik dönüşüm ise uzun ve sancılı bir sürece yayılmıştır. 1948 yılından beri Güney Kore'nin modernleşme hedefleri sanayileşme, demokrasiyi inşa etme, birlik içerisinde modern bir ulusal devlet kurma şeklindedir. Bu bağlamda son 50 yıl göz önüne alındığında Güney Kore'nin demokratikleşme noktasında göstermiş olduğu terakki açıktır. Halkın demokrasi talebiyle patlak veren 1987 Haziran ayaklanmasının başlangıcından bu yana Güney Kore, çağdaş tarihinin en demokratik dönemlerini yaşamaktadır.

Kore Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, iktidar partisinin ve yöneticilerin elinde bulunan siyasi iktidarlar ister askeri ister sivil olsun, iktidarlarını mümkün olduğu kadar sürdürmeye çalışmışlardır. 1948'de başlayan Diktatör Syngman Rhee rejimi 1960 Nisan Devrimine kadar devam etmiştir. Ardından gelen parlamenter rejim Mayıs 1961'de General Park Chung Hee öncülüğündeki darbeye sona ermiştir. Park'ın otoriter askeri rejimi 20 yıl sürmüştür. Diktatör olarak hükmeden Park, anayasanın kendisini sınırlamasını engellemiş, kamuoyunu özgürlükten mahrum bırakmış, muhalefeti elimine etmiş ve iktidardan fayda sağlayarak yolsuzluklara karışmıştır. Ardından General Chun Doo Hwan liderliğinde bir başka askeri darbe gerçekleşmiş ve bu yönetim 1987'ye kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Chun hükümeti halkın demokrasi taleplerine cevap vermeye zorlanmıştır ve otoriterizme dönmek için tek bir darbe bile gerçekleşmemiştir. Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, görev süresinin 5 yıl olması gibi hususlar belirlenmiştir. Ayrıca, her düzeydeki yerel idareciler ve meclis üyeleri de halk tarafından seçilecektir.

1993 yılında Cumhurbaşkanı olan Kim Yeong Sam Kore'nin 1961 yılından sonraki ilk sivil Başkanıdır. Bu hükümet döneminde yüksek sınıf devlet görevlilerinin ve politikacıların mülk ve gelir kaydının yapılması, yolsuzluklara sebep olan yasaların gözden geçirilmesi, demokratik ve adil seçimlerin gerçekleştirilmesi gibi hususlar gözetilmiştir (South Korea: Politics in Transition). Bir sonraki Başkan Kim Dae Jung, Soğuk Savaşın gerilimini azaltma ve demokratikleşme yönündeki çabaları dolayısıyla Nobel barış ödülünü almış, ancak üç oğlu da rüşvet ve finansal suçlardan tutuklanmıştır. 2003 yılında seçilen Başkan Roh Moon Hyun'un abisine de aynı konularla dava açılmıştır. Yasadışı finansman Kore siyasetinde yaygın bir problemdir. Ancak son zamanlarda seçim yasası daha sıkı ve cezalar daha serttir. Bu da ilgili sorunun azalmasını sağlamaktadır. Ancak resmi yetkililer arasındaki yolsuzluk sorunu

tamamen sonlandırılmamıştır. Son yıllarda çok sayıda skandal ve işten çıkarmalar görülmektedir. Yolsuzlukla mücadele için Kore 1999 yılında bağımsız özel yargı sistemini benimsemiştir. 1995-2006 yılları arasında 142 yerel yönetim rüşvet ve yolsuzluktan yargılanmıştır. Kore siyasetinde kronik problemlerden birisi de üst düzey yönetime seçilen kimselerin yakın çevresini etrafındaki mevkilere yerleştirmesidir. Ülkede bölgesel ilişkilerin ve bağların kuvvetli olmasının bu hususta etkisi büyüktür (Political Change in Korea). Zira bölgecilik Kore'nin önemli sorunlarından biridir. Güney Kore'de Yeongnam ve Honam olarak iki bölge arasında bölgecilik ilişkisinden bahsetmek mümkündür. Yeongnam ekonomi, eğitim, kültür ve sanat açısından ileri derecede gelişmiştir. Kamu hizmetine girme ve yüksek bürokrasiyi teşkil etme açılarından da Honam'ın çok ilerisindedir. Bu koşulların oluşmasında Kore Savaşı başlıca etkindir. Honam toprakları savaş esnasında Kuzey ordusu tarafından işgal ve talan edilmiştir, ancak Yeongnam işgale uğramamıştır. Savaş boyunca BM güçleri Yeongnam'ı alt yapı, eğitim, kültür ve sanayi bakımından geliştirmesine rağmen Honam yeterli ilgiyi görememiştir. Böylece Honam, savaş sonrasında ekonomisi tarıma dayanan harap ve gelişmemiş bir kırsal bölge olarak tebarüz etmiştir (South Korea: Politics in Transition).

Samuel Huntington'a göre Güney Kore demokratikleşmenin 3. dalgasındadır. Gerçekten de ülkenin demokratikleşme süreci değerlendirildiğinde üç aşamanın kırılma noktası olduğu görülür: 1) 1948 yılında pratikte otokratik yönetim hakimiyetini sürdürse de siyasi sistemin liberal demokrasi olarak tanıtılması 2) 1960 yıllarında otokrasiye ve yolsuzluklara karşı öğrenci devrimlerinin başlaması 3) Haziran 1987 işçi ve öğrenci ayaklanmaları. Üçüncü aşama, otoriterizmi sona erdirirken demokrasinin de sağlamlaşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Kore siyasi manzarasında tek adam hakimiyetinin sona ermesi, yerel özerkliklerin artması, temel sivil hakların garanti altına alınması gibi gelişmeler gerçekleşse de bölgeciliğin ve bireyseliğin etkileri hala devam etmektedir. Bu hususta Kore tarihinde çok kuvvetli tesire sahip olduğunu bildiğimiz Konfüçyüsçü düşünce sistemi önemlidir. Kore'nin demokratik kültürünün ve tutumlarının şekillenmesinde siyasi kültüre hâkim olan hususlar Konfüçyüsçü çerçevede hiyerarşi, uyum ve istikrar olmuştur. Güney Kore siyaseti şekli olarak Batı liberal demokrasi modellerine benzemekle birlikte, eylem itibarıyla Kore gelenekleri ve kültürü çerçevesinde kendine has demokrasi anlayışını inşa etmektedir.

Kaynaklar:

Kim Yeong Myeong, *한국의 정치변동* (Political Change in Korea)

Sun Kwang Bae-South Korea: Politics in Transition

Uluslararası Hukukta Jus Ad Bellum Kavramı Çerçevesinde Siber Saldırıları:Kuzey Kore ve İran Örneği-1

Aybala Lale

1990'lar itibarıyla teknolojik gelişmelerin ivme kazanması toplum yapısının değişiminde ve dönüşümünde ciddi etki sağlamıştır. Bilgi teknolojilerinin evrimi dünyanın “siber” kavramı ile tanışmasına vesile olmuş ve siber uzay 21. yüzyılın yeni mücadele alanlarından biri haline gelmiştir. Devletlerin ve devlet dışı aktörlerin sahnesi olan siber uzay pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Bireylerin liderliğinde şekillenen siber faaliyetler karşısında devletler de kayıtsız kalamamış ve bir nevi kendi “siber ordularını” geliştirmeye başlamışlardır. Zira bu yeni mücadele alanı, klasik güç ve savaş kavramının büyük ölçüde etkisini yitirmesine neden olmuştur.

Uluslararası hukukta siber uzaya dair bağlayıcı nitelikte düzenlemeler mevcut değildir. Dolayısıyla siber savaş, siber saldırı, siber terörizm gibi kavramların da hukuki alt yapısı eksik kalmaktadır. Bu nedenle, uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biri olan kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yasağının çizmiş olduğu çerçeve siber uzaya konumlandırılmak istenmiştir. Yeni bir kavram olarak uluslararası hukukun da gündemine giren siber uzay, literatürde BM Antlaşması madde 2(4), madde 51, Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanma, Divan Kararları ve çeşitli belgeler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Günümüzde devletler, halihazırda pek çok siber operasyona maruz kalmakta ve pek çok siber operasyonun da öncüsü olmaktadır. Bu devletler içerisinde uluslararası toplum nezdinde “haydut devlet” ya da “başarısız devlet” olarak nitelendirilen Kuzey Kore ve İran önemli bir konuma sahiptir. Kendine has toplum yapılarına sahip olan bu devletler siber alanda hem savunma hem saldırı operasyonları gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla bu devletlerin icra ettikleri ve maruz kaldıkları siber operasyonlar ve saldırıları analiz etmek önemlidir.

Bu yazı serisinde, uluslararası hukukta jus ad bellum (kuvvete başvurma hukuku) çerçevesinde siber saldırıları İran ve Kuzey Kore örnekleri ile analiz etmeyi hedefliyorum. Uluslararası hukukta siber kavramının yeri bilimsel ve teknolojik gelişmelerle paralel bir şekilde ilerlemektedir. Kavram oldukça yeni olmakla birlikte hukuki temelleri zayıftır. Bu kapsamda öncelikle siber ve sibere ilişkin kavramsal çerçeveyi çizmek ve bu yeni alana aşina olmak gerekmektedir. Uluslararası hukukta uzlaşmış siber kavram tanımlarının olmadığına altını çizerek başlamak yerinde olacaktır. Bu nedenle amacım, siber kavramıyla ilişkili terimlerin muhtelif tanımlarını sunmaktır. Ardından siber uzay-jus ad bellum ilişkisi değerlendirilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

Siber Uzay

Sibernetik kelimesinden türeyen siber kelimesi, ilk kez 1948 yılında Norbert Wiener adlı Amerikalı bir bilim adamı tarafından “hayvanlarda ve makinelerde kontrol ve iletişim çalışmaları” anlamında kullanılmıştır (NTNU). Bilgisayarlara ve ağlara ilişkin bir kavram olan siber, Uluslararası Standartlar Teşkilatı tarafından “herhangi bir fiziksel formda mevcut olmayan teknoloji cihazları ve onlara bağlı ağlar vasıtasıyla internette insanların, yazılımların ve hizmetlerin etkileşiminden kaynaklanan karmaşık ortam” (Klimburg, 2012) şeklinde tanımlanmaktadır.

“Sibernetik” ve “uzay” kelimelerinin birleşiminden oluşan “siber uzay” kavramı ise ilk kez 1982 yılında William Gibson adlı bir yazarın bilim kurgu hikayesinde kullanılmıştır (Singer, Friedman, 2018: 28). Bu ütöpik tanımdan yola çıkarak gerçek dünyada bir siber uzay tanımı yapılmış mıdır? İnternet ve bilgi teknolojilerinin hâkimi olan ABD bu konuda pek çok çalışma yapmış ve siber uzaya dair muhtelif yorumlar sunmuştur. 2008 yılında Pentagon siber uzayı “interneti de içeren bilgi teknolojileri alt yapılarının bağımsız ağı, telekomünikasyon ağı, bilgisayar sistemleri ile gömülü işlemciler ve yöneticileri içeren bilgi ortamı dahilindeki küresel alan” olarak tanımlamıştır (Singer ve Friedman, 2018: 28-29). Gerçekten de bir küresel alan olarak değerlendirilebilecek siber uzay, coğrafi sınırlardan büyük ölçüde bağımsız olmasıyla tüm aktörleri bir araya getirir.

Singer ve Friedman’a göre siber uzay tanımı kısa tutularak onu eşsiz kılan özelliklerin iyi anlaşılması gereken bir kavramdır. Bu kapsamda siber uzay;

- Dijital verilerden oluşan bir bilgi ortamıdır.
- Yalnızca sanal bir kavram değildir; internetten fiber-optik kablolarına kadar siber alana ait her türlü iletişim amacını kapsamaktadır.
- Sistem ve teknolojileri itibarıyla insan yapımıdır.
- Küreseldir; ancak devletlerden bağımsız düşünülemez (Singer ve Friedman, 2018: 29-30).

Sonuç olarak, muhtevası sürekli değişen siber uzay kavramı, yalnızca yazılım, donanım ve bilgi sistemlerini değil, sosyal etkileşimleri de bünyesine dahil etmektedir. Kainata yayılan tüm bilişim sistemleri, ağlar ve bunları kullanan insanlar siber uzayın bir parçasıdır.

Siber Saldırılar

Siber saldırılar, “bilgisayar sistemlerini veya ağlarını veya bu sistemlerde veya ağlarda yer alan bilgi ve programları değiştirmek, bozmak veya yok etmek için gerçekleştirilen kasıtlı eylemler” olarak tanımlanmaktadır (Caplan, 2013: 94). 2009 yılında ABD Hükümeti Ulusal Araştırma Konseyi siber saldırıları “bilgisayar sistemleri, ağlar veya bilgiyi ve/veya bunlarda yerleşik olan ya da bunları taşıyan programları değiştirmek, bozmak, aldatmak, küçük düşürmek veya yok etmek için yapılan kasıtlı hareketler” şeklinde tanımlamıştır (Singer ve Friedman, 2018: 101). BM Terimler Sözlüğü siber saldırıları “bilgisayar veya bilgisayar ağlarının gizliliğini, bütünlüğünü veya kullanılabilirliğini ya da sistemlerin kendisinde bulunan bilgileri zayıflatmaya çalışan, genellikle internet yoluyla gerçekleştirilen bir eylem” (United Nation) olarak açıklar. Siber saldırılar şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Elektronik posta eklentileriyle virüs saldırıları,
- Kamu hizmetlerinin görülmesini sağlayan bilgisayar sistemlerinin aşırı yüklenmesini sağlayarak çalışamaz hale getirilmesi (hizmetin engellenmesi),
- Dezenformasyon ya da propaganda yapmak amacıyla devletlerin veya ticari kuruluşların internet sayfalarının bozulması,
- Bilgisayar sistemlerine yetkisiz girişler yapılarak kişisel bilgilerin elde edilmesi (Çakmak ve Korhan, 2009: 29-30).

Bu sınıflandırmanın daha teknik bir söylemiyle siber saldırılar gelişmiş ısrarcı tehditler (APT), DDoS saldırıları (hizmet engelleme), botnetler, kötücül yazılımlar, virüsler vb. şeklinde çeşitlendirilebilir. Siber saldırıları daha iyi anlayabilmek için, geleneksel saldırılardan ayrışan hususlarına dikkat çekmek gerekmektedir. Siber saldırılar kullandıkları araçlar itibarıyla farklıdır. Geleneksel saldırılar yumruk, kılıç, bomba gibi kinetik güçlerden faydalanırken, siber saldırılar dijital araçları kullanmaktadır. Siber uzayda bir saldırı, coğrafya ve siyasi sınırlardan bağımsız gerçek anlamda ışık hızıyla hareket edebilmektedir. Bir diğer farklılık hedefler konusundadır. Bir siber saldırı doğrudan fiziksel hasarı hedeflemekten ziyade genellikle bilgisayarı ve bilgiyi hedef olarak belirler. Saldırının sonucunda fiziksel hasar meydana gelme ihtimali olsa da hasarın kaynağı dijital ortamdır (Singer ve Friedman, 2018: 101)

Siber Savaş

Siber savaş belirsiz ve tartışmalı bir kavramdır. Geleneksel savaş kavramı fiziki bir güç mücadelesini ihtiva ederken, siber savaş fiziki yıkımı amaçlamaz ve hakikatte olmayan bir alanda meydana gelir. Bu nedenle tanımlanması güçtür. Siber savaşlar bir ülkeye karşı işleyen kamu hizmetlerini aksatmak, itibarını zedelemek ve güvenilirliğini azaltmak adına başka bir ülke tarafından düzenlenen dijital saldırılardır (Sağiroğlu ve Alkan, 2012: 89). ABD Hükümeti siber savaşın “yaklaşık olarak ölüm, yaralanma veya önemli yıkım” ile sonuçlanması gerektiğini düşünmektedir (Singer ve Friedman, 2018: 165). Bu tanımda siber savaşın klasik savaşla örtüşmesi gerektiği esas alınmıştır.

Askeri doktrin, siber ortamı beşinci savaş ortamı olarak belirlemiştir. Dolayısıyla ordular bu yeni savaş ortamına hazır olabilmek için imkân ve kâbiliyetler geliştirmelidir. Siber ortam, devletler arası ilişkilerin yanı sıra savaşlarda ve düşük yoğunluklu çatışmalarda da savunma ve saldırı amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Yayla, 2013: 189). Örneğin; halk ayaklanmalarında siber dünyanın nimetlerinden yararlanılmaktadır. Nitekim, Arap Baharında Facebook, Twitter, Youtube ve kişisel bloglar halkın bir araya gelmesinde etkin olan unsurlar olmuştur. Bunun sebepleri siber eylemlerin daha az maliyetli olması, ileri teknoloji gerektirmemesi, kolay uygulama yöntemlerinin olması, failerin tespitinin güç olması ve etkili bir propaganda ve iletişim aracı olması şeklinde sıralanabilir. Sonuç itibarıyla siber savaş, bilgi ve iletişim sistemlerinin yok edilmesi, zarara uğratılması, manipüle edilmesi vb. eylemler içermektedir. Siber savaşın ne zaman başlayıp bittiğini, kim tarafından icra edildiğini bilmek, onu tanımlamaktan daha zordur.

Siber Terörizm

Siber terörizm; kritik ulusal altyapıların faaliyetlerini durdurmak, bir hükümeti ve/veya sivil nüfusu zorlamak, gözünü korkutmak için bilgisayar ağı araçlarının kullanılmasıdır (Caplan, 2013: 101). FBI siber terörizmi, “önceden tasarlanmış, siyasi olarak güdümlü, bilgi, bilgisayar sistemleri, bilgisayar programları ve veriye karşı olan, gizli ajan veya alt-ulus grupları tarafından yapılan, savaşçı olmayan hedeflere karşı şiddetle sonuçlanan saldırı” olarak tanımlamaktadır (Singer ve Friedman, 2018: 393).

Terör örgütlerinin siber ortama gün geçtikçe artan özel bir ilgisi mevcuttur. Örneğin; terör örgütleri eskisine nazaran siber dünyaya daha aktif katılım sağlamakta, siber saldırılar

gerçekleştirmektedirler. İnternet, teröristler için etkin bir iletişim ve eğitim ortamı sağlamaktadır. Terör örgütleri ve sempatanları bu sayede haberleşmekte, örgüt propagandası yapmakta, hatta interneti sanal eğitim amacıyla kullanabilmektedirler. Siber terörizm en azından belli nitelikleriyle terörizmle örtüşmelidir. Bu bağlamda terör örgütlerinin bilgi teknolojilerini yalnızca bir araç olarak değil amaç olarak da kullanması siber terörizmi mümkün kılmaktadır (Çakmak ve Korhan, 2009: 38-39).

2. Siber Uzay ve Jus Ad Bellum

Uluslararası hukuk, devletlerin siber saldırılara karşı kendilerini savunmalarında silahlı kuvvete başvurma hakkını içerir mi? Bu soruyu cevaplamak için ilk olarak, BM Şartı'nın 2(4) maddesinde yer alan uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde, ikinci olarak kuvvet kullanımının istisnası olarak meşru müdafaa hakkına ve Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanımına değinmek gerekmektedir. Uluslararası normların bir devlet tarafından yönlendirilen veya onaylanan siber operasyonlara nasıl uygulandığını anlamak için öncelikle uluslararası hukukun temel ilkelerini ve jus ad bellum'u oluşturan normları anlamak önemlidir. Bu başlık altında, bir siber saldırının kuvvet kullanımını gerektirecek boyuta ulaşip ulaşmayacağı jus ad bellum çerçevesinde değerlendirilecek, kavramın sınırlamaları ve sorunları detaylandırılacaktır.

Genel Prensipler

Uluslararası hukukta antlaşmalar ve teamüller çok önemlidir. Bir eylem herhangi bir antlaşma veya teamül hukukuyla yasaklanmışsa buna uymak zaruridir. Günümüz uluslararası hukukunda kuvvet kullanımı önemli bir meseledir. Birleşmiş Milletler öncesi devletler tarafından bir hak olarak değerlendirilen savaş kavramı, BM Antlaşması ile yasaklanmış ve yerini “kuvvet kullanma” tabirine bırakmıştır. Devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma kuvvet kullanma kapsamındadır. Kuvvet kullanma savaş gibi geniş çaplı ve yoğun kuvvet kullanma yolları ile birlikte ambargo, abluka, bombardıman gibi sınırlı zararlar karşılık yollarını ve kuvvete başvurma yasağının istisnası olan meşru savunma durumunu da ihtiva etmektedir (Keskin, 1998: 24-25).

Kuvvet kullanmama ilkesi uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biridir. Yazının temelini oluşturan jus ad bellum kavramı da bu çerçevede “savaşa başvurmanın hukuku” olarak tanımlanmakta ve savaşa girmenin hukuki nedenlerini açıklamaktadır. Jus ad bellum yeni bir norm değildir, kökleri sömürgecilikten de etkilenen Hıristiyan düşüncesine dayanır. Jus, hukuk ve/veya hak demektir. Devletlerin savaş açtıklarında sahip oldukları haklara ilişkin bir normdur.

Bu sadece bir hak değil, aynı zamanda bir sorumluluktur; çünkü esasen savaş yürütmenin gerekçesiyle ilgilenir. Haklı Savaş doktrinine dayanan jus ad bellum'un altı bileşeni vardır: neden, doğru niyet, yetkili otorite, makul başarı şansı, orantılılık ve son çare (Howe, 2006: 45). Uluslararası alanda bir savaş için yerine getirilmesi gereken ana kriterler bunlardır. Savaşı adil kılan kriterlere odaklanan jus ad bellumun kaynağı BM Antlaşması madde 2(4), 51 ve Güvenlik Konseyi Kararı ile kuvvet kullanımınıdır.

BM Antlaşması madde 2(4) kuvvete başvurma yasağını şöyle ifade eder:

“Teşkilâtın Üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyâsî bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar” (BM Antlaşması, Madde 2(4)).

Madde 2(4) ve yorumu yalnızca devletler tarafından yürütülen veya devletlerin sorumluluğuna tâbi olan kuvvet kullanımını içermektedir. Terörist gruplar vb. devlet dışı aktörlerin eylemleri üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Bu madde aynı zamanda başka devletlerin iç işlerine karışmama yani müdahale yasağı ile tamamlanmaktadır (Yayla, 2013: 203) Ayrıca, BM Antlaşması'nın en tartışmalı hükümlerinden biri olup kapsamı, anlamı ve yorumu muhtelifdir. Kuvvet kullanmama ilkesi iki istisna içermektedir: madde 42 uyarınca Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiş kuvvet kullanımı ve Madde 51 uyarınca meşru müdafaa.

“Güvenlik Meclisi 41. maddede derpiş olunan tedbirlerin uygun olmayacaklarına veya uygun olmadıklarının sabit olduğuna hükmederse, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için, hava, deniz veya kara kuvvetleri vasıtasıyla gerekli addettiği her türlü teşebbüse geçebilir. Bu teşebbüse, nümayişler, abluka tedbirleri ve Birleşmiş Milletler Üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetleri tarafından yapılacak başka hareketler dâhil olabilir” (BM Antlaşması, Madde 42).

Yukarıda, madde 42 kapsamında Güvenlik Konseyi'nin hangi durumlarda kuvvet kullanma yetkisini kullanabileceği belirtilmiştir. Madde 41 kapsamında bahsedilen tedbirler ise ekonomik ve siyasi münasebetlerin, deniz, posta, hava, telgraf, radyo vb. ulaşım vasıtalarının kesilmesi şeklindedir.

“Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel

getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez” (BM Antlaşması, Madde 51).

Madde 51 çerçevesinde söylenebilir ki silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, Güvenlik Konseyi harekete geçinceye dek saldırgan devlete karşı kuvvet kullanarak kendini savunma hakkına sahiptir. Devlet bu hakkını kendi başına veya başka devletlerin desteğiyle kullanabilmektedir (Keskin, 1998: 42). 51. Maddede bahsedilen eylemin meşru müdafaa olabilmesi için şartlar bir silahlı saldırının varlığı, söz konusu eylemin Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi ve alınacak tedbirlerin Güvenlik Konseyi müdahalesine kadar sınırlandırılmasıdır (Karadağ, 2016: 174). Ancak bu maddenin anlamı ve kapsamı oldukça tartışmalıdır. Meşru müdafaa için silahlı saldırı şartı aranırken, silahlı saldırının tanımı maddede yer almamıştır. Ayrıca, “eğer bir silahlı saldırı meydana gelirse” ifadesi, kısıtlayıcılar ve karşı kısıtlayıcılar arasında, meşru müdafaa hakkı bağlamında öngörülen kendini savunma olasılığı konusunda anlaşmazlık yaratır (Taşdemir ve Albayrak, 2017: 4).

Siber Saldırıları ve Kuvvet Kullanma

Uluslararası hukukta kuvvet kullanmaya dair genel prensiplere değinildikten sonra bu prensiplerin siber saldırı ve savaşlarda ne şekilde kullanılabileceği ve yorumlanabileceği incelenmelidir. Zira devletlerin veya devlet dışı aktörlerin siber uzayda karşılaştıkları en temel meselelerden biri, uluslararası hukukun temel ilkelerinin siber savaşlarda uygulanabilirliği tartışmasıdır. Kimi hukukçular siber teknolojilerin büyük bir tehlike arz etmediğini düşünürken, kimileri bir silahlı saldırıyla benzer derecede büyük tahribata neden olacağını düşünmektedir (Yayla, 2013: 201). Siber saldırılara yönelik hukuki düzenlemeler mevcut olmadığından kuvvete başvurma hakkı yani jus ad belluma ilişkin kurallar incelenmelidir.

Siber operasyonların ortaya çıkmasından bu yana devletler ve akademisyenler, bir siber saldırı fiilinin “kuvvet kullanımı” eşiğine hangi durumlarda geleceğini tanımlamak için gayret göstermişlerdir. Klasik kinetik kuvvet kullanımı gibi, siber operasyonların da hasar veya yaralanmaya neden olması muhtemeldir. Ancak bir siber operasyon ciddi fiziksel sonuçlara neden olmadığında kuvvet kullanma yasağının ihlali mümkün olacak mıdır? Bu konuda görüş farklılıkları mevcuttur.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 sayılı ve 1974 Tarihli Saldırının Tanımı Kararı saldırıyı “bir Devletin diğer bir Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi

bağımsızlığına karşı veya işbu tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Andlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılması” (BM Enformasyon Merkezi, 1974) olarak tanımlaması siber saldırıların “saldırı fiili” olarak nitelendirilmesi için sınırlamalar ortaya koymaktadır. Saldırının konvansiyonel silahlarla gerçekleştirilme zorunluluğu siber saldırıların vaziyetini belirsiz kılmıştır. 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Protokol’ün 49(1) maddesi saldırıyı; “ister saldırma ister savunma amacıyla olsun, düşmana karşı gerçekleştirilen şiddet eylemleri” (Schmitt, 2012: 285) olarak tanımlamaktadır.

Kuvvet kullanmanın yalnızca silahlı kuvvet kullanımıyla sınırlı olup olmayacağı, zorlayıcı ekonomik ve diplomatik tedbirlerin de kuvvet kullanma kapsamında değerlendirilmesi gerektiği günümüzde sıkça gündemi işgal eden tartışmalardan biridir. Bu doğrultuda siber saldırıları da konumlandırarak yeni bir 2(4) madde yorumlaması gerekmektedir. Günümüzde uluslararası hukukun siber saldırı yorumuna ilişkin genel geçer tanımlar olmamakla birlikte siber uzaya dair yorumlarda bulunan belli başlı belgelerden söz edilebilir. Bunlardan biri Tallinn Manual (Tallinn El Kitabı) adlı belgedir. Uluslararası Uzmanlar Grubu tarafından yayınlanan bu belge siber savaş hakkında bağlayıcı olmayan 95 madde içermektedir (Taşdemir ve Albayrak, 2017: 4-5).

Tallinn El Kitabı siber saldırıyı, saldırı veya savunma amaçlı olması farketmeksizin, kişilerin yaralanmasına, ölmesine; nesnelere zarar vermesine veya tahribatlara neden olmasına yol açan siber bir işlem şeklinde tanımlamıştır (Schmitt, 2013: 106). Kitapçık uluslararası siber güvenlik hukukunun jus ad bellum çerçevesinde tartışılmasına ve siber silahlı çatışma hukukuna değinmektedir. Madde 10, herhangi bir Devletin toprak bütünlüğüne veya politik bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletlerin amaçlarına aykırı herhangi bir şekilde tehdit veya güç kullanımı sağlayan bir siber operasyonu yasadışı olarak değerlendirmiştir (Schmitt, 2013: 42-43). Madde 2(4)’ün uluslararası teamül hukukuna dayandığının sık sık altını çizen Tallin El Kitabı, geleneksel uluslararası hukuku siber anlaşmazlıklara genişleten yorumuyla birlikte belirli bir siber saldırının silahlı saldırı seviyesine yükselemeyebileceğini, ancak bunun saldırının yasa dışı olmadığı anlamına gelmeyeceğini belirtmektedir (Check, 2015: 507). Madde 11 ise bir siber operasyonun, ölçeği ve etkileri itibarıyla, kuvvet kullanma seviyesine yükselen siber olmayan operasyonlarla karşılaştırılabilir olduğunda kuvvet kullanma kapsamına girdiğini belirtmektedir (Schmitt, 2013: 45). Ancak kitapçık, nicel ve nitel faktörleri tanımlayan yaklaşımların üzerinde fazla durmamıştır. Bunun nedeni, konuya ilişkin yeterli Devlet uygulaması veya yetkili davanın olmamasıdır (Segers, 2015-2016: 8).

Tallinn El Kitabı'nda Uluslararası Uzmanlar Grubu, siber operasyonların devletler tarafından kuvvet kullanma olarak karakterize edilmesini etkileyebilecek münhasır olmayan bir faktör listesi geliştirmiştir: (Schmitt, 1999).

1. Ciddilik: Silahlı saldırılar diğer baskı türlerinden çok daha fazla fiziksel yaralanmayı veya mülkün tahrip edilmesini tehdit eder. Fiziksel refah genellikle insanın ihtiyaçlar hiyerarşisinin zirvesindedir.
2. Aciliyet: Silahlı zorlama veya zorlama tehdidinin olumsuz sonuçları genellikle çok çabuk gerçekleşirken, diğer zorlama biçimlerinin sonuçları daha yavaş gelişir.
3. Doğrudanlık: Saldırı ile zarar arasındaki bağa odaklanır.
4. İstila: Silahlı zorlamada, zarara neden olan eylem genellikle hedef duruma geçerken, ekonomik savaşta eylemler genellikle hedef sınırının ötesinde gerçekleşir.
5. Ölçülebilirlik: Saldırı veya zorlama yollarının olumsuz sonuçlarını ölçmeye odaklanır.
6. Meşruiyet beklentisi: Bir siber saldırının silahlı saldırı olarak değerlendirilmesi istisna olacaktır.

Bunların yanı sıra, hâkim olan siyasi ortam, kimlik, saldırganın siber operasyonlara ilişkin sicili ve hedefin doğası da önemlidir. Bunlardan yalnızca şiddet, kolaylıkla bir siber operasyonu kuvvet kullanma olarak nitelendirebilir. Örneğin, 2010 yılında İran nükleer tesislerine Stuxnet virüsünden kaynaklanan fiziki zarar, söz konusu şiddet kapsamındadır (Schmitt, 2014: 280-281). Bununla birlikte, bu yaklaşımın doğasındaki kusur, tüm siber saldırıların fiziksel hasara ve insan kayıplarına neden olmamasıdır. Tüm bu faktörler, bir eylemin kuvvet kullanımına uygun olup olmadığını belirlemek için faydalı olsa da kesin çıktılar elde etmek mümkün değildir.

Siber uzay düzenlemelerine dair NATO Antlaşması'nın 4. maddesine de değinmek faydalı olacaktır.[1] NATO bölgesel barışın, ulusal güvenliğin ya da sınır bütünlüğünün tehlikeye gireceği şartlarda üye ülkelerin istişare edebilecekleri hususunu içeren bu maddeyi, siber saldırı durumlarında da geçerli saymaktadır. Dolayısıyla, NATO'nun siber saldırıları müdahale yasağı ilkesine aykırı bulunduğu açıktır (Yayla, 2013: 207). Yine Uluslararası Adalet Divanı, 1986 tarihli Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Yarı-Askeri Paramiliter Faaliyetler Davası'nda sunulan çerçeve de siber faaliyetlerin yorumlanması açısından önemlidir. Zira bu davada, ABD'nin Nikaragua'daki kontralara vermiş olduğu maddi destek ve eğitim desteği kuvvet kullanmama ve iç işlerine karışmama ilkelerinin ihlali olarak değerlendirilmiş ve uluslararası hukukun

çığnendiği düşünölmüştür. Nikaragua Davası kapsamında muhalif güçlere para, lojistik, eğitim vb. yardımların silahlı saldırıya varan bir eylem olmadığı yönünde bir yorum söz konusudur. Bu anlamda, isyancılara kötü amaçlı yazılım sağlamak veya bu tür bir yazılımın kullanımı için isyancıları eğitmek gibi tahribatsız siber eylemler kuvvet kullanmama ilkesinin ihlali olabilir (Taşdemir ve Albayrak, 2017: 5). UAD'nin kuvvet kullanımının dar bir yorumunu kabul etmesi, büyük bir tahribata neden olmayan siber saldırıların; örneğin bir isyan grubuna kötü amaçlı yazılım sağlamak ve grup üyelerini bu zararlı yazılımı yıkıcı bir şekilde kullanmaları için eğitmek kuvvet kullanımını gerektirecek bir unsur olarak değerlendirilebilir (Schmitt, 2014: 279-280).

Silahlı saldırı eşliğini açıkça karşılayacak bir nükleer füze gibi, bir rakibin siber-fiziksel silah sistemini enfekte etmek için kötü amaçlı yazılım kullanan bir siber saldırı uzaktan başlatılabilir, sistemi fiziksel olarak yok edebilir ve sivil mülke maddi zarar verebilir; ancak bir füzenin aksine, fiziksel bir toprak istilası ve insan ölümü ya da yaralanma riski azdır. Bir başka örnek olarak ekonomik yaptırım gibi bir DDoS saldırısının da devletin ticarete serbestçe girme yeteneğini bozarak ekonomik zararına neden olması mümkündür; ancak ekonomik yaptırımdan farklı olarak, bir DDoS saldırısı mağdur devletin sadece saldırıyı başlatan ülkeyle değil, başka bir devletle de ticaret yapmasını tek taraflı olarak engelleyebilir (Nguyen, 2013: 1116)

Son olarak kuvvet kullanmanın istisnası olarak Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımı da incelenmelidir. BM Antlaşması 39-51. maddeleri "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Fiili Halinde Yapılacak Hareket" başlığı altında uluslararası barış ve güvenliğin tehlike altına girmesi halinde alınacak tedbirleri içermektedir. Madde 39'a göre Güvenlik Konseyi, barışın tehdidi veya bozulması durumunda, gerekli tavsiyelerde bulunma ve tedbirleri kararlaştırma hakkına sahiptir. Ancak hangi durumlarda barışın tehdit edildiğini veya bozulduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Konu siber saldırılar olduğunda bu durum daha da güçleşmektedir. Siber uzayda gerçekleştirilen siber saldırılara karşı kolektif güvenlik tedbirlerinin uygulanabilirliği karmaşık bir sorundur (Yayla, 2013: 208). 41. ve 42. maddelerde belirtilen zorlayıcı önlemlerin siber savaşlarda nasıl değerlendirilebileceği eksik ve tamamlanması gereken bir husustur.

Siber Saldırıları ve Meşru Müdafaa

Jus ad bellum devletlerin diplomasi, ekonomik yaptırımlar ve karşı önlemler gibi zorlayıcı olmayan önlemlerin ötesine hangi koşullarda geçebileceğine dair katı kriterler belirleyerek devletler arası barışçıl ilişkileri sürdürmeyi amaçlamaktadır (Schmitt, 2012: 284). Burada yukarıda da atıfta bulunulan madde 51 çerçevesinde meşru müdafaa kavramı devreye

girmektedir. Peki bir siber saldırı yasal olarak meşru müdafaa hakkını doğuruyor mu? Bir siber saldırı, meşru müdafaa aracı olarak kullanılabilir mi?

Kuvvet kullanma yasağı, bir devlet tarafından yürütülen veya devlete atfedilebilen bir siber operasyonun uluslararası hukuk normunu ihlal edip etmediğini belirlerken, meşru müdafaa hakkı, devletlerin siber operasyonlara yanıt olarak güç kullanabileceği durumları ele almaktadır. Burada yine Nikaragua Davası'na atıf yapmak yerinde olacaktır. Nikaragua kararına göre her silahlı saldırı kuvvet kullanmayı ifade ederken, her kuvvet kullanımını silahlı saldırı değildir (Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua, 1986). Dava neticesinde bir saldırının silahlı saldırı olabilmesi için “gerekliklik ve orantılılık” ilkeleri belirli olmaktadır. Peki siber saldırıların gerekli ve orantılı olduğuna ne şekilde karar verilecektir?

Tallinn El Kitabı madde 13 şöyle söyler: “Silahlı saldırı seviyesine yükselen bir siber operasyonun hedefi olan bir devlet, kendi kendini savunma hakkını kullanabilir. Bir siber operasyonun silahlı bir saldırı olup olmadığı, ölçeğine ve etkilerine bağlıdır” (Schmitt, 2013: 54). O halde, böylesi bir siber operasyon bireysel veya müşterek meşru müdafaayı tetikler. Bu anlamda bir devlete meşru müdafaa hakkı tanıyan siber saldırının parametreleri gerekliklik, orantılılık ve aciliyet ilkelerinin değerlendirilmesi gerekir. Bu zor bir husus olmasına rağmen devlet destekli siber saldırılar ve devlet dışı aktörlerin siber saldırılarının hangi koşullarda silahlı saldırı teşkil edebileceği meselesi önemlidir. Burada zayıf ve güçlü devletlerin yorumlama farklılıkları söz konusudur. Örneğin; ABD siber tehditlere karşı meşru müdafaa hakkı olduğunu ilan etmiştir (White House, 2011: 14). Siber saldırılar karşısında devletler meşru müdafaa temelinde bu ilkelere uymak mecburiyetindedir. Aksi takdirde hukuka aykırı zararlar karşılık söz konusu olacaktır (Yayla, 2013: 216). Bir silahlı saldırının gerekli olması sıcak bir tehdit durumunda alternatif bir davranışın mümkün olmaması durumu ifade ederken, siber saldırılarda gerekliliği tespit etmek son derece meşakkatlidir. Nitekim, saldırının kimliğini tespit etmenin zorluğu, saldırının devlet dışı bir aktör olma durumunda karşılık verilmesinin hukuki geçerliliği tartışmalıdır. Ayrıca, meşru müdafaaya yanıt veren bir devlet bunu makul bir süre içinde yapmalıdır. Tallinn El Kitabı madde 16 müşterek meşru müdafaayı da mümkün kılmıştır. Silahlı saldırı seviyesinde bir siber operasyona karşı müşterek meşru müdafaa, yalnızca mağdur devletin isteği üzerine gerçekleşebilir (Schmitt, 2013: 106). Jus ad bellum ilkesinin siber saldırılar bağlamında uygulanmasının zor olduğu ve geniş siber saldırıların yalnızca küçük bir alt kümesinin ele alınabileceği açıktır.

Jus ad bellum kapsamında siber saldırıların durumunu inceleyen uzmanlar, bir siber saldırının ne zaman bir güç veya silahlı saldırı dahilinde olacağına karar vermek için üç yaklaşım

geliştirmişlerdir. Birincisi, araç odaklı yaklaşımdır, yani bir saldırıyı sürdürmek için kullanılan silah biçimine bakmakta ve saldırının “geleneksel olarak askeri zorlama ile ilişkilendirilen fiziksel özelliklere” sahip olup olmadığını sorgulamaktadır (Nguyen, 2013: 1117). Bu yaklaşıma göre siber araçlar hiçbir zaman askeri silahlarla bir tutulamaz ve kıyaslanamaz. Dolayısıyla siber saldırılar silahlı saldırı kapsamında değildir. Ancak siber saldırı aracılığıyla klasik anlamda silah kullanılıyorsa bir siber saldırı olarak kabul edilebilir. Örneğin; siber araçlar sonucu yönlendirilen bir bombanın bilgisayar sistemlerini vurması bir siber saldırıdır (Yayla, 2013: 212). İkincisi, hedef odaklı yaklaşımdır. Bu yaklaşım, siber saldırı kabiliyetleri ve verebileceği zararlar ölçüsünde değerlendirilir. Devletlerin kritik alt yapılarına yapılan saldırılar iyi bir örnektir. Üçüncüsü, etki odaklı yaklaşımdır. Siber saldırının sonuçlarının yeterli ağırlıkta olup olmadığını değerlendirmek için şiddet, yakınlık ve zararın doğrudanlığı gibi faktörlere bakarak siber saldırının kurban durumu üzerindeki genel etkisine odaklanır (Nguyen, 2013: 1117). Teknolojisi gelişmiş ve saldırılara en fazla maruz kalan devletler arasında yaygındır (Yayla, 2013: 214). Ancak mesele bu etkinin nasıl ölçüleceği hususundadır.

Siber saldırıların neden olabileceği maddi olmayan hasar, geleneksel savaşın neden olduğu fiziksel hasardan analitik olarak farklı olabilir. Bombaların ve mermilerin neden olduğu tahribatın görülmesi ve anlaşılması kolaydır ve savaşın ne anlama geldiğine ilişkin uzun süredir devam eden görüşlere uymaktadır. Siber saldırıların "barış" veya "savaş" olarak tanımlanması zor olabileceği gibi, hedeflerini askeri veya sivil olarak tanımlamak güçtür (Greenberg vd., 1998: 4). Bu nedenle siber saldırıların yorumlanmasında klasik savaşların saldırı araçlarını göz ardı eden ve yalnızca hasar miktarına odaklanan yeni yaklaşımlar benimsenmeye çalışılmıştır. Örneğin; bir fabrikanın bir bomba veya kötü amaçlı yazılım tarafından imha edilmesinin yıkım ölçeği şiddetli olacaktır (Remus, 2013: 182).

NATO, siber güvenlik konusunda önemli mesafe almış olmakla birlikte, konuyla ilgili temel sorun ortak savunma koşulunu kapsayan 5. maddenin siber saldırıları kapsayıp kapsamayacağıdır. Yani üye ülkelerden birinin silahlı saldırı yerine siber saldırıya uğraması halinde, anlaşmanın bu maddesinin geçerli olup olmayacağı, saldıran ülkenin en kısa sürede nasıl ortaya çıkarılacağı ve bu ülkeye nasıl karşılık verileceği halen belirsizliğini korumaktadır (Yayla, 2013: 207). Nitekim, uluslararası toplum tarafından açıkça ve kamuya açık bir şekilde silahlı saldırı eşliğine ulaşan uluslararası siber olaylar henüz yaşanmamıştır.

Geçerli bir meşru müdafaa uygulaması, devlet sorumluluğunu yerine getirmek ve her türlü misillemeyi haklı çıkarmak için reddedilemez bir saldırganlığın ispat edilmesini gerektirecektir. Uluslararası hukuk zorla misillemeyi yasaklamaktadır. Daha ziyade, önleyici veya öngörülen

meşru müdafaa kavramı, bir devletin kendisini yakın bir tehlikeye veya gerçek bir silahlı saldırı tehdidine karşı savunmasına izin verir. Ancak, tehdidin gerçek ve tam olması şarttır. Algılanan tehdidin gerçek ve acil olduğu kanıtlandığı ve devletler siber eylemlerin uygulanmasında ölçülülük ve gereklilik kriterlerine bağlı kaldığı sürece, siber saldırılarda meşru müdafaa mümkün olabilir. Uluslararası toplumun böyle bir güç kullanımını kabul edip etmeyeceği ise tamamen uygulamalara bağlı olacaktır (Shackelford, 2009: 237-238).

Kısaca, siber uzayda meşru müdafaa ile ilgili iki temel sorun öne çıkmaktadır. Birincisi, fiziki hasar veya yaralanma ile sonuçlanmayan bir siber operasyonun, tahribatsız veya yaralayıcı olmayan sonuçlar ürettiğinde silahlı saldırıya neden olup olamayacağı meselesidir. İkincisi, sonuçların fiziki doğasına değil ciddiyetine odaklanan yorumdur. Bu bağlamda tipik olarak sunulan senaryo, bir devletin ekonomik altyapısını hedef alan büyük bir siber operasyondur. İkinci yaklaşımı benimseyen uzmanlar, böyle bir operasyonun silahlı saldırı eşiğinin altına düştüğünü düşünmenin uygunsuz olacağını savunmaktadırlar (Schmitt, 2012: 283).

Gelecek hafta yayımlanacak ikinci yazıda Jus ad bellum boyutuyla Kuzey Kore ve İran siber faaliyetleri değerlendirilecektir.

Yazıda atıfta bulunulan Stuxnet saldırısı ile ilgili bilgi almak için:

Aşağıdaki siteden güncel siber saldırıları takip edebilirsiniz:

<https://threatmap.checkpoint.com/>

Kaynaklar:

BM, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>

Bryant, R. (2001). What Kind of Space is Cyberspace? *Minerva - An Internet Journal of Philosophy*, (5), 138-155.

Caplan, N. (2013). Cyber War: the Challenge to National Security. *Global Security Studies*, 4(1), 93-115.

Check, T. (2015). Book Review: Analyzing the Effectiveness of The Tallinn Manual's Jus Ad Bellum Doctrine on Cyberconflict: A NATO-Centric Approach. *Engaged Scholarship*. <https://engagedscholarship.csuohio.edu/clevstlrev/vol63/iss2/12>

Çakmak, H. ve Korhan, C. (2009). "Siber Dünyadaki Tehditler ve Kavramlar" (Ed. Haydar Çakmak), Suç, Terör, Savaş Üçgeninde Siber Dünya, ss.23-55, Barış Platin Kitabevi, Ankara.

Howe, B. (2006). Normative War-Fighting and the New World Order. *Politics and Ethnic Review*, 2(1), 38-61.

Greenberg, L.T., Goodman, S.E. & Hoo, K.J. (1998). *Informational Lawfare and International Law*. National Defense University Press, Washington.

International Court of Justice. (1986). *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>

Karadağ, U. (2016). Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 171-186.

Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.

Klimburg, A. (2012). *National Cyber Security Framework Manual*. Tallinn: NATO CCDCOE.

Nguyen, R. (2013). Navigating Jus Ad Bellum in the Age of Cyber Warfare. *California Law Review*, 101(1079), 1079-1130.

NTNU, What is Cybernetics?: <https://www.ntnu.edu/itk/what-is>

Remus, T. (2013). Cyber-attacks and International law of armed conflicts; a “jus ad bellum” perspective. *Journal of International Commercial Law and Technology*, 8(3), 179-189.

Sağiroğlu, Ş. & Alkan, M. (2012). *Siber Güvenlik ve Savunma*. Grafiker Yayınları, Ankara.

Schmitt, M. N. (1999). Computer Network Attack and The Use of Force In International Law: Thoughts on A Normative Framework. *Columbia Journal of Transnational Law*, 885-937.

Schmitt, M. N. (2012). “Attack” as a Term of Art in International Law: The Cyber Operations Context”, *Proceedings of the 4th International Conference on Cyber Conflict*, 7.9.2012, 283-293.

Schmitt, M. N. (2013). *Tallinn Manual on The International Law Applicable to Cyber Warfare*. Cambridge University Press, Cambridge.

Schmitt, M. N. (2014). The Law of Cyber Warfare: Quo Vadis? *Stanford Law & Policy Review*, 25(2).

Segers, T. (2015-2016). "Jus Ad Bellum and the Tallinn Manual Commentary and Analysis of Part 1.2 of the Tallinn Manual", Yüksek Lisans Tezi. Faculteit Rechtsgeleerdheid Universiteit Gent, Gent.

Shackelford, S. (2009). From Nuclear War to Net War: Analogizing Cyber Attacks in International Law. *Berkeley Journal of International Law*, 27(1), 192-251.

Singer, P.W. & Friedman, A. (2018). *Siber Güvenlik ve Siber Savaş*. (Çev. A. Atav), Buzdağı Yayınları, Ankara.

Taşdemir, F & Albayrak, G. (2017). The Law of Cyber Warfare In Terms of Jus Ad Bellum and Jus In Bello: Application of International Law to the Unknown? *E-Journal of Law*, 3(2), 1-13.

United Nation, UN Term, <https://unterm.un.org/unterm/display/record/unhq/na?OriginalId=e43e07261a12a99d852572f000515857>

White House. (2011). International Strategy for Cyberspace, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf

Yayla, M. (2013). Hukuki Bir Terim Olarak “Siber Savaş”. TBB Dergisi, (104), 177-202.

Yayla, M. (2013). Uluslararası Hukukta Siber Saldırılarına Karşı Kuvvet Kullanma. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (107), 199-220.

Sonnotlar:

[1] Madde 10: “Taraflardan herhangi biri, taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır.” (NATO)

Coğrafya İnsanların Olduğu Kadar Devletlerin de Kaderi midir?

Diren Doğan*

GÜNEY ÇİN DENİZİ’NİN TARİHSEL VE COĞRAFİ AÇIDAN İNCELENMESİ

İlk bölümde küresel sistem için ciddi çatışma potansiyeli taşıyan bölgelerden biri olarak betimlediğimiz Güney Çin Denizi’nin ve bünyesinde barındırdığı ihtilafların analizini yapmak için kısa bir girizgahla konuyu özetlemiştik. Bu bölümde inceleyeceğimiz Güney Çin Denizi’nin tarihine ve coğrafi özelliklerine geçmeden önce, yayınlanan son analizden bu yana bölgedeki güncel gelişmeleri vurgulamakta fayda olduğunu düşünmekteyim. Temmuz ayının ikinci haftası ABD Dışişleri Bakanı M. Pompeo Güney Çin Denizi’ne yönelik Çin Halk Cumhuriyeti’nin tarihsel iddialarının tamamen yasadışı olduğunu vurgulayan ve Çin’in bölgedeki diğer ülkelere zorbalık yaparak hükmünü sürdürdüğünü iddia eden bir açıklama dile getirdi ve nitekim bu açıklamanın akabinde Filipinler 2016 yılındaki tahkim kararının dördüncü yıldönümünü anarken her zamankinden daha keskin ifadelerle Çin’i tahkim kararına uymaya ve uluslararası hukuka saygı göstermeye davet etti. ABD tarafından, Çin’in kendi ön bahçesi olarak gördüğü bir alana yönelik yapılan bu açıklama, pek çok mecrada “Yeni bir soğuk savaş mı geliyor?” sorularını akıllara getirmiş olsa da savaşın günümüz küreselleşen dünyasında artık bu kadar kolay olmadığını hatırlamakta fayda olduğunu düşünmekteyim. Nitekim Pompeo’nun bu açıklamasının ardından Avustralya’nın sessizliğini bozarak ABD’yi destekleyen benzer açıklamalar gerçekleştirmesi, Vietnam’ın dengenin dengeleyicisi olmak konusundaki duruşundan taviz vermek istemediğini belirten yaklaşımlarının yanında iç politikasında Filipinler’in tahkim mahkemesinin bir benzerini Çin’e karşı açabileceklerini sürekli vurgulaması, Filipinler’in az önce belirttiğimiz nüktedan açıklamaları; bölgeye yönelik ABD tarafından atılacak bir kibritin tüm bölgeyi kolayca alevlendirebileceğini bizlere göstermektedir. Günümüzde gerçekleşen bu gelişmelerin gelecek günlerde bölgeye yönelik yeni adımlara gebe olduğunu belirtirken, bu bölümün konusu olan Güney Çin Denizi’nin coğrafi niteliklerine ve tarihsel deneyimlerine dikkat kesilmenin, bölgedeki güncel gelişmeleri yorumlamada önemli nüanslardan biri olduğunu vurgulamak isterim.

---

* Doktora, Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, diren.dogan@alanya.edu.tr

“Güney Çin Denizi” olarak adlandırılan bu bölge, gerek Doğu Asya kıtasına olan göreceli yabancılıktan, gerek kendi bölgesi dışındaki ülkelere olan fiziki uzaklığından ötürü, gerek ise bölgeye duyulan ilginin yeni yeni yeşermeye başlaması nedeniyle coğrafi yatkınlık olarak zihinlerde aniden canlanabilecek bir konuma sahip değildir. Bu nedenle bu mikro bölgenin coğrafi konumunu açıklamadan önce onu kapsayan daha geniş bölgeleri belirterek genelden özele doğru bir tanımlama yapmak bölgenin şemasını zihinlerde canlandırılabilmemiz açısından daha faydalı olacaktır. Bu doğrultuda Güney Çin Denizini de içinde bulunduran geniş “Pasifik Havzası” doğuda ABD, Kanada ve Güney Amerika ülkelerini; batıda ise Asya Pasifik bölgesini kapsamaktadır.[1] Doğu Asya’nın Pasifik kıyıları boyunca uzanan Asya-Pasifik bölgesi, farklı geniş ve dar tanımlamaları içermekle birlikte kuzeyde Moğolistan, güneyde Yeni Zelanda, doğuda Okyanusya ve batıda Pakistan’a kadar uzanan geniş bir bölgenin adıdır.[2] Bu bölgenin Güneydoğu Asya tarafında yer alan ve kuzeyde Çin Halk Cumhuriyeti, doğuda Filipinler, batıda Vietnam ve güneyde Brunei, Endonezya, Malezya ve Singapur ile çevrili 3,5 milyon kilometrekarelik bir alanı kapsayan yarı kapalı denizin adı ise Güney Çin Denizi’dir.[3] Burası, sayıları yüzleri aşan ada, adacık, takımada, kayalık vb. deniz seviyesinin altında ya da üstünde görülebilen oluşumlara ev sahipliği yapan bir denizdir. Deniz yüzeyinde yaklaşık on kilometrekarelik bir alanı kaplayan bu oluşumların %95’i insan yaşamına uygun olmadığından yerleşim alanı olarak kullanılamamaktadır.[4]

Bölgenin tarihine bakıldığında zaman, bölgenin geçmişten itibaren temel işlevinin bir iletişim aracı olarak hizmet etmek olduğunu açıkça görülebilmektedir.[5] Çin, Vietnam, Filipinliler ve Malaylar varlıkları süresince GÇD’de balık tutmuşlardır ve dahası bu bölge; Çin, Hindistan ve

Orta Doğu arasında kültürel/dini değişimlerle birlikte ticaretin gerçekleştirildiği önemli bir rota özelliği göstermiştir.[6] Örneğin 8. ve 12. yüzyıllar arasında bölge ticaretine Malay tüccarlarının yön vermesiyle ve Arapların bölgeye İslamiyeti getirmesiyle Çin'in ipek ve seramikleri Arap tütsüleri karşısında makul bir değişim aracı olarak görülmüştür.[7] 16. yüzyıldan itibaren Afrika'ya kadar gidebilecek kapasiteye yükselen yeni ticaret gemileriyle birlikte Portekizli, Hollandalı, İngiliz, Fransız ve diğer Avrupalı ticaret şirketleri; Güneydoğu Asya'yı sermayeleştirerek deniz ve denizcilik becerilerini bölgesel ticarete entegre etmek üzere bölgeye gelmişler ve bölgedeki Arapların yerini alarak limanları kontrol altına almaya başlamışlardır ve ayrıca bu devletler yalnız bölge ticaretiyle kalmayıp bölgedeki baharat ve seramik gibi yerel ürünleri de Avrupa'ya taşımışlardır.[8] Bu doğrultuda basit bir sömürge kronolojisi çıkarırsak; Güney Çin Denizi'nde 16. yüzyıl İspanyolların ve Portekizlerin, 17. yüzyıl Hollanda'nın ve 18. yüzyıl Çinlilerin yüzyılı iken; 19. yüzyıl da "Avrupa yüzyılı" olarak anılmaktadır. Güney Çin Denizi ve daha geniş bağlamda Uzak Doğu Asya, 19. yüzyılla birlikte yoğun biçimde İngiliz ve Fransız donanmalarının egemenliğine girmiştir.[9] İngiltere'nin 1839-1842 yılları arasında Çin ile yaptığı Afyon savaşının sonucunda İngilizler aralarında Şangay ve Kanton'un da bulunduğu beş ayrı limanı açmışlar ve Hong Kong'a sahip olmuşlardır.[10] Fransa ise Laos, Kamboçya ve Vietnam'ın dahil olduğu Hindiçin bölgesinde sömürgeler elde etmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Güney Çin Denizi bölgesinde iki ek güç daha dikkatleri çekmeye başlamıştır. İlk olarak Japonya, 1894 yılında girdiği Çin-Japon savaşını 1895 yılında kazanarak Tayvan (Güney Çin Denizinde), Liaotung Yarımadası ve Penghu Adalarına sahip olmuş ve kendi endüstrisini ve savunma kapasitesini geliştirebilecek kadar yüklü bir miktarda savaş tazminatı kazanmıştır.[11] İkinci olarak ise ABD, 1898 yılında girdiği İspanyol-Amerikan savaşını kazanarak Filipinler'in sayısı üç binin üzerindeki adasına sahip olmuştur. Hollanda, İngiltere, Fransa, Japonya ve ABD. Japonya'nın 20. yüzyılın başında da artarak devam eden gücü 1920'li yıllarda bu beş dış güç arasındaki ilişkilerde ve düzenlenen deniz mahkemelerinde diplomatik olarak Japonya'nın dışlanmasına; bu durum da Batı egemenliğine zıt Asya odaklı bir ideolojinin ortaya çıkmasına ortam sağlamıştır.[12] Özellikle 1930'lu yıllarda ortaya çıkan ekonomik kriz Japonya'da militarizmin artmasına olanak sağlamıştır. Japonya kendisini sarsan bu ekonomik krizle baş edebilmek için, askeri kanadın da ısrarıyla, Mançurya'ya ve Çin'e saldırmıştır.[13] Japonya'nın bu yayılcı hali Güney Çin Denizi'nde bir kriz ortamını yaratmıştır. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğin zaman; İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD, Japonya'nın Pearl Harbour bölgesindeki Amerikan üssüne saldırmasının ardından karşı savaş ilan ederek savaşa girmiştir.[14] Japon birlikleri Filipinler'e, Fransızlar Çinhindi'ne, İngilizler ise Singapur'a çıkarma yapmışlardır, ancak 1942 yılı itibarıyla bu

bölgelerin hepsi 1945 yılına kadar Japon işgali altında kalmıştır ve böyle başlayan Pasifik savaşı Çin'i ABD ve İngiltere'nin müttefiki yapmıştır. Ek olarak Japonya'nın yenilgisinin ardından 26 Temmuz 1945 tarihli Potsdam Deklarasyonu'yla Japonya bölgedeki bütün egemenlik haklarından feragat etmek zorunda kalmıştır. Japonya'nın bu adımı daha sonra 1951 San Francisco Anlaşması'yla da yinelenmiştir. Japonların savaştan yenilgiyle ayrılmasının ardından milliyetçiliğin de etkisiyle bölgedeki ülkelerin birçoğu bağımsızlığını kazanmış veya eski sömürgelerinin eline geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ilk olarak devletlerin Güney Çin Denizi'ndeki iddialarını pekiştiren bir gelişme yaşanmış ve 28 Eylül 1945 tarihinde ABD tarafından karasularının 200 mile çıkarılmasını öngören "Truman Doktrini" ilan edilmiştir.[15] Bu ilan karşısında ilk adımı atan taraf, komünist güçlerin ilerlemeleri karşısında liderliğini güçlendirmek için; Güney Çin Denizi'ne kıyısı olan devletlerin karasuları haricindeki bölgede yer alan bütün ada, adacık ve kayalıkların tamamen kendi (Çin) egemenliği altında olduğunu ilan eden, günümüz Çin Halk Cumhuriyeti'nin halefi durumundaki Çan Kay Şek (Chiang Kaishek) Hükümeti olmuştur.[16] Yalnız bu ilanın ardından Çin'in milliyetçi Çan Kay Şek hükümeti ile Çinli komünistler arasındaki iç savaş komünistlerin lehine sonuçlanmış, hükümet 1949 yılında Formosa Adası'na kaçarak orada Tayvan adıyla dile getirilen "Milliyetçi Çin'i ilan etmişlerdir.[17] Bu sonuçtan kısa bir süre sonra da iddia edilen yerlerden ikisi olan Spratly ve Paracell'deki Çin birlikleri (Çan Kay Şek'in yönetimindeki) Tayvan'a çekilmişlerdir.[18] Böylece Itu Aba ve Woody Adasının yanı sıra Spratly ve Paracell adaları da altı yıl boyunca boş kalmıştır.[19] Çan Kay Şek hükümetinin ardından Güney Çin Denizi'ndeki adalar üzerine atılan ikinci adım Vietnam'dan gelmiştir. Gelişmelerin gerçekleştiği dönem incelendiği zaman; 1950 yılında Vietnam uluslararası anlamda tanındığında içerisinde biri komünizm yanlısı diğeri ise batı destekçisi iki ayrı yönetim bulunmaktaydı. Bu iki yönetimden komünizm yanlısı olan, Ho Chi Minh Hükümeti sosyalist tarafta yer aldığı için adaların Çin'e ait olduğu hipotezine uymak durumunda kalmış, ancak Batı yanlısı Vietnam Devleti Paracell ve Spratly adalarında egemenlik iddia etme ve adaları işgal etmek için sorumluluk alma gücünü kendinde bularak, adalar üzerindeki egemenliğini ilan etmiştir. Aynı tarihlerde ÇHC, milliyetçi Çin'in çekilmesinin ardından Doğu Paracell'in Amphitrite grubunu işgal etmiş[20] ve bunun üzerine 1951 tarihinde, San Francisco Barış Konferansı'nda, Vietnam Devleti'nin delegasyon başkanı, Spratly ve Paracell Adaları'nın her daim Vietnam'a ait olduğunu dile getirmiştir. Bu konferansın sonucunda adaların kime verildiğine dair bir sonuç çıkmamıştır, ki zaten Çin'in her iki rejimi de konferansta bulunmamıştır. Yine de Sosyalist Blok Çin Halk Cumhuriyeti'nin iddialarının arkasında duran açıklamalarda bulunmuşlardır. Diğer taraftan, Fransa ve Vietnam kendi iddialarını sürdürürken, ABD ve İngiltere ise bu konunun kendi menfaatleri için

uzlaşmaya varmaması gerektiği fikriyatıyla hareket etmişlerdir.[21] Güney Çin Denizi üzerindeki adalara dair egemenlik iddiasının üçüncü adımı Filipinler tarafından gelmiştir. 19 Mayıs 1956 tarihinde Filipinler Dışişleri Bakanı Carlos Garcia, Spratly Adaları'nın bir kısmının yakınlıklarından dolayı Filipinler'e ait olması gerektiği konusunda genel bir yorum yapmıştır. Çin'in bu yoruma karşı yanıtı buraların geçmişten itibaren Çin topraklarının bir parçası olduğu yönünde olmuştur.[22] Ancak bu yorumdan güç alan Thomas ve Filemon Cloma liderliğindeki bir grup Filipinli aktivist Japonya'nın adalardaki iddiasından vazgeçmesinin ardından, adaların res nullius (hiçbir egemen devlete ait olmayan toprak) olduklarını ilan ederek bir dizi işgal girişiminde bulunmuşlardır. Bu girişim Güney Çin Denizi üzerindeki tepki ve iddia yarışını başlatmıştır. Girişime faal tepki Tayvan'dan gelmiştir. Ancak Tayvan kuvvetleri adalara ulaştıklarında çoktan gitmiş olan aktivistlerin ardından daha önce (1950 yılında) Tayvan'a kaçarken askerlerini çekmiş olduğu Itu Aba (Taiping) adasına, günümüze kadar varlığını korumak üzere, tekrardan yerleşmiştir.[23]

1970'lerde ve 1980'lerde Güney Çin Denizi'nin geleceğini iki odak noktası belirlemiştir. Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı ve Petrol.[24] Birinci ve İkinci BM Deniz Hukuku konferanslarının herhangi somut bir başarıya ulaşamamasının ardından 1973 ve 1982 yılları arasında "Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı" düzenlenmiştir ve bu konferans kendinden önce düzenlenmiş olan konferansların aksine deniz hukuku açısından ciddi adımların atıldığı, sonucunda "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)" gibi kısmen bağlayıcı bir metnin ortaya çıkarıldığı konferans olarak tarihteki yerini almıştır. 3 Aralık 1973 tarihinde başlayan bu konferans dokuz yıl sürmüştür [25] ve Güney Çin Denizi'nin değerinin katlanarak artmasına olanak sağlamıştır. Görüşmelerin sona ermesinin ardından 10 Aralık 1982 tarihinde imzalanan BMDHS ile birlikte kıyı devletlerinin denizden 12 deniz mili genişliğinde karasularına sahip olabilecekleri, 200 deniz mili uzunluğunda Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) talep edebilecekleri vurgulanmıştır.[26] Ek olarak, BMDHS ile tanımlanan "Münhasır Ekonomik Bölge" kavramının içeriğindeki "Kıyı devletleri, sularda, okyanus tabanında ve üzerindeki bir alanın alt kısmında bulunan tüm kaynakları - balık veya petrol, gaz veya çakıl, nodül veya kükürt - kullanma, geliştirme, yönetme ve koruma hakkına sahiptir." maddesi, devletlere bir adaya sahip olan devletin, onu çevreleyen balık, mineral ve hidrokarbonların haklarına sahip olması avantajını da beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda büyük bir kıta sahanlığı iddia etmek için; boyutlarına ve yerleşim yerlerine bakılmaksızın, devletlerin Güney Çin Denizi'ndeki adalara sahip olmaları daha fazla önem kazanmıştır.[27] Güney Çin Denizi ihtilafına birebir taraf olan devletlerden, Filipinler Mayıs 1984'te BMDH

sözleşmesini onaylayan ilk ülke olmuştur, bunu Temmuz 1994'te Vietnam izlemiş[28], diğer üç ülke ise 1996'da BMDH sözleşmesini onaylayarak yerel yasalarını ve haritalarını; Karasularını ve Münhasır Ekonomik Bölgelerini 200 mil olarak gösterilecek şekilde hazırlamış ve bu durumdan doğan haklarını talep etmişlerdir. Sözleşmenin imzalanmasının ardından ilerleyen tarihlerde birçok ada ve resif çevre ülkeler tarafından işgal edilmiş, çakışan deniz alanlarındaki yapılar üzerinde egemenlik iddialarında bulunulmuş ve hatta bu adalar üzerinde inşaat çalışmaları yapılmıştır. Özellikle 2009 ve 2010 yılları bölge ülkelerinin talepleri noktasında zirve yılları olmuştur. Hanoi'deki 17. ASEAN Konferansı ve Singapur'da düzenlenen Shangri-La Diyalogunda Güney Çin Denizi tartışma konusu olarak yer almıştır.[29] Ek olarak Vietnam ve Malezya 2009 yılında "Kıta Sahaneliği Sınırlarının Belirlenmesi Komisyonu (CLCS)"unda 200 millik kıta sahanlıkları ile alakalı bir sunum yapmışlardır. Vietnam bu ortak adımın yanında ayrı bir sunum daha yaparak iddialarını geniş biçimde açıklamıştır.[30] Bunun üzerine Çin, Birleşmiş Milletler Kıta Sahaneliği Sınırlarının Belirlenmesi Komisyonu (BMKSK)'na "Dokuz Çizgili Harita" olarak belirtilen GÇD'deki iddialarını tarihsel açıdan kanıtlayan bir haritayı sunarak iddialarını resmileştirmek istemiştir. Çin'in bu adımı GÇD'deki egemenlik iddialarına ilişkin ilk "resmi" başvuru niteliğindedir.[31] Yapılan bu resmi başvuruya ilk yanıt bu kez Filipinler tarafından gelmiştir. Filipinler, 5 Nisan 2011 tarihinde BMKSK'ya diplomatik itirazda bulunarak kendi iddiasını nota şeklinde iletmiştir.[32] Bunun ardından Filipinler Hükümeti, Ocak 2013 tarihinde Daimi Tahkim Mahkemesine, Çin ile GÇD'de yaşamakta olduğu uyuşmazlığa yönelik hukuki süreci başlatmıştır.[33] Daimi Tahkim Mahkemesi incelemelerinin ve raporlarının ardından 12 Temmuz 2016 tarihinde ÇHC'nin öne sürdüğü 9 kesik çizgisinin ve tarihsel iddialarının hukuki bir geçerliliği bulunmadığına karar vermiştir.[34] Tahkim mahkemesinin bu kararının ardından Çin tahkim mahkemesinin kararını tanımadığını belirtmiştir ki Çin'in bu noktadaki esas politikası sorunu uluslararasılaştırmadan ikili görüşmeler yoluyla çözmektir. Çin gibi, GÇD üzerindeki yapılarda iddiası bulunan diğer devletler de iddialarını sürdürmeye ve bu doğrultuda çalışmalarını yapmaya devam etmişlerdir ve günümüzde de gözlemediğimiz gibi hala devam etmektedirler.

Kaynaklar:

[1] "Asya Pasifik Havzasına Genel Bir Bakış" <http://www.tuicakademi.org/asya-pasifik-havzasina-genel-birbakis/>

[2] "Long-term Perspective on Environment and Development in the Asia-Pacific Region" <https://www.env.go.jp/en/earth/eoasia/workshop/bluebook/chapter1-1.html>

[3] Permanent Court of Arbitration (PCA), The South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v. The People's Republic of China), The Philippines' Memorial – C.I, s.17.

- [4] Hendrik W. Ohnesorge, “Chapter 2:A Sea of Troubles: International Law and the Spitsbergen Plus Approach to Conflict Management in the South China Sea”,(içinde) Ed.Enrico Fels Truong-Minh Vu “Power Politics in Asia’s Contested Waters Territorial Disputes in the South China Sea”, Springer Pub., 2016, s.27.
- [5] Stein Tonnesson, “Why are the Disputes in the South China Sea So Intractable? A Historical Approach”, Asian Journal of Social Science, C.30, S.3, 2002, Norway, s.571.
- [6] Jing Huang- Andrew Billo, Territorial Disputes in the South China Sea Navigating Rough Waters, Palgrave Macmillan Press, 2015, s.2.
- [7] Marwiyn, Samuels, Contest for the South China Sea, Routledge, 2005, s.14
- [8] Leonard Blusse, “No Boats to China/The Dutch East India Company and the Changing Pattern of the China Sea Trade, 1635-1690”, Modern Asian Studies, C.30, S.1, February 1996, s.55.
- [9] Bill Hayton, The South China Sea The Struggle For Power İn Asia, Yale University Press New Haven And London, 2014, s.47.
- [10] Stein Tonnesson, “The South China Sea in the Age of European Decline”, Modern Asian Studies, February 2006, s.2.
- [11] Mehmet, Beşikçi, “1894-1895 Çin-Japon Savaşı: Japon Emperyalizminin Yükselişi Ve Osmanlı İmparatorluğu”, Toplumsal Tarih Dergisi, S.161, Mayıs 2007, s.3.
- [12] Tonnesson, a.g.e., 2002, s.575.
- [13] Emine, Akçadağ, “Yumuşak Güç Japonya’nın Sert Güç Arayışları”, Bilge Strateji, C.2, S. 3, Güz 2010, s.5 41 B.Şakir, Şeker, “Deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Akdeniz Güvenliği”, Uluslararası Ortadoğu Kongresi Bildiriler Kitabı, C.1, Kasım 2011, s.124.
- [14] Burak, Çınar, “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın İki Cepheli Savaş Sorunu”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, S. 20, 2010, s. 173-174
- [15] Sertaç, Başeren, “Münhasır Ekonomik Bölge Kıta Sahaneliğinin Kavramsal Yapısını Etkileyen Bir Kurum Değildir”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.1, 1995, s.24.
- [16] Eryiğit, a.g.e., s.11
- [17] İshan, Turan, “ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu”, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl.6, S. 1., s.84.
- [18] Tonnesson, a.g.e., 2002, s.581.
- [19] Timo Kivimäki, a.g.e., s.11.
- [20] Alderic, Au, “Arms Race: China and the Geopolitics of the South China Sea”, A Geopolitics Series Primer, 2018, s.33. <https://www.amazon.com/Arms-Race-China-Geopolitics-South-ebook/dp/B07BTY9PXQ> (09.07.2018)
- [21] Timo Kivimäki, a.g.e., s.12.
- [22] Chi-Kin, Lo, China’s Policy Towards Territorial Disputes-The Case of the South China Sea Islands, International Politics in Asia Series, Routledge, 1989, s.28.
- [23] Lian A., Mito, “The Timor Gap Treaty as a Model for Joint Development in the Spratly Islands”, American University International Law Review, C.13, S.3, s.740.

[24] Tonnesson, a.g.e., 2002, s.584.

[25] Nuray, Karapınar, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar”, Doğal Kaynaklar ve Ekoloji Bülteni, S.20, 2015, s.14.

[26] Hayton, a.g.e., s.112-113.

[27] Tonnesson, 2002, s.585.

[28] United Nations Treaty Collection, Chapter XXI. Law of The Sea. https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en

[29] A. David, Mattingly, “The South China Sea Geopolitics: Controversy and Confrontation”, American Military University, 2013, s.17.

[30] Fels-Vu, 2016, s.40

[31] Mazuin, Quachon, “Filipinler-Çin Güney Çin Denizi Alanları Anlaşmazlığı Karşısında Amerikan Mihver Dengeleme Stratejisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2017, s.98.

[32] Quachon, a.g.e., s.143.

[33] Sibel, Karabel, “Güney Çin Denizi’ndeki Çin-Filipinler İhtilafı ve Tahkim Kararının Değerlendirmesi”, Bilgesam Analiz-Doğu Asya ve Pasifik, S.134, Eylül 2016, s.6.

[34] “Philippines Wins Arbitration Case vs. China, Over South China Sea” <http://globalnation.inquirer.net/140358/philippines-arbitration-decision-maritime-dispute-south-china-seaarbitral-tribunal-unclos-itlos>

Yalnızca Bir Su Kütlesi mi? Yoksa Çok Daha Ötesi mi?

Diren Doğan

“Güney Çin denizinin önemini anlamak için, havanın açık olduğu bir günde Singapur'un Changi Havaalanı'ndan uçup, yükseldikçe, aşağıdaki suya bakın. Yüzlerce gemi, en küçük balıkçı teknelerinden, taşıyıcıların en büyüğüne kadar suyollarını dolduruyor: troller, romörkler, konteyner gemileri, araba taşıyıcıları ve toplu yük gemileri modern yaşamın malzemelerini değiştiriyor.

...Doğu yakasındaki petrol, Güney Çin Denizi'nin diğer ucundaki dev ekonomileri harekete geçirir: Tayvan, Güney Kore, Çin ve Japonya. Batı için burası dünyanın atölye çalışmalarının birleşiminin aktığı yerdir: donanım, yazılım, giyim ve ayakkabı. En iyi tahminler, dünyanın deniz ticaretinin yarıdan fazlasının Malacca Boğazlarından geçtiğini ve dünyanın sıvılaştırılmış Doğalgazının yarısı ve ham petrolün üçte birinin burada olduğunu göstermektedir. Gemiler hareket etmeyi bırakırsa; dünyanın bazı bölgelerindeki ışıkların sönmeye başlaması fazla uzun sürmeyecektir.”

Bill Hayton'un akıcı biçimde iki paragrafla özetlediği bu durum, geçmişten günümüze GÇD'deki hak iddialarının, ittifak ve ihtilafların, güç gösterilerinin, notaların ve bu bölgenin, belki de olası III. Dünya Savaşının merkezi olacağı fikrinin temel kanıtıdır. Birçok kişi tarafından bu bölgedeki anlaşmazlıkların temel nedeninin doğal kaynaklar olduğu düşünülse de ihtilafların karmaşık yapısından da anlaşılacağı üzere sorunların arkasında, doğal kaynakların haricinde başka nedenler de bulunmaktadır ve bu nedenler; aslında bir bakıma GÇD'nin ne derece kıymetli bir deniz olduğunun da kanıtı durumundadır.[1] GÇD'nin önemi incelendiğinde, öncelikli olarak bu denizin muhafaza ettiği ekonomik, stratejik ve jeopolitik özellikler açısından dünyanın en önemli denizlerinden biri olduğu yorumuna ulaşılmaktadır.[2] GÇD'ye bu önemini atfeden ilk özelliği dünya ticaretinin geçtiği ve ulaşım rotalarının yer aldığı Kuzeydoğu Asya ve Güneydoğu Asya'nın bağlantı noktasında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlantı noktasında yer alan Malakka Boğazı; Afrika ve Basra Körfezindeki tedarikçiler ile Asya'daki tüketiciler arasında yer alan en kısa deniz rotasıdır.[3] Malakka Boğazıyla birlikte, bölgede bulunan Sundo ve Luzon boğazları, dünyanın sahip olduğu deniz ticaret hacminin %50'sinden fazlasının transitinde rol oynamaktadır. GÇD'nin bu noktadaki kıymetine örnek vermek gerekirse; İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaşın henüz başında iken Japonya'nın Spratly ve Paracell adalarını işgal etmesi bölgenin önemini kavrayabilmek açısından yerinde bir örnek

olacaktır. İncelendiği zaman, GÇD'deki enerji ve ticaret güzergâhlarının güvenliği Malakka Boğazı'nın kontrol edilmesine bağlıdır.[4] Dünya üzerinde deniz yoluyla taşınan malların üçte biri ve Kuzeydoğu Asya'nın enerji ihtiyacının yarısı buradan geçmektedir. Güney Çin denizi bu açıdan Asya'nın sanayi devriminin merkezi konumundadır.[5] Diğer boğazlarla karşılaştırıldığında GÇD'den Doğu Asya'ya gitmek üzere Malakka Boğazı'ndan geçen petrol; Süveyş Kanalı'ndan geçen petrol miktarının üç katını, Panama Kanalı'ndan geçen miktarın ise on beş katını Doğu Asya'ya taşımaktadır. Bu karşılaştırmaya ek olarak örneğin, İran Körfezinde yalnızca enerji taşınırken, GÇD'de enerjinin yanı sıra mamul ve yarı-mamul ürünler de taşınmaktadır.[6]

Bölgenin dünyadaki en yoğun nakliye güzergâhlarından biri konumunda olması, çevre ülkeler ve bu deniz üzerinde taşımacılık yapan farklı devletler tarafından da Güney Çin Denizi üzerindeki trafiğe hatırı sayılır derecede hassasiyet gösterilmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda bölgedeki seyrüsefer özgürlüğü deniz filoları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu önemin nedenini irdelemek gerekirse, örneğin Güney Kore'nin enerji kaynaklarının üçte ikisi ve Tayvan'ın ise enerji kaynaklarının %60'ı, bu bölgeden geçen ithalat ürünleri yoluyla sağlanmaktadır.[7] Temel hammadde bakımından %90'ın üzerinde dışa bağımlı olan ve bu bağımlılığının hemen hemen tamamını Ortadoğu'dan karşılayan Japonya'nın enerji ihtiyacı ise Malakka Boğazı yoluyla yine Güney Çin Denizi'nden taşınmaktadır.[8] Bunun yanında bölge boyunca uzanan deniz yolları, Çin, Japonya, Kore ve Rusya limanları da dahil olmak üzere Hint Okyanusu'nu Kuzeydoğu Asya'ya bağlayan dünyanın en uğrak yerlerinden birisidir.[9] Bazı araştırmacılar tarafından "Çin'in ön bahçesi" olarak nitelendirilen Güney Çin Denizi, ticaret yollarına sahip olması özelliği ile Çin Halk Cumhuriyeti açısından da büyük önem taşımaktadır. Çin'e göre bölge her şeyden önce, geçmişten itibaren Hindistan, Basra Körfez'i, Ortadoğu ve Avrupa ile ticaretin yürütüldüğü bir yoldur.[10] Enerji açısından büyük oranda dışa bağımlı olan Çin Halk Cumhuriyeti, bu ihtiyacını bölgedeki nakliye yolları vasıtasıyla gelen enerji ürünlerini ithal ederek gidermektedir. Çin için büyük öneme sahip olan petrol ithalatının, büyük çoğunluğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan olmak üzere, %80'i Güney Çin Denizi üzerinden gelmektedir.[11] Bu durumun yanında stratejik açıdan bakıldığında, Güney Çin Denizi "Çin'in bacaları" olarak betimlenmektedir.[12] Bölgenin nakliye ve ulaşım yollarına hakim olması, bu devletin rahat biçimde dünyaya açılabilmesine yani bir bakıma ayaklanabilmesine olanak tanımaktadır. Güney Çin Denizi'nin küresel açıdan önemli geçiş noktalarından biri olması nedeniyle ABD gibi sınırsal olarak hiçbir bağı olmayan devletler tarafından da dikkatle incelenmektedir. Güney Çin Denizi üzerinden aktarılan enerji miktarı dünyadaki LPG'nin

yarısına, Petrol'ün ise 1/3'üne denk gelmektedir. Bu oranlardan çıkarımla Güney Çin Denizi üzerinden her yıl yaklaşık olarak 5,3 trilyon dolar değerinde ticaret yapılmaktadır ve bu ticaretin 1,2 trilyon doları ABD'ye aittir.[13] Sayılardan da anlaşılacağı üzere Güney Çin Denizi'nde gerçekleştirilen ticaretin büyük bir kısmı ABD'nin alım-satımlarını içermektedir. Bu nedenle bölge ABD'ye ait ticaret gemileri için önemli bir geçiş yoludur. Bu durum ise seyrüsefer özgürlüğü ile alakalı herhangi bir kısıtlamanın ciddi ekonomik yansımalar doğuracağıının göstergesidir. Bir başka ifadeyle seyrüsefer serbestliği ve denizlerin güvenliği konusu bu nedenlerden ötürü yalnızca Güney Çin Denizi'ne kısıtı olan devletler için değil; özellikle ABD, Japonya ve Güney Kore gibi bölgede hak talebinde bulunmayan ancak deniz yolunu kullanan devletler için de kritik önem taşımaktadır.[14] Güney Çin Denizi'nin ticaret yolları ve ulaşım rotalarındaki bu stratejik değeri denizle doğrudan bağlantısı olmayan “dış aktörleri” Güney Çin Deniz'i ihtilaflarının içine dahil etmektedir. Hem bölgedeki hem de bölge dışı aktörleri ulaşım ve ticaret yolları açısından etkilemesinin yanında teknoloji konusunda da son derece gelişmiş olan Güneydoğu Asya bölgesinin iletişim ağlarının önemli miktarı Güney Çin Denizi'nin altından geçen iletişim kablolarıyla sağlanmaktadır. Yukarıda incelediğimiz ürünlerin taşınmasının yanı sıra bölge, teknoloji ve iletişimin iletimi konusunda da aynı stratejik konumunu korumaktadır. Robert Kaplan'ın Güney Çin Denizi'nin stratejik önemi konusundaki görüşleri, anlattıklarımızı desteklemek noktasında yerinde bir alıntı olacaktır:

“Güney Çin Denizi, Afrika Boynuzu ve Japon Denizi arasındaki deniz iletişim hatlarının bir araya geldiği bir yer olduğu için; Güney Çin Denizi'ne egemen olan devlet, Doğu Yarımküre'nin gezilebilir rimland'ına da hakim olacaktır. Elbette, bunun tersinin olması daha muhtemeldir: yani hiç kimse Güney Çin Denizi'ne hâkim olamayacaktır. Güney Çin Denizi'nin bu kadar önemli olmasının bir başka nedeni de, dünyanın en çok tartışılan su kütlelerine dönüşme yolunda olmasıdır.”

Güney Çin Denizi'nin önemi noktasındaki ikinci özelliği sahip olduğu zengin balıkçılık ve tabii kaynaklarıdır. Bölgedeki sular, özellikle kuzey kesiminin sağladığı zengin balık çeşitlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bölgedeki adalar ve çevresindeki sularda 40 civarı kuş türü, 400'den fazla mercan ve okyanus canlısına ek olarak deniz kaplumbağaları, deniz salatalıkları, inci istiridyeleri gibi diğer önemli deniz canlıları vardır. Bu özelliklerin arasında; protein temini açısından hesaplı bir besin kaynağı ve ticaretiyle geçinenler açısından yüksek gelir ve de döviz getirisi olarak görüldüğü için bölge devletlerinin politikalarında da ön planda tutulan “balıkçılık” birkaç adım öne çıkmaktadır. Bölgedeki kıyısal işgücünün büyük kısmı, dünyanın en kıymetli

karides ve orkinos balıklarına habitat ve yumurtlama merkezi olan, Güney Çin Denizi'nden geçimini sağlamaktadır.[15] Yıllık küresel balık avının hemen hemen onda biri bu bölgede gerçekleşmektedir ve bunun yanında biyolojik çeşitlilik açısından en kıymetli canlılardan biri sayılan mercan resiflerinin dünya üzerindeki miktarının %30'u Güney Çin Denizi'nde bulunmaktadır. Sayıları 500 milyonu geçen ve Çin, Vietnam, Tayvan, Malezya, Singapur, Endonezya, Bruney ve Filipinler gibi Güney Çin Denizi'nin kıyı şeridindeki ülkelerde yaşayan insanların geçim kaynakları olan balıkçılık; dolayısıyla bu insanların vatandaşı olduğu ülkeler için de büyük önem atfetmektedir.

GÇD'deki balıkçılık kaynaklarının yıllarca aşırı sömürülmesi kıyıdaş ülkeleri baskı altına almaktadır. Bölgedeki balık stokları 1950'lerden itibaren %70 ile %90 arasında azalmıştır ve aşırı avlanma, yasadışı balıkçılık gibi faaliyetler bu oranı gün geçtikte arttırmaktadır. Bunun yanında tüketimle alakalı göstergeler de gidişatın olumsuz yönde ilerlediğini göstermektedir; bu olumsuz gidişata kanıt gösterilmesi açısından yapılan incelemeler sonucunda 1970 yılından itibaren kişilerin geliri arttıkça kişi başına düşen balık tüketiminin de beş kat artarak 25 kg'a çıktığı gözlemlenmiştir. Bu noktada gerek nüfus gerek ise işgücü açısından lider konumda olan ÇHC'nin yüzyıllardır avlanma alanı olarak gördüğü GÇD'den talep ettiği deniz ürünü miktarı, nüfusuyla doğru orantılı olarak ivmeli bir biçimde artmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar; talepteki bu artışın karşısında ÇHC kıyılarındaki mevcut balık rezervinde bir artış olmadığını belirtmektedir ki bu durum, Çinli balıkçıların ÇHC kıyıları dışında avlanmalarına ve bu yüzden kıyıdaş ülkelerin sahil güvenlikleriyle daha fazla karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır. Süreç öyle bir noktaya gelmiştir ki, ÇHC özellikle tartışmalı adalar etrafında balık avlayan teknelere bizzat kendisi sübvansiyonlar vererek onları teşvik etmiş ve bu faaliyetine ek olarak belirli dönemlerde GÇD'de balıkçılık yasağı uygulamalarını hayata geçirmiştir.[16] Bu doğrultuda Pekin'in uyguladığı ilk yasak 1999 yılında başlamıştır ve o dönemde Haziran ile Temmuz aylarından biri her yıl balıkçılık yasağı olarak ilan etmiştir. 2009 yılına gelindiğinde bu yasak her yıl 16 Mayıs- 1 Ağustos tarihlerini kapsayacak şekilde uzatılmış ve bu uygulamalar ÇHC'nin kendi balıkçılık alanlarını koruyacak biçimde projelendirme çalışmalarının bir bakıma başlangıç adımı olmuştur. Bu adımın ilerleyen zamanlarında ÇHC kendi balıkçı teknelerini korumak için "balıkçı devriyesi" olarak adlandırılan deniz gözetim gemilerini oluşturmuş, oluşturulan bu kuvvetlerin görevinin "deniz güvenliğini korumak" ve "faaliyet gösteren yabancı gemileri denetlemek" olduğunu ilan etmiştir.[17] Ortak balıkçılık kaynaklarının rekabet odaklı sömürülmesi ve özellikle ÇHC'nin bu tür koruma odaklı saldırgan adımları bölge ülkeleri arasındaki çatışmaları kaçınılmaz kılmıştır ve bu nedenle balıkçı

teknelerinin alıkonulduğu ya da saldırı altına alındığı birçok çatışma meydana gelmiştir.[18] Ülkelerin iddiaları kısmında ele alınacak olan bu çatışmalar yalnızca bölgesel ve uluslararası alanda gerginliğe neden olmakla kalmamış aynı zamanda bölgedeki su ürünleri konusundaki olası işbirliğini de imkânsızlaştırmıştır. Günümüzde, ele alınan ihtilaf konularından biri sayılan balıkçılık kaynaklarının yönetilmesi meselesi en az enerji ve güvenlik meseleleri kadar devletlerin hassasiyetle yaklaştığı meselelerden biridir. Ülkelerin temel unsurlarından biri olan milletleri, gıda ve gelir açısından direkt ilgilendiren bir mesele olması nedeniyle ve bölgedeki nüfus kalabalıklığını azalan balık kaynakları nezdinde göz önüne aldığımızda GÇD'nin değerlerinden birisi olan balıkçılık kaynakları meselesi çözümsüzlüğünü korumaya devam edecek gibi görünmektedir.

Pasifik Okyanusu'nun bir parçası olan ve büyük miktarda petrol ve doğal gaz rezervi bulundurduğuna inanılan GÇD'nin bu özelliği kıyı devletlerinin ve diğer uluslararası aktörlerin bölgeye atfettikleri önemin üçüncü nedenini göstermektedir. Bölgenin bu özelliğinin devletleri ihtilafa sürükleyecek kadar değerli olmasının nedeni kuşkusuz dünyada en çok ticareti yapılan ürünün petrol olmasından kaynaklıdır; motorlu taşıtlar, uçaklar, jetler, motorlu fabrika ekipmanları, makineler... petrol ve türevleri tüm bunlarla birlikte bir bakıma dünyayı hareket ettirmektedir.[19] 20. yüzyıl boyunca üstünlük ve efendiliğin simgesi olduğu kadar 21. yüzyılda da petrol, bu ünvanını devam ettirerek, Güney Çin Denizi'ndeki toprak ihtilaflarının aktörlerinden birisi olmuştur.[20] Şüphesiz ki bölgedeki “olası” petrol kaynaklarının varlığına bu derece önem verilmesinin bir nedeni vardır: ülkeler enerji öz-yeterlilik seviyeleri düştükçe ve sahip oldukları enerji güvenliği hususunda huzursuzluklar yaşadıkça offshore petrol ve doğal gaz üretme potansiyellerine daha fazla önem vermeye başlamaktadırlar ve bu doğrultuda Güney Çin Denizi, içerdiği hidrokarbon tortulları nedeniyle potansiyel bir petrol havzası niteliğinde görülerek büyük ilgi çekmektedir.

Bölgenin enerji potansiyeline yönelik yapılan analizleri incelediğimiz zaman, Güney Çin Denizi'ndeki enerji varlığı konusunda Çin Hükümeti ve beraberindeki yetkililer, bölgenin yaklaşık olarak 1,182 milyar ton kanıtlanmış petrol ve 800 milyar metreküp doğalgazın yanında kanıtlanmamış rezervlerle birlikte toplamda 34,97 milyar ton enerji rezervi içerdiğini ve bu açıdan bölgenin Basra Körfezi ile kıyaslanabilir, hatta “İkinci Basra Körfezi” tanımına yakışacak miktarda petrol rezervine sahip olduğunu belirtirken[21]; ABD Enerji ve Enformasyon İdaresi (EIA) daha minimalist bir rol üstlenerek yaklaşık 11 milyar varil petrol rezervi ve 190 trilyon küp doğal gaz rezervinin bulunduğunu; petrol arama işlemlerinin gereğinden az yapılmasından ve toprak anlaşmazlıklarından dolayı keşfedilmesi zor olan bu

rezervlerin genellikle anlaşmazlıkların olmadığı kıyı bölgelerde yer aldığını ve de bölgesel olarak kıyaslamak gerekirse, miktarının Rusya da dahil olmak üzere Avrupa rezervlerinin toplamının üçte ikisine denk geldiğini iddia etmektedir.[22] Dünya Bankası'nın tahminlerinde ise bölgedeki ülkelere ciddi fırsatlar sunan en az 7 milyar varil petrol ve 900 trilyon metre küp kanıtlanmış doğal gaz ve petrol rezervi öngörülmektedir. Birleşmiş Milletler Jeoloji Araştırmaları Birimi (USGS) tarafından hazırlanan "Dünya Petrol Ve Doğal Gaz Kaynaklarının Tahmini" başlıklı çalışmanın Çin, Vietnam, Tayland, Malezya, Kamboçya, Filipinler, Bruney, Endonezya, Papua Yeni Gine, Doğu Timor, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın jeolojik bölgelerini kapsayan "Asya-Pasifik III" incelemesine baktığımızda, bu bölgelerdeki toplam keşfedilmemiş petrol kaynakları arasında Güney Çin Denizi'nin payının %2,5 varil olduğu vurgulanmıştır.[23] Diğer taraftan Birleşmiş Milletler'in alt kuruluşu olan Uzakdoğu Ekonomik Komisyonu tarafından hazırlanan raporda Güney Çin Denizi'nde Petrol ve Doğalgaz rezervleri ile birlikte çok zengin maden kaynaklarının bulunduğu belirtilmiştir.[24] Bölgedeki enerji varlığına Adalar açısından bakıldığında ise, Spratly bölgesinin 410 bin kilometrekarelik alanı içerisinde sekiz sedimanter kayaç havzası ve ülkelerin iddiaları başlığı altında alınacak olan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin iddia etmekte olduğu U-şekilli haritanın 260 bin kilometrekarelik alanın içerisinde farklı miktarlarda sedimanter kayaçlara 138 rastlandığı bilinmektedir. Spratly Adalar takımının kuzey kısmında bulunan "Reed Bank" ise aynı şekilde büyük bir doğal gaz ve petrol vahası olmayı vadetmektedir.[25] Miktarı ve niteliği her ne olursa olsun, bölgedeki enerji varlığı, bölgeye kıyaslı olan ülkeleri heyecanlandırmaktadır ve enerji pastasından az ya da çok paylarını alıp ülkelerinin ihtiyaç duyduğu doğal kaynakları ithal etmeden karşılayabilme potansiyeli doğrultusunda, devletleri petrol arama çalışmaları yapmaya ve de Güney Çin Denizi sorununda kendi haklarını ısrarla savunmaya teşvik etmektedir. Bunun yanında gün geçtikçe artan enerji ihtiyacı ise bölgenin tansiyonunu giderek arttırmaktadır. Bu noktada ülkelerin enerji tüketiminin temel aktörleri ise Petrol ve Doğal Gazdır.

Güney Çin Denizi'nin özellikle enerji noktasında işbirliği içinde kullanılması bölgenin huzuru için ciddi önem teşkil etmektedir. Çünkü tek taraflı atılan adımlar yüksek oranda bölge ülkeleri arasında çatışmaları beraberinde getirmektedir. Bu yoruma örnek olarak Keyuan Zou'nun anlatımıyla "Crestone imtiyaz davası" incelenebilmektedir. Çin'in ABD'li Crestone petrol şirketi ile bölgedeki petrol arama ve çıkarma faaliyetleri için anlaşmasının ardından Vietnam ile karşılıklı olarak yaşadığı uzlaşmazlık süreci, bölgedeki herhangi bir ülkenin tek taraflı petrol faaliyeti gerçekleştirmesinin ne derece zor bir adım olduğunun en net kanıtıdır.[26] Bölgenin enerji noktasında ortak bir yoruma varabilmesi, ülkelerin denizcilik yetki sınırları

belirlenmemişken ve uluslararası yargı yetkisi faal olarak işlemezken mümkün görünmemektedir. Bölgenin kaynakları onu çevreleyen bütün ülkeler tarafından talep edilirken, bu talep sırasında deniz çevresinin korunması da devletlerin sorumluluğunda kalmaktadır. Güney Çin Denizi'nin ekonomik çıkarları, büyük nakliye yolları, yüksek çeşitlilikteki deniz canlılarının varlığı ve çeşitli enerji kaynaklarının potansiyeli gibi özelliklerinin tamamı bölge ülkeleri açısından çok değerli özelliklerdir ve hepsi bölgenin kıymeti açısından el ele gitmektedir. Bu nedenle herhangi bir ülkenin, bölgenin sahip olduğu bu özelliklerden birini göz ardı ederek adımlar atması gelecekte karşılaşacağı büyük pişmanlıkların ilk adımı olacaktır. Neticede bölge üzerinden akan enerji ve ticaret güzergâhları; bir ülkenin rahat biçimde ithalat ve ihracat yapabilmesinin garantisidir. Bölgedeki balık ve mineral rezervleri; o ülke halkının maddi geçimini ve gıda teminini karşıladığı için iç politikasındaki başarının anahtarlarından birisidir. Bölgenin sahip olduğu muhtemel enerji kaynakları; ülkenin canlılığının, üretiminin devamlılığının ve kinetik enerjisinin en önemli ham maddesidir. Bu açılardan değerlendirdiğimizde Güney Çin Denizi'nin çevre ülkeler için gerek egemenlik gerek istikrar, gerekse ekonomik açıdan hayati derecede önemli bir alan olduğunun belirtilmesi yerinde bir çıkarım olacaktır.

Kaynaklar:

[1] Adında, Khaerani, “Güney Çin Denizi Sorunlarında Asean’ın Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2016, s.III.

[2] Sam, Bateman, “Building good order at sea in Southeast Asia: the promise of international regimes”, (içinde) Ed. Kwa C., Guan-John K., Skogan, Maritime Security in Southeast Asia , Routledge Security in Asia Series, 2007, s.97

[3] Alexander, Metelitsa-Megan, Mercer, “World Oil Transit Chokepoints Critical To Global Energy Security”,1 Aralık 2014, U.S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=18991>

[4] Gökhan, Binzat, “Güney Çin Denizi’nde ABD ve Çin’i Savaşın Eşiğine Getiren Suni Adalar Krizi”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/cin-halk-cumhuriyeti/2015/06/12/8208/guney-cin-denizinde-abd-ve-cinisavas-in-esigine-getiren-suni-adalar-krizi>

[5] Caitlin, Arnold, “Governing The South China Sea: From Freedom Of The Seas To Ocean Enclosure Movements”, Harvard Asia Quarterly: The South China Sea, 2011, s.7.

[6] Robert, D.Kaplan, Asia’s Cauldron: The South China Sea and the end of The Stable Pasific, eBook Chapter I: The Humanist Dilemma, Random House, New York, 2005, s.% 11.

[7] Kaplan, a.g.e., % 11.

[8] Denk, a.g.e., s.122.

- [9] Hendrik, W. Ohnesorge, "Chapter 2: A Sea of Troubles: International Law and the Spitsbergen Plus Approach to Conflict Management in the South China Sea", *Power Politics in Asia's Contested Waters Territorial Disputes in the South China Sea (içinde)*, ed. Enrico Fels-Truong-Minh Vu, *Comparative Analysis and Perspectives*, Springer, s.31.
- [10] Geoffrey, Till, "The South China Sea Dispute An International History", *Security and International Politics in the South China Sea (içinde)*, ed. Sam Bateman-Ralf Emmers, *Routledge security in Asia Pacific series*, 2009, s.28.
- [11] Michael Lelyveld, "Mideast Oil Drives China Disputes", *Radio Free Asia*, 18 July 2011. https://www.rfa.org/english/energy_watch/oil-07182011103202.html
- [12] Ian, Forsyth, "Chapter 7: Core of the Core: China's Interests and Priorities in the South China Sea", *China and International Security: History, Strategy, and 21st-Century Policy (içinde)*, Ed. Donovan C. Chau-Thomas M. Kane, Praeger, 2014, s.127.
- [13] Ohnesorge, a.g.e., s.31.
- [14] Clive, Schofield, "Dangerous Ground: A Geopolitical Overview Of The South China Sea", (içinde) Ed. Sam Bateman-Ralf Emmers, *Security And International Politics In The South China Sea Towards A Cooperative Management Regime*, Routledge, 2009, S.18.
- [15] Kuan-Hsiung, Wang, "Bridge Over Troubled Waters: Fisheries Cooperation As A Resolution To The South China Sea Conflicts", *The Pacific Review*, S.14, C.4, s.535.
- [16] Hayton, a.g.e., s.241.
- [17] Yann, Huei Song, "The South China Sea Workshop Process and Taiwan's Participation", *Ocean Development & International Law*, S.41, 2010, s.(255-256).
- [18] "Territorial Disputes at South China Sea" https://www.cfr.org/interactives/global-conflicttracker?utm_source=1-2-2#!/conflict/territorial-disputes-in-the-south-china-sea
- [19] Bilgehan Emeklier-Nihal Ergül, "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler Ve Petropolitik", *Bilge Strateji*, C.1, S.3, Güz 2010, s.52.
- [20] Daniel, Yergin, *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, Çev. Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1991, s.10.
- [21] Keyuan, Zou, "Chapter 5: Cooperative development of oil and gas resources in the South China Sea", (içinde) Sam, Bateman-Ralf, Emmers, *Security and International Politics in the South China Sea*, Routledge, 2016, s.97.
- [22] United States Energy Information Administration, "Contested areas of South China Sea likely have few conventional oil and gas resources", <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10651>
- [23] USGS, "World Petroleum Project, An Estimate of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources of the World-2012", <https://pubs.usgs.gov/fs/2012/3042/fs2012-3042.pdf>
- [24] "Çin'in Türkiye Büyükelçisi Yu Hongyang: "Güney Çin Denizi anlaşmazlığı müzakere ile çözülür." <http://tr.china-embassy.org/tur/xwdt/t1375123.htm>
- [25] Wang, a.g.e., s.534.
- [26] Keyuan, a.g.e., s.81.

Eşitlerin Birincisi: Endonezya

Eren İrfanoğlu*

Endonezya, 1967’de kurulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği’nin (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) bir üyesi olarak organizasyonun içerisinde bölgesel çatışmaların yatıştırılması, demokrasi ve insan hakları gibi değerlerin yaygınlaştırılması, ASEAN çalışma ve etki alanının genişletilmesi ve bölge dışı güçler arasında denge sağlanması gibi birçok konuda etkin roller üstlenmiştir. Bu minvalde Endonezya, literatürde, diğer ASEAN ülkeleri göz önüne alındığında “eşitlerin birincisi” (first among equals) (primus inter pares) ya da “fiili lider” (de facto leader) olarak değerlendirilmiştir (Chongkittavorn 2017:254; Heiduk 2016; Putra 2015; Roberts 2015).

Ancak Endonezya’nın “liderliğini”, Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nde (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ya da Almanya’nın Avrupa Birliği’nde (AB) olduğu gibi bir hegemonyaya veya başat aktörlüğe benzetmek çok mümkün olmamaktadır. Bunun en temel nedeni Endonezya’nın diğer bölge ülkelerinin toplam askeri ve ekonomik güçleri düşünüldüğünde çok büyük bir üstünlüğünün olmadığı gerçeğidir (“Indonesia Military Strength,” 2019; “World GDP PPP Ranking - MGM Research,” 2019). Peki, durum böyleyken Endonezya’nın “liderliği” nereden kaynaklanmaktadır?

Endonezya’nın “liderliği” daha çok “ASEAN Way”[1] tipi bölgeselcilik anlayışı içerisinde değerlendirildiğinde anlaşılmaktadır. ASEAN bölgeselciliği temelde 3 ana prensip üzerine kuruludur. Bunlardan ilk ikisi sorunların çözümü için “güç kullanılmaması” (non-use of force) ve “diğer üye ülkelerin içişlerine müdahale edilmemesi” (non-interference in the internal affairs of the member states) olarak sıralanabilir (“ASEAN,” n.d.; Katsumata 2010:52). Bu iki prensip ise temelde ASEAN üye ülkelerinin milli egemenliklerine duydukları hassasiyetten kaynaklanmaktadır. ASEAN üye ülkeleri, Endonezya da dâhil olmak üzere, geçmişte sömürgeciliğe maruz kaldıkları için[2] dış güçlere karşı bir güvensizlik duymaktadırlar. Bu dış güçlere diğer ASEAN üye ülkeleri de dâhildir. Bu doğrultuda, bu ülkeler, AB gibi milli egemenliklerin ulus-üstü bir yapıya devrini ön gören Batı tipi bir bölgeselciliği benimsemekte isteksizdirler (Simon 2008).

Üyelerinin birbirine karşı güvensizlik duyduğu bir organizasyon içerisinde de ortak karar alınabilmesi ülkeler arası diyalogların uzun soluklu mevcudiyetini gerekli kılmaktadır. Bu

---

* Doktora, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bölge Çalışmaları, eren.irfanoglu@alanya.edu.tr

bağlamda üçüncü prensip ise, “toplu kararların uzlaşısı temelli alınması” (decision-making through consensus-building) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde, Acharya, ASEAN bölgeselciliğini tanımlamak için “yumuşak bölgeselcilik” (soft regionalism) tabirini kullanmaktadır. Yumuşak bölgeselcilik, tüm diğer üye ülkeleri ortak bir hedef doğrultusunda, gerekirse teker teker ve fakat rahatsız etmeden, ikna edebilmeyi gerektirmektedir (Acharya 1997).

Böyle bir arka planda kararların alınması ve organizasyonun yekpare hareket edebilmesi oldukça zor gözükmemektedir. Bu yüzden ASEAN karar alma süreçlerinin oldukça kırılğan olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Üye ülkelerin biri tarafından savunulan bir politika, diğer üye ülke ya da ülkelerin işlerine müdahale olarak değerlendirilebileceğinden, ilgili karar alma süreci henüz başlamadan sonlandırılabilir (Hund 2002; Jones and Smith 2007). Bu durumun ortaya çıkmaması için ASEAN karar alma süreçlerinde resmi (formal) (Track I) ve gayri resmi (informal) (Track II) diyalog kanalları koordineli bir şekilde kullanılmaktadır. Gayri resmi diyaloglar, üye ülkelerin kamuoylarının tepkisine maruz kalmadan perde arkasından hassas konuları konuşabilmelerine olanak sağladığından, ASEAN karar alma süreçleri genellikle gayri resmi platformlarda başlatılmaktadır. Söz konusu taraflar arasında bir uzlaşısı sağlanması halinde, süreç resmi platformlara taşınmakta ve kararlar resmi kanattan alınmaktadır (Feraru 2016).

Bu bağlamda ASEAN bölgeselciliğinin perde arkasından yürütülen ülkeler arası bir uzlaşısı oyunu temeline dayandığı söylenebilir. Bu uzlaşısı oyununda ise Endonezya'nın gerek resmi gerek gayri resmi platformlarda uyguladığı politikalar, birçok alanda ASEAN üye ülkeleri arasında uzlaşısı sağlanmasını sağlamıştır. Endonezya'nın başarısı özellikle ASEAN üye ülkelerinin birbirlerinin niyetlerini tam olarak algılayamadıkları durumlarda su yüzüne çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda Endonezya muhalefete düşen üyeler arasında bir katalizör görevi görmüş ve üyelerin birbirlerinin niyetlerini daha iyi algılayabilmelerine olanak sağlamıştır. Bu minvalde Jakarta'nın özellikle mekik diplomasisindeki (shuttle diplomacy) kabiliyetlerine altını çizmek gerekir. (Acharya 2014; Aplianta 2015:8–9) Bölge ülkeleri, spesifik bir konuda anlaşmazlığa düştikleri zaman, Endonezya söz konusu anlaşmazlığın taraflarına gerek hükümet seviyesinde gerekse altında bir dizi ziyarette bulunarak anlaşamayan taraflar arasında daha sağlıklı bir iletişim kurulmasını ve tarafların bir uzlaşısı oluşturabilmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

Bu hususa birçok örnek göstermek mümkün olsa da en somut örneklerden biri olarak 2012 Ortak Tebliğ Krizine değinmek yerinde olacaktır. 2012 ASEAN Bakanlar Toplantısı'nda (ASEAN Ministerial Meeting-AMM) ASEAN üye ülkeleri Kamboçya'nın dönem başkanlığında bir ortak tebliğ oluşturamamışlardır. AMM'de Filipinler ortak tebliğ içerisinde Scarborough yakınlarındaki Çin askeri konuşlanmasına itiraz edilmesi, Vietnam ise Çin'in kendi Münhasır Ekonomik Bölgesindeki (Exclusive Economic Zone-EEZ) hidrokarbon arayış faaliyetlerinin durdurulması yönünde madde eklenmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak Kamboçya Güney Çin Denizi referanslarının ve EEZ'lerin ortak tebliğde yer almaması gerektiği, bu konuların taraf ülkeler arasında ikili ilişkiler kanalıyla görüşülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Tüm ısrarlara rağmen, Kamboçya'nın fikir değiştirmemesi üzerine AMM bir ortak tebliğ oluşturulamadan sonlandırılmıştır (Sandy 2014:34).

ASEAN ülkelerinin bir AMM ortak tebliğ oluşturamaması sonucu vuku bulan kriz, Endonezya'nın hızlı ve etkili mekik diplomasisi ile sonlandırılmıştır. Dönemin Endonezya Dışişleri Bakanı Marty Natalegawa bu durumun, "ASEAN merkeziliğini" zedelediğini beyan etmiştir. Natalegawa Kamboçya, Vietnam ve Filipinler'e, olayın hemen akabinde, bir dizi ziyarette bulunmuş ve tarafların perde arkasından daha net bir şekilde iletişime geçmelerini sağlamıştır. Natalegawa 18-19 Temmuz arasında iki gün içerisinde sırasıyla Manila, Hanoi, Bangkok, Phnom Penh ve Singapur' u ziyaret etmiştir. Natalegawa Filipinler ile "Altı Maddeli Öneri" üzerinde anlaşmış ve ziyaret ettiği diğer ASEAN ülkelere de öneriyi açıklamış ve onaylamalarını sağlamıştır. Daha sonra bu altı maddelik öneri, dönem başkanı olan Kamboçya tarafından duyurulmuştur.

Ortak tebliğ krizinin ASEAN birliğini temelden sarsacak bir potansiyele sahip olduğu düşünüldüğünde, Endonezya'nın bu hususta üstlendiği rol ve krizi sonlandırıcı hamleleri Endonezya'nın ASEAN için ne kadar önemli bir üye olduğunun, diğer bir deyişle "eşitlerin birinci" olduğunun kanıtı gibidir.

[1] "ASEAN Yolu" ya da "ASEAN Tarzı" olarak Türkçeye çevrilebilir. Bu çalışmada nevi şahsına münhasır bu kavram "ASEAN bölgeselciliği" olarak kullanılacaktır.

[2] Tayland dışında.

Endonezya ve Güney Çin Denizi'ndeki Potansiyel Çatışmaları Önleme Çalışmaları

Eren İrfanoğlu

Güney Çin Denizi (GÇD), yarı kapalı bir deniz olarak Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu'nun kesişiminde yer almaktadır. Bölge, Doğu-Batı deniz ticaretinin kesişim noktasında olduğundan, dünya ticaretinin toplam % 21'i her yıl GÇD üzerinden geçen gemiler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bu rakam Çin'in % 39, Endonezya'nın % 85, Vietnam'ın % 86, Tayland'ın % 74, Malezya'nın % 58 ve Singapur'un % 66'lık ticari hacmini oluşturmaktadır [1]. Ayrıca, bölge ülkelerinin enerji ihtiyacının önemli bir bölümü Orta Doğu'dan gelen ve GÇD üzerinden geçen gemiler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda, küresel ham petrol ihracatının % 30'u GÇD üzerinden taşınmaktadır. Bu oran ise Çin'in % 42, Japonya'nın % 20 ve Güney Kore'nin % 18'lik petrol ithalatı oranlarını içermektedir [2]. GÇD, ayrıca bölgedeki anlaşmazlıkların ana nedenlerinden biri olan zengin hidrokarbon ve deniz ürünü kaynaklarına sahiptir [3]. Bu nedenle, ASEAN üyesi ülkeler dışında, özellikle Çin ve ABD, birbirlerini dengelemek için bölgede yoğun askeri varlığa da sahiptirler [4].

Böylesine önemli bir bölge doğal olarak GÇD kıyıdaş ülkeleri arasında ulusal egemenlik temelli anlaşmazlıkların doğmasına neden olmuştur. Bu anlaşmazlıklar 1940'ların başından günümüze kadar çözümsüz kalmış ve bölgenin ekonomik ve siyasi istikrarı için sürekli bir tehdit oluşturmuştur. Kıyıdaş ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar daha çok 410.000 kilometrekarelik bir alanı kaplayan ve 100'den fazla adadan oluşan Spratly Adaları ve 15.000 kilometrekarelik bir alanı kaplayan ve 30 adadan oluşan Paracel Adaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çin, Tayvan, Vietnam, Filipinler, Malezya ve Brunei Sultanlığı, Spratly Adaları üzerinde anlaşmazlığa düşerken, yine Çin, Tayvan ve Vietnam Paracel Adaları üzerinde anlaşmazlık yaşamaktadır [5].

Vietnam, Filipinler, Malezya ve Brunei Sultanlığı iddialarını 1982'de imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS) yer alan Münhasır Ekonomik Bölgelere (EEZ) dayandırırken, Çin ve Tayvan iddialarını bölge üzerindeki tarihi haklarına dayandırmaktadırlar [6].

Güneydoğu Asya ve Doğu Asya bölgeleri arasında hali hazırda en büyük problemi teşkil eden GÇD konusunda Endonezya'nın aktif olarak müdahil olması ise 1990'lar itibariyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Burada Endonezya'nın "yeni düzen" (new order) [7] sonrasında ekonomik ve politik istikrarı sağlamış olması etkilidir denilebilir. Diğer bir deyişle, Endonezya iç

politikasını düzenledikten sonra dış politikada daha aktif rol oynayabilme şansına sahip olmuştur. Endonezya'nın 1990'lara kadar GÇD hususuna bakış açısı ise GÇD sınırları içerisinde bulunan Endonezya'nın hâkimiyetindeki Natuna Adaları'nın güvenliğinin sağlanmasının gerekliliği yönünde şekillenmiştir. Ancak Natuna Adaları üzerinde Çin'in doğrudan bir hak iddia etmemiş olması, Endonezya ile muhalefete düşmemelerine dolayısıyla Endonezya'nın GÇD hususunda taraf ülkelerden biri olmamasına neden olmuştur [8].

Endonezya'nın GÇD konusundaki politikaları genel dış politikasından bağımsız değildir. Endonezya özellikle 1990'lar ile birlikte dış politika öncelikleri arasında merkeze ASEAN bölgesini almıştır. Bu çerçevede, Jakarta'nın benimsediği bazı karakteristik dış politika eğilimleri mevcuttur. Bunlar ASEAN bölgeselciliğinin de bir parçası olan gayri resmi diyalog kanallarına (Track II) önem verilmesi, mekik diplomasisinin (shuttle diplomacy) kullanılması ve omni-enmeshment [9] stratejisidir.

Gayri resmi diyaloglar ASEAN ülkelerinin milli egemenliklerine olan hassasiyetlerinden dolayı izlenmesi gereken metotlardan biridir. Bu çerçevede, iki ya da daha fazla ülkenin, özellikle egemenlik ve yetki alanı konularında, birbirleriyle gayri resmi olarak iletişime geçmeleri ve bir uzlaşma sağlanmasının akabinde hususu resmi platformlara taşınması en uygun yol olarak görülmektedir. Endonezya özellikle resmi ve gayri resmi platformların oluşturulması ve yönetilmesinde öncü roller üstlenmiştir [10].

Öte yandan, bazı durumlarda gayri resmi platformlar da uzlaşma oluşturulabilmesi konusunda olumlu sonuç vermemektedir. Bu aşamada devreye Endonezya'nın diğer ASEAN ülkelerinden çok daha başarılı yaptığı "mekik diplomasisi" sokulmaktadır [11]. Bölge ülkeleri, spesifik bir konuda anlaşmazlığa düştükleri zaman, Endonezya söz konusu anlaşmazlığın taraflarına gerek hükümet seviyesinde gerekse altında bir dizi ziyarette bulunarak anlaşamayan taraflar arasında daha sağlıklı bir iletişim kurulmasını ve tarafların bir uzlaşma oluşturabilmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

Son olarak omni-enmeshment stratejisi ise Endonezya'nın "özgür ve aktif (bebas-aktif) prensibinden gelmektedir. Endonezya dış politikasında hiç bir güç ile işbirliği yapmadan aktif olarak hareket etmek arzusundadır. Ancak bu politika, Endonezya'nın ekonomik ve askeri kabiliyetleri düşünüldüğünde, özellikle Çin veya ABD gibi ülkeler karşısında, her zaman uygulanabilir değildir. Bu yüzden de Endonezya'nın özellikle bölgesinde çok iyi bir denge politikası oluşturması gerekli olmuştur. Bu minvalde Endonezya omni-enmeshment stratejisinin bir uzantısı olarak "dinamik denge" (dynamic equilibrium) politikasını

uygulamaktadır. Endonezya dinamik denge ile bölge ve bölge dışı ülkeler arasında mümkün olduğu kadar fazla etkileşim platformu (resmi/gayri resmi organizasyonlar, toplantılar, çalıştaylar vb.) oluşturarak ve mümkün olduğunca çok ülkeyi bu platformlara çekerek katılımcılar arasında bir denge oluşturmaya çalışmaktadır. Böylelikle aynı platformda olan ABD, Çin, Hindistan ya da Japonya gibi güçler birbirini dengeleyebilmekte ve ASEAN ilgili konunun merkezinde kalabilmektedir. Asya-Pasifik bölgesinin en büyük güvenlik temelli organizasyonu ASEAN Bölgesel Forumu'nun (ASEAN Regional Forum) adının ASEAN ile başlaması ve ASEAN ülkeleri kontrolünde yürütülmesi bu politikanın başarılarından biri olarak görülebilir [12].

Endonezya GÇD hususunda Çin ile ASEAN ülkeleri arasında sağlıklı iletişimin sağlanması süreçlerinde yukarıda bahsedilen gayri resmi diyaloglar, mekik diplomasisi ve omnishment stratejisi minvalinde birçok önemli inisiyatifte bulunmuştur. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi de şüphesiz Güney Çin Denizi'ndeki Potansiyel Çatışmaları Önleme Çalıştayları'dır (GÇD Çalıştayları).

Güney Çin Denizi'ndeki Potansiyel Çatışmaları Önleme Çalıştayları

Endonezya Suharto yönetimi (1967-1998) altında ekonomik ve politik istikrarı sağlamış ve dış politikada daha aktif rol oynamaya hazır duruma gelmiştir. “Yeni düzen” döneminin son on yılı içerisinde Endonezya dış politikasında önceliği ASEAN bölgesine vermeye başlamıştır. Bu dönemde Endonezya Srivijaya İmparatorluğu, Majapahit Krallığı ve Malakka Sultanlığı'ndan ve dahi Hollanda sömürge yönetiminden miras kalan deniz devleti kimliğinin (maritime identity) canlandırılması yönünde politikalar izlemiştir. Bu bağlamda, bir takım adalar ülkesi olan Endonezya'nın önceliği deniz güvenliğinin sağlanması ve bölgede istikrar ortamının tesis edilmesi yönünde olmuştur [13]. Bu politika bağlamında GÇD hususunda da Endonezya barış ve istikrarın tesisi yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Bu adımlardan en önemlilerinden bir tanesi ise GÇD Çalıştayları'dır.

Bu çalıştaylar Deniz Hukuku ve Politikası konusunda uzman Hasjim Djalal tarafından başlatılmıştır. Djalal, Endonezya Dışişleri Bakanlığı Antlaşma ve Hukuk İşleri Direktörü (1976-1979) ve Politika Planlama Genel Müdürü (1985-1990) olarak görev almıştır. Ayrıca UNCLOS'un oluşturulduğu üçüncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'na (1973-1982) katılmış ve sonrasındaki uygulama sürecinde de yer almıştır. 1981-1983 yılları arasında ise New York'ta Birleşmiş Milletler Endonezya Daimi Temsilci Yardımcısı görevini üstlenmiştir [14].

Bu çalıştayların amacı genellikle yanlış anlaşıldığının aksine GÇD hususundaki egemenlik ve yetki alanı konularının tartışılması ya da bir çözüme kavuşturulması değildir. Bu hususlar barındırdıkları karmaşa dolayısıyla hâlihazırda çözümü zor problemler olarak değerlendirilebilir. Çalıştayların amacı GÇD hususunda taraf olan ülkeler ve diğer tüm bölge ülkelerini bir masa etrafında toplayarak diyalog içerisine girebilmelerini sağlamak ve böylece mümkün olduğunca GÇD hususunda ortaya çıkabilecek çatışmaların önüne geçmektir [15]. Bu amaca paralel olarak çalıştaylar daha çok deniz bilimi araştırmaları, çevre koruma ve navigasyon güvenliği gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konular görece daha basit ve ilgili ülkeleri rahatsız etmeyecek konular olduğundan, ülkeler arasında bir ortak çalışma kimyası oluşturabilmesi kolaylaştırılmış ve daha sonra mümkünse daha ciddi konuların konuşulabilmesine geçilmesi hedeflenmiştir. Basit konularda oluşturulan işbirliği ortamının, egemenlik ya da yetki alanı gibi hassas konular üzerinde de olumlu yansımaları neden olabileceği görüşü hâkim olmuştur[16].

Çalıştayların tüm GÇD bölgesindeki ülkeleri kapsayabilmesi adına hali hazırda hassas olan GÇD hususunun resmi ve hükümetler arası bir düzlemde tartışılması mümkün görülmemiş ve bu yüzden de çalıştaylar ASEAN bölgeselciliği yapısına da uygun olarak gayri resmi diyalog platformu olarak tasarlanmıştır. Böylelikle Çin ile Tayvan aynı masaya oturtulabilmiş ve GÇD hususunda anlaşmazlık yaşayan ülkeler birbirleriyle görüş alışverişleri sağlayabilmiştir.

Öte yandan çalıştaylara katılım gösterenler herhangi bir ülkeyi temsil için orada bulunmamışlardır. Bu toplantılara ilgili ülkelerin dışişleri bakanlığı görevlileri, akademisyenler,

özel şirket temsilcileri, medya ve birçok farklı sektörden katılımcılar iştirak etmiştir. Bu da tartışılan konuların her boyutuyla ele alındığı, milli yükümlülükler taşımayan katılımcıların özgürce fikir beyan edebildiği bir ortam hazırlamıştır. Böylelikle ilgili ülkeler birbirlerinin görüşlerini daha iyi algılama fırsatı bulmuşlardır [17].

Çalıştayların koordinasyonu ASEAN Sekretaryası, Güneydoğu Asya Araştırmaları Merkezi (Pusat Studi Asia Tenggara di Jakarta) ve Güney Çin Denizi Gayri Resmi Çalışma Grubu (the South China Sea Informal Working Group) tarafından yürütülmüş, ayrıca bir sekretarya kurulmamıştır. Böylelikle çalıştayların “kurumsallaşmasının” önüne geçilmiştir. Çalıştaylarda tartışılan konular adım adım ele alınmış ve basit konulardan daha karmaşık konuların tartışılmasına geçilmiştir [18].

Çalıştaylarda üç ana hedef esas alınmıştır. Bunlar daha sonra katılımcıların istek ve hazır olma durumlarına göre geliştirilmiştir [19]. Djalal bu hedefleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Görüş ve fikir alışverişi yoluyla taraflar arasındaki iletişimi ve karşılıklı anlayışı geliştirmek;
2. ilgili taraflara mümkün olduğunca elverişli bir atmosfer yaratarak anlaşmazlıklarına çözüm bulmaya teşvik etmek ve
3. ne kadar küçük olursa olsun ya da ne kadar önemsiz görünürse görünsün, herkesin işbirliği yapacağı ve kabul edebileceği teknik konularda somut işbirliğini geliştirmek ” [20].

Görüldüğü üzere çalıştaylar oldukça yumuşak bir zemin üzerine kurulmuştur. ASEAN bölgeselciliğine uygun bir şekilde konular hiçbir ülkeyi rahatsız etmeyecek seviyede tutulmuştur.

İlk çalıştay Ocak 1990’da Endonezya’da [21], o zamanki 6 ASEAN üye ülkesinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 1991’de ise Çin, Tayvan, Vietnam ve Laos, 1994’de Kamboçya çalıştaylara davet edilmiştir [22].

Çalıştaylar 1991-2001 yılları arasında Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı (Canadian International Development Agency) (CIDA) ve Endonezya’nın desteğiyle finanse edilmiştir. Daha sonra CIDA finansal desteğini kesmiş ve çalıştaylar Endonezya, Çin, Vietnam ve Tayvan tarafından finanse edilmiştir [23].

Önceleri GÇD hususunun bölgesel bir konu olması ve bölge dışı güçlerin konuya müdahil olmalarını engellemek için sadece bölge içinden GÇD’ye kısıtlı olan ülkelere katılımcılar

davet edilmiştir. Ancak daha sonra çalıştaylarda uzman bilgisi gereken teknik hususların varlığından dolayı, gerekli görüldüğü takdirde bölge dışından da katılımcıların davet edilmesi yoluna gidilmiştir [24].

Zamanla bu ana toplantılara ek olarak çalıştaylar 4 ana kategoriye ayrılmıştır. Kategoriler önem sırasına göre “katılımcılar, gözlemciler, yetkin kişiler ve komite üyeleri” olarak belirlenmiştir [25]. Bu minvalde çalıştaylar bir dizi alt toplantı şeklinde genişlemeye gitmiştir. 1993’den itibaren çalıştaylara ek Teknik Çalışma Grubu (Technical Working Group) (TWG) toplantıları, Uzmanlar Grubu (Group of Experts) (GE) toplantıları ve diğer işbirliği toplantıları da düzenlenmiştir [26]. TWG toplantıları Deniz Bilimi Araştırmaları üzerine TWG’ler, Kaynak Değerlendirmesi ve Geliştirme Yöntemleri üzerine TWG’ler, Yasal Konular üzerine TWG’ler, Çevre Koruma üzerine TWG’ler ve Emniyetli Navigasyon, Nakliye ve İletişim üzerine TWG’ler olarak gruplara ayrılmıştır. Bu alt gruplarda daha çok GÇD hususunda teknik konular tartışılmış ve yetkili kişiler tarafından koordine edilmişlerdir. Bu toplantılar arasında da GE’lerin TWG’lere, TWG’lerin de GÇD Çalıştayları’na raporlama yaptığı bir hiyerarşi benimsenmiştir [27]. Böylelikle çalıştayların alandan bilgi üreten ve uygulama yönü de olan bir organizasyon haline geldiği yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır.

Çalıştayların GÇD hususunun çözümünde başarısız olduğu ve sadece bir “konuşma kulübünden” (talk-shop) ibaret olduğunu savunanlar olmuştur. Ancak çalıştayların amacı ve gelinen nokta düşünüldüğünde çok başarılı olduğunu söylemek doğru olacaktır. GÇD Çalıştayları’nın Djalal ile mimarlarından biri olan Townsend-Gault aslında çalıştayların bir “önleyici diplomasi” (preventive diplomacy) örneği sergileyerek GÇD’de ortaya çıkabilecek muhtemel bir çatışmayı engellemek adına “güven arttırıcı önlemler” (confidence building measures) oluşturmak üzerine ortaya çıktığını ancak zamanla çalıştayların çok başarılı olup çatışmaları önleme amacının ötesinde işbirliğini özendirme temelinde geliştiğini söylemektedir [28].

Çalıştayların Önemi ve Somut Kazanımları

GÇD Çalıştayları bir kaç açıdan önem taşımaktadır. Öncelikle bu çalıştaylar, tüm GÇD ile ilgili ülkelerin bir araya gelmesi nedeniyle oldukça kapsayıcıdır ve GÇD konusu üzerine işbirliği yapılan yegâne organizasyondur. Çin’in herhangi bir platformda tanımadığı Tayvan dahi burada bulunmakta ve Çin ile görüş alışverişi yapabilmektedir. GÇD Çalıştayları, aynı zamanda özellikle deniz anlaşmazlıkları temelinde oluşturulmuş Asya-Pasifik diyalog mekanizmaları arasında düzenli olarak organize edilen en uzun soluklu organizasyondur [29]. Organizasyon

1990'ların başından günümüze kadar, hem konu hem de kapsayıcılık bakımından geliştirilerek devam ettirilmiştir.

Öte yandan, çalıştaylar ilgili ülkelerin hepsinin milli yükümlülükler taşımadan özgürce görüş alışverişi yapmalarını sağlamıştır [30]. Çalıştaylar taraf ülkelerin GÇD minvalinde tek taraflı ya da iki taraflı düzlemlerde politikalar belirlemelerine engel olamasa da söz konusu ülkelerin birbirlerini daha iyi algılamalarından kaynaklı çok taraflı etkileşime girme davranışlarında gelişime neden olmuştur.

GÇD Çalıştayları'nda gayri resmi düzlemde alınan kararların daha sonra adım adım resmi düzleme taşınmaları söz konusu olmuştur. Bu da sorunların çözümünün çok zor olduğu GÇD hususunda umut yaratmıştır. Hâlihazırda GÇD sorunlarının tartışılıp çözüme bağlanacağı bir organizasyon olmayan GÇD Çalıştayları, ilgili ülkelere GÇD'de egemenlik ve yetki alanı sorunları yaşasalar da, aynı bölgenin başka hususlarında resmi işbirliği içerisine girebileceklerini göstermiştir [31].

GÇD Çalıştayları'nın öneminin yanında somut kazanımları da vardır. Örneğin Çin gibi GÇD hususunun tam merkezinde olan ve gerek ekonomisi gerekse de askeri gücüyle bölgeyi domine edebilme kabiliyeti olan bir ülke GÇD ile ilgili çok taraflı bir organizasyon içerisine ilk defa çekilebilmiştir. ASEAN üye ülkelerinin Çin ile ikili ilişkiler kanalıyla baş edebilmelerinin oldukça zor olduğu düşünülürse, GÇD Çalıştayları çerçevesinde bu ülkelerin Çin ile görüş alışverişi yaparak ortak hareket edebilmeleri oldukça önemlidir. Çin'in hemen her fırsatta GÇD hususundaki ikili ilişkiler kanalıyla çözülmesi gerektiğine yaptığı vurgular düşünüldüğünde, Çin'in çok taraflı bir düzleme çekilmesi ayrıca bir başarı öyküsüdür. Çin GÇD Çalıştayları'na

dâhil olmasının hemen akabinde 1996'da ASEAN diyalog partneri olmuş ve 2003 yılında ASEAN Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'na (ASEAN Treaty of Amity and Cooperation) imza atmıştır [32]. Bu durumda elbette GÇD Çalıştayları sayesinde ülkeler arasında artan işbirliği ortamının etkisi vardır.

Bir diğer somut kazanım ise GÇD Çalıştayları'na katılan ülkelerinin GÇD'de ortak bir keşif seferi düzenlemiş olmalarıdır. GÇD Çalıştayları'ndaki tartışmaların ışığında, katılımcı ülkeler Endonezya'nın Ananbas Adaları'nda Mart 2002'de Malezya, Filipinler, Çin, Tayvan, Tayland, Vietnam, Singapur ve Endonezya'dan 29 uzmanın katılımlarıyla Ananbas Keşif Seferi'ni (the Ananbas Expedition) gerçekleştirmişlerdir [33]. Bu, GÇD hususunda problem yaşayan tarafların hepsinin birlikte gerçekleştirdiği ilk ortak keşif seferi olması hasebiyle oldukça önemlidir.

GÇD Çalıştayları'nın birçok kazanımından biri ve belki en önemlisi ise, bu çalışmaların Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Davranışlarına İlişkin Deklarasyon (Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea-DOC) ve COC süreçlerine giden yolun hazırlayıcıları olmalarıdır. Henüz ikinci çalıştayda GÇD hususunda ilgili ülkelere bir kılavuz olması düşünülen DOC'un temelleri atılmıştır [34].

Dipnotlar:

[1] Ankit Panda, 'How Much Trade Transits the South China Sea? Not \$5.3 Trillion a Year', *The Diplomat*, 2017 <<https://thediplomat.com/2017/08/how-much-trade-transits-the-south-china-sea-not-5-3-trillion-a-year/>> [accessed 1 May 2020].

[2] Candace Dunn and Justine Barden, 'More than 30% of Global Maritime Crude Oil Trade Moves through the South China Sea', U.S. Energy Information Administration, 2018 <<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=36952>> [accessed 3 April 2020].

[3] Xander Vagg, 'Resources in the South China Sea', American Security Project, 2012 <<https://www.americansecurityproject.org/resources-in-the-south-china-sea/>> [accessed 6 May 2020].

[4] 'Territorial Disputes in the South China Sea', Council on Foreign Relations, 2020 <<https://www.cfr.org/interactive/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea>> [accessed 14 May 2020].

[5] Robert C. Beckman, 'ASEAN and the South China Sea Dispute', in *Entering Uncharted Waters?: ASEAN and the South China Sea*, ed. by Pavin Chachavalpongpun (ISEAS Publishing, 2014), pp. 15–35.

[6] Peter Dutton, 'Three Disputes and Three Objectives: China and the South China Sea', *Naval War College Review*, 64.4 (2011).

[7] "Yeni düzen" ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Greg Fealy Aspinall, Edward, Soeharto's New Order and Its Legacy: Essays in Honour of Harold Crouch (Canberra: ANU Press, 2010).

[8] Derry Aplianta, 'Indonesia's Response in the South China Sea Disputes: A Comparative Analysis of the Soeharto and the Post-Soeharto Era', *Journal of ASEAN Studies*, 3.1 (2015), 1 <<https://doi.org/10.21512/jas.v3i1.749>>.

[9] Omni-enmeshment, hedef ülke ya da ülkelerle sürekli ve çeşitli kanallarla etkileşime girmek ve bu ülke ya da ülkeleri mümkün olduğunca uluslararası/bölgesel toplumun içine çekmek temelli bir strateji olarak özetlenebilir. Evelyn Goh, 'Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia: Analyzing Regional Security Strategies', *International Security*, 32.3 (2007), 113–57.

[10] Aplianta, pp. 8–9.

[11] Amitav Acharya, *Indonesia Matters: Asia's Emerging Democratic Power* (Singapore: World Scientific Publishing, 2014); Aplianta, pp. 8–9.

[12] Evan A. Laksmana, 'Drifting Towards Dynamic Equilibrium: Indonesia's South China Sea Policy Under Yudhoyono', in *Aspirations with Limitations: Indonesia's Foreign Affairs under Susilo Bambang Yudhoyono*, ed. by Ulla Fionna, Dharma Negara, and Deasy Simandjuntak (Singapore: ISEAS–Yusof Ishak Institute, 2018), pp. 153–75 <<https://doi.org/10.2139/ssrn.3204184>>; Gregory B. Poling, 'Dynamic Equilibrium: Indonesia's Blueprint for a 21st Century Asia Pacific I Center for Strategic and International Studies', 2013 <<https://www.csis.org/analysis/dynamic-equilibrium-indonesia's-blueprint-21st-century-asia-pacific>> [accessed 23 December 2019]; Leonard C Sebastian, 'Indonesia's Dynamic Equilibrium and ASEAN Centrality', *ASEAN Political and Security Community (APSC) Blueprint*, October.14 (2013), 9–24.

[13] Hasjim Djalal, 'Indonesia's Archipelagic Sea Lanes', in *Indonesia beyond the Water's Edge: Managing an Archipelagic State*, ed. by R. Cribb and M. Ford (ISEAS–Yusof Ishak Institute., 2009), pp. 59–69.

[14] 'Profile', Centre for International Law National University of Singapore <<https://cil.nus.edu.sg/profile/?user=hasjim.djalal>> [accessed 15 April 2020].

[15] Ian Townsend-Gault, 'Preventive Diplomacy and Pro-Activity in the South China Sea', *Contemporary Southeast Asia*, 20.2 (1998), 171–90 (p. 182) <https://doi.org/10.1355/cs20_2d>.

[16] H. Djalal, 'Indonesia and the South China Sea Initiative', *Ocean Development and International Law*, 32.2 (2001), 97–103 (pp. 98–99) <<https://doi.org/10.1080/00908320151100226>>.

[17] Townsend-Gault.

[18] H. Djalal, pp. 98–99.

[19] H. Djalal, p. 98.

[20] H. Djalal, p. 98.

[21] Yann Huei Song, 'The South China Sea Workshop Process and Taiwan's Participation', *Ocean Development and International Law*, 41.3 (2010), 253–69 (p. 257) <<https://doi.org/10.1080/00908320.2010.499296>>.

[22] Song, p. 256.

[23] Song.

[24] Song.

- [25] Aplianta, p. 9.
- [26] Song, p. 254.
- [27] Townsend-Gault, pp. 184–85.
- [28] Townsend-Gault, pp. 182–83.
- [29] Song, p. 257.
- [30] Townsend-Gault, pp. 1986–87.
- [31] Townsend-Gault, p. 187.
- [32] H Nishimura, ‘Snapshots of the ASEAN Story: ASEAN’s Strategic Policy Needs and Dialogue Partners’ Contributions’, *ASEAN@50, The ASEAN Journey: Reflections of ASEAN Leaders and Officials*, 1 (2017), 315–48.
- [33] Peter K L Ng and others, ‘Expedition Anambas: An Overview of the Scientific Marine Exploration of the Anambas and Natuna Archipelago, 11-22 March 2002’, *The Raffles Bulletin of Zoology*, 2004, 1–17.
- [34] Munmun Majumdar, ‘The ASEAN Way of Conflict Management in the South China Sea’, *Strategic Analysis*, 39.1 (2015), 73–87 (p. 2016) <<https://doi.org/10.1080/09700161.2014.980545>>; H. Djalal; Laksmana.

Komşularla Sıfır Sorun'dan Mavi Vatan'a Türk Dış Politikasının Doktrinleştirilmesi (2/2)

Nurettin Taşar*

Bir önceki yazımda doktrin kavramı, Komşularla Sıfır ve Merkez Ülke doktrinlerinin Türk dış politikasına teorik ve pratik düzeyde yansımalarını incelemiştım. Immanuel Wallerstein'in dünya sistemi yaklaşımındaki merkez, yarı-çevre ve çevre kavramlarının üzerinde durup Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve siyasal değerleri/kapasiteleri ile bölgesindeki yerini belirlemiş, literatürde uzlaşıldığı gibi Türkiye'nin yarı-çevre bir ülke olduğu verilerle ortaya koymuştım.

Bu çalışmamda ise kısaca Türk dış politikasının son yirmi yıldaki tarihsel gelişimine değinerek, Mavi Vatan kavramının epistemolojik ve ontolojik temelde Türk dış politikasındaki yerini inceleyeceğim.

Komşularla Sıfır Sorun doktrini birçok bilim insanının uzlaştığı gibi realiteden ziyade bir idealdi. Hatta bu doktrini ütopyacılık olduğu üzerine birçok yazı kaleme alındı. Bu doktrin ortaya atıldığı bağlam göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ekonomik anlamda bir yükseliş içerisindeydi. İşin doğası gereği buna siyasal bir rol de karar vericiler tarafından eklenmek istendi.

Peki bu rol kaçınılmaz mıydı? Ekonomik olarak yükselen her güç çevrede siyasal bir hegemonya yaratmak zorunda mıdır?

Klasik realist teorisyen bu soruya evet yanıtı verir. Fakat bunun dışında da veriler/tespitler söz konusudur. Örneğin Almanya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bulunduğu coğrafyada büyük bir ekonomik güç oldu. Fakat bu gücünün yanına askeri unsurlarla desteklenen siyasal bir rol yüklemekten kaçındı.

Japonya II. Dünya Savaşı sonrası hem askeri hem de toplumsal manada büyük bir yıkım yaşadı. Fakat toparlanıp bölgesinde hatırı sayılır bir ekonomik güç olduğunda, bulunduğu Asya-Pasifik bölgesini şekillendirecek bir rol arayışına girmedi.

İki devlet de tarihlerinde askeri ve siyasal boyutta bölgesel hegemonya inşa etme sürecine girdiklerinde varoluşsal bir krizle karşı karşıya kalmıştı. Bu krizin ontolojik bir güvenlik krizi olması, iki ülkenin II. Dünya Savaşı sonrası karar alıcılarını kimlik düzeyinde etkiledi. İki devlet de askeri alanda hegemonik rol iddiasındaki girişimlerin nasıl bir sonuca yok açacağına

---

* Doktora, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, nurettintasar@hotmail.com

farkındaydılar. O yüzden ekonomik güçlerinin yanına siyasal ve askeri bir rol yüklemekten çekindiler.

Türkiye'ye dönersek, benzer süreç I. Dünya Savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyeti'ni inşa eden elitlerin zihinlerinde de yaşandı. I. Dünya Savaşı'na katılım Osmanlı'nın sonunu hazırlamıştı.

Elitlerin zihninde Orta Asya'ya sürülme ya da Anadolu'nun küçük bir parçasında var olma, yani Sevr ile 120 bin km² kara toprağı ve sadece 600 km Karadeniz deniz sınırı dayatılmasına karşı karşıya kalınması yer etmişti. Bu da ilk dönem Türk dış politika karar vericilerinin zihninde Lozan Antlaşması ile elde edilen 783 bin km² kara toprağı ve 8333 km deniz sınırlarının korunması gerekliliğı, yeni bir kimlik inşasını gerekli kıldı:

“Ulusun hayatı tehlikeye girmediğe, savaş bir cinayettir.”

O yüzden ontolojik güvenlik riski olmadıkça savaşa katılım Türk karar vericilerinin son tercihi haline geldi.

Soğuk Savaş, Türk dış politika karar vericileri için sert güç unsurlarını kullanmama konusunda sistemsal bir gereklilikti. Bu yüzden Kıbrıs konusu harici revizyonist açılımlar dış politikada tercih edilmedi.

Soğuk Savaş sonrası konjonktür uygun olmasına rağmen 1990'lar Türkiye iç siyasetinde koalisyonlar dönemi olduğu için dış politikada keskin kararlar alın(a)madı. Statükocu kimliğine sahip Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı dönemin dış politikası konusunda önemli aktörleriydi.

2002 Yılında AKP İktidarı Dış Politikada Yeni Bir Zemin Hazırladı

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye gerçekleştirilen saldırı sistemsal boyutta yeni bir politik iklim yarattı. ABD I. Körfez Savaşı sonrası geniş katılım bir meşru liderlik yaratmıştı. Fakat 11 Eylül saldırısı ile birlikte “ben ve öteki” üzerinden dış politika inşası sürecine girdi. ABD “şer eksenini” ilan ettiği ülkelere yönelik geniş kapsamlı bir saldırı başlattı.

Bu ülkeler İslami kimliğe sahip ülkelerdi. ABD'nin dikotomi ekseninde yürüttüğü bu savaş politikası yumuşak gücünü zedeledi. Çıkış ise İslam'a düşman olmadığını kanıtlamasıydı. O yüzden Batı ve değerleriyle barışık ve İslam kimliğini de içinde barındıran Türkiye, model olarak ön plana çıktı.

Uluslararası sistemdeki bu gelişmeler Komşularla Sıfır doktrini için uygun bir alan yarattı. Tarihsel süreç ekseninde değerlendirdiğimizde, ABD'nin Komşularla Sıfır Sorun doktrinini

araçsallaştırdığı çıkarımı yapılabilir. Çünkü Ortadoğu’da öncü aktörler tarafından yeni inşa edilmek istenen düzen ve Türkiye’nin bu söylemi arasında paralellik vardı.

Bu paralellik Arap Baharı sonrası ortaya çıkan gelişmeler ile son buldu. Bir önceki yazı da vurguladığım gibi Komşularla Sıfır Sorun ve Merkez Ülke doktrinleri çerçevesinde uygulanan politikalar Türkiye’yi İbrahim Kalın’ın kavramsallaştırmasıyla “değerli yalnızlığa” sürüklendi.

Günlük hayata kişinin değerli bir yalnızlık içinde olması çevrede kayda değer bir sıkıntı yaratmazken, Lockçu mantıkla “milyonlarca insanı” bir sözleşme ile bir araya getiren, insanların ona yetkisini devrettiği devlet için değerli yalnızlık, küresel dünyada ve ilişkilerin bu denli karşılıklı bağımlığa dayalı olduğu bu dönemde kriz olarak değerlendirilmesi gereken bir gelişmedir.

Türkiye bu krize zemin hazırlayan bölgesel gelişmelerin yanına dış gelişmelerden ayrı tutulamayacak bir darbe girişimi ile karşı karşıya kaldı. Bunu ontolojik güvenlik sorunu olarak algılayan karar vericiler yeni bir kavramsallaştırmanın dış politika karar sürecinde kullanılması konusunda uzlaştılar:

Mavi Vatan

Amiral Cem Gürdeniz ortaya koyduğu Mavi Vatan kavramı, 15 Temmuz 2016 yılı sonrası Türk dış politikasına yeni bir yön çizmiştir. Bu doktrin ile Ankara şahin bir dış politika ile hedeflerini gerçekleştirmeye başlamıştır. Kavram olarak mavi denizi çağrıştırırken, vatan, bir kimsenin doğup büyüdüğü; bir milletin hâkim olarak üzerinde yaşadığı, barındığı, gerekirse uğruna canını vereceği topraktır. Yani vatan, tartışılmaya açık olmayan devletlerin egemenlik alanını ifade eder.

Bu iki kavram yan yana geldiğinde bir devletin denizlerdeki egemenlik alanı kavramı ortaya çıkmaktadır. Fakat bu deniz alanının vatan olarak ifade edilmesi, ilgili alanın tartışmaya açık olmadığı anlamını ortaya çıkarır. Mavi Vatan, deniz alanlarını toprak gibi kutsallaştırmaya dönük bir vatan inşasıdır. Gürdeniz bu kavram ile üzerinde durduğu nokta Türk savunmasının denizlerden başlaması gerektiği ve Türkiye’nin denizcileşmesi gerekliliğidir.

Bu kapsamda tarihsel referanslara başvuran Gürdeniz, Osmanlı’nın Sevr’e uzanan yok olma sürecini 16. yüzyıldan itibaren karaya hapsolmesine bağlamaktadır. Balkan Savaşları’nda kaybedilen adalar ve İtalya’nın rahatlıkla 12 adaları kontrol altına alabilmesi 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar uygulanan Osmanlı denizcilik politikasının bir ürünüdür.

Gürdeniz, Türkiye denizcilemeşe, 2010 yılında Sevilla Üniversitesi tarafından hazırlanan Türkiye'ye Antalya körfezine sıkıştırılan deniz yetki alanı dayatması gerçek olur iddiasında.

Mavi Vatan kavramını doktrin olarak incelediğimizde, Anadolu ve çevresindeki deniz alanları merkezli bir jeopolitik tasavvur olduğunu söylemek gerekir. Bu tezin dayanakları 1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi, Uluslararası Adalet Divanı'nın deniz yetki alanları ile ilgili almış olduğu kararlar ve bu kararlar içinden en önemli olan Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 tarihli kararındır. Bu karar Ege denizindeki adaların Anadolu yarımadasının doğal uzantısı içerisinde yer aldığını gösterir.

Ege ve Akdeniz'de doğal uzantı tezini destekleyen Türkiye ana karalar merkezli sınırlandırma anlaşması hem Yunanistan hem de diğer taraflarla yapmak istemektedir. Bu tez ile Batı Anadolu adaları karasuları dışında bir alana sahip olmayacaktır.

Siyasal boyutta mavi vatan kavram Türk kurtuluş savaşının siyasi manifestosu olan altı maddelik bildiri ve bu doğrultuda ortaya konan Misakı Milli haritası ile eş tutulmaktadır. Klasik jeopolitikçi bir kaygı taşıyan bu kavramsallaştırma Türk siyasasında "grand strategy" olma iddiasındadır. Çevre coğrafyalarda gerçekleşen siyasi gelişmeler bu stratejinin uygulanması için zemin hazırlamıştır.

Jeopolitikçi teorilerin doğası gereği Mavi Vatan doktrinin militarist unsurlara dayanan askeri yöntemleri ön plana çıkmaktadır. Dünya'da doğalgazın %50'si petrolün %30'u denizlerden çıkarılıyor. Bu veri de Doğu Akdeniz jeopolitiğine jeoekonomik bir anlamda yüklenmesi gerekliliğini ortaya çıkarıyor.

Doktrin, askeri boyutta Türkiye'nin savunulmasının denizden başlanacağı iddiasında, aksi durumda ise Anadolu yarımadasına sıkıştırılan bir Türkiye'nin olacağı tespitindedir. Savunma eksenli bir perspektife sahip olan bu kavram içerisinde epistemolojik olarak vatan kavramını bulundurması militarizmi merkeze aldığını göstergesidir.

Vatan, kavram olarak tartışmaya açık olmayan alanları ifade eder. Adalet Divanı'nı kararlarına göre Meis'in karasuları dışında bir deniz yetki olmayacağı tezi gerçekçiliğini korusa da bu tezi Doğu Akdeniz'den Ege'ye doğru uzanan başta Girit olmak üzere çevre adalar için geçerli olmayabilir. Bu adalar deniz alanlarında tam yetkiye sahip olmasalar da kısıtlı bir yetkiye sahip olma olasılıkları vardır. Fakat belirtmek gerekir ki Uluslararası Adalet Divanı'nın ilgili konu hakkında aldığı kararlar Türkiye'nin tezlerini doğrular niteliktedir.

Türkiye'nin bölgede adaların karasuları harici hiçbir deniz yetki olmayacağı tezi, etki-tepki neticesinde doğduğunu söylemek gerekir. Yunanistan'ın Meis gibi 9,113 km² adaya 40 bin km² deniz yetki talep etmesi nedeniyle Türkiye tüm Batı Anadolu'nun doğal uzantısı olduğu kabul edilen adaların karasuları dışında yetkisiz olduğu iddiasını oluşturmuştur. Uluslararası Adalet Divanı'nın MEB ile ilgili kararlarından 20 tanesinden 18'i ters tarafta kalan adalara hak verilmemiş ya da çok kısıtlı hak bir hak tanımıştır. Bu nokta da Yunanistan 1982 Deniz Hukuku sözleşmesinde yer alan "adaların ana kara gibi münhazır ekonomik bölge hakları vardır" tespitine atıfta bulunmaktadır. Fakat uluslararası hukukta yer alan hakkaniyet, ana karanın üstünlüğü vb. gibi ilkeleri görmezden gelmektedir.

Yunanistan'ın bu maksimalist tavrına karşı Türkiye'nin deniz alanlarını vatan kavramı ile ifade etme girişim güvenlik ikileminin bir ürünüdür. İki devlet arasında mütekabiliyet ilkesine tarih boyunca dayanan ilişkileri Yunanistan, AB ve diğer aktörler aracılığıyla kendi lehine dönüştürme istediği açıktır.

Yunanistan'ın bu tavır realist perspektifte "Değerli Yalnızlık" kavramıyla açıklanan bölgeden izole edilmeye çalışılan bir süreç yaşayan Türkiye'ye karşı jeopolitik açıdan yerindedir. Hatta Yunanistan karar vericilerini taktir etmek lazım. Ekonomisi bağımlı ve 10 milyon nüfusa sahip bir ülke olarak uluslararası hukuk açısından tezleri zayıf olmasına rağmen baskı unsuru oluşturabiliyorlar. Vekil devlet olarak AB'yi ve ABD'yi kullanabiliyor. Fakat 15 Temmuz ile varoluşsal bir kriz yaşayan bir hükümetin yönetimde olduğu Türkiye'ye karşı bu girişim sağlıklı değildir.

Sonuç olarak, Komşularla Sıfır sorun ile ekonomik 2011 Arap Baharı sonrası siyasal ve son olarak 15 Temmuz 2016 sonrası Mavi Vatan'la birlikte militarist bir kimlik de edinen Türk dış politikası, Cumhuriyet tarihinde bu yana ilk kez 3 farklı alanda askeri faaliyet yürütmektedir. Türkiye, 1974 yılı Bülent Ecevit ile tohumları atılan ASELSAN ve özel askeri şirketleri ile birlikte askeri enstrüman çeşitliliğine ve kapasite açısından büyük bir yerli savunma sanayine ulaştı.

Bunun başarılı sonuçlarını da dışta Libya, Suriye ve Irak'ta içte ise PKK ile mücadelede askeri yönden ortaya koydu. Fakat dış politikanın militaristleşmesi diplomasi seçeneğinin geri plana itilmesine neden olabilir. Bu da devletin kapasitesi üzerinde rol oynadığı/oyunabileceği kaygılarını yaratmaktadır. Tarih boyunca ekonomik kapasite ile destelenmeye askeri/siyasi güç arayışı arzu edilmeyen sonuçlara neden olmuştur.

Doğu Akdeniz'deki Güç Mücadelesinin Dinamiği Ekonomi Değil!

Nurettin Taşar

Doğu Akdeniz'de kriz derinleşmekte ve bölgede aktör sayısı son günlerde çeşitlenmektedir. Krizle ilgili çeşitli sorular var.

1- Doğu Akdeniz'deki kriz, ABD merkezli dünya düzenine alternatif bölgesel ve küresel aktörlerin ortaya çıkması ve bu gelişmenin bölgesel düzeyde yansımaları mı?

2- Yoksa krizin temel dinamiği sadece denizaltında bulunan ekonomik karşılığı olan hidrokarbon kaynakları mı?

Bu yazıda güncel tartışmaların esiri olmadan, uluslararası ilişkilerin doğasına uygun olarak tek bir aktöre bağlı kalmadan küresel ve bölgesel ölçekli Doğu Akdeniz krizini değerlendirmek istiyorum. Fakat incelediğim ana aktör Türkiye olacak. İddiam, Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunun tek dinamiğinin ekonomik olmadığı üzerine. Tespitim ilk soruyu doğrular nitelikte. İlk olarak katıldığım tespiti açıklayayım...

İnsanoğlu tarih boyunca ontolojik olarak özgürlük ve güvenlik ihtiyacını karşılamak için çeşitli mekanizmalar inşa etmiştir. Avcı toplayıcı dönemden tarım toplumuna geçiş, İmparatorluklardan ulus-devletlere geçiş bu güvenlik ve özgürlük ihtiyacının ürünüydü.

Son ulaşılan mekanizma olan ulus-devlet, belirli coğrafi sınırlarda halkın homojenliğine dayanarak toplumun özgürlük ve güvenlik sorunsalına yeni bir çözümleme getirmiştir. Kendi gücüne dayanmak ve karşıtlarının niyetlerine göre değil kapasitelerine göre güvenlik enstrümanları oluşturmak, ulus-devletin realist perspektifte olmazsa olmaz ilkeleridir. Özgürlük ve adalet kaygısı da taşıyan ulus-devlet bu ilkeleri her birini karşılaştığı sorunların tipolojisine göre önceler.

Türkiye için 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ontolojik bir var olma ya da yok olma sorunu idi. Bu sorun özgürlüğün iç politikada geri plana itilip, dışsal boyutta ise tehdit kaynağına karşı agresif bir politika izlenmesine zemin hazırladı. Darbe ile ortaya çıkan ve tehdit üreten aktör, mevcut iktidarın kodlamasına göre Batı'nın vekil yapı olarak kullandığı Fethullah Gülen Örgütü idi. Bu örgütün Batı tarafından araçsallaştırıldığı düşünülmesi, Batı'yla ilişkilerin yeni bir zeminde ve yeni bir söylemle yürütülmesine neden oldu. Bu zeminin yeri Doğu Akdeniz ve bu zemine uygun yeni söylem de Mavi Vatan doktriniydi.

Bu parametreler göz önüne alındığında AKP'nin Doğu Akdeniz'deki agresif tutumunun daha net anlaşılacağı kanısındayım. Uluslararası sistemde her etki eşyanın tabiatı gereği kendi tepkisini yaratır. Her aktörün ortaya attığı tez, işin doğası gereği anti-tezinin doğmasına neden olur.

Milattan önce 5. yüzyılda Atina'nın güçlenmesi nedeniyle bölgede güç dengesini değiştireceğine dönük Sparta'nın kaygısı, Atina'ya saldırmasına neden olmuştu. 2020 yılında ise Türkiye'nin jeopolitiğinde güç dengesini değiştirmeye dönük militarist söylem ve pratiği, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Fransa'nın vb. Türkiye'ye karşı oluşan her ittifaka aleni destek vermesine neden olmaktadır. Bu destek eşyanın tabiatı gereği doğaldır. Hiçbir güç unsuru eğer var olan sistemden yararlanıyorsa bunun değişmesini istemez. Türkiye uzun yıllar Yunanistan'la dengelenip, İsrail ile ittifaklaştırılarak Rusya'nın Doğu Akdeniz'e girmesine engel olacak bir jandarma rolü yürüttü. Bugün bu dengenin altüst olması bu güç dengesinden yararlanan aktörlerin proaktif tutum sergilemesine neden oldu.

Günümüzde Doğu Akdeniz'de bulunan her aktörün kendine özgü bu bölgede bulunuş dinamikleri var.

Fransa, Avrupa Birliği ve Afrika'da kaybettiği etkisini, Güney Kıbrıs ve Lübnan ekseninde Doğu Akdeniz'de kurmak derdinde.

Türkiye özelinde ise iç politikada sorunlar yaşayan AKP, her ne kadar Doğu Akdeniz ile ilgili tezlerinde haklı olsa da dış politikayı araçlaştırarak yaşadığı sorunlara çözüm üretmek derdinde.

Rusya Soğuk Savaş sonrası yaşadığı onur kırıklığını Doğu Akdeniz'de telafi etmek istiyor. Ve birçok aktör bölgede benzer gündemlere sahip.

Kısaca günümüzdeki Doğu Akdeniz'in I. Dünya Savaşı öncesi Balkanlar'daki güç jeopolitiğinden farkı yok.

Bugün bölgede gerçekleşen gelişmeleri, dünya ölçeğinde sistemsel, bölge ölçeğinde ise jeopolitik kırılmalardan ayrı tutamayız.

Türkiye bölgesel kırılmanın yaşandığı 2011 Arap "Baharı" sürecinde bir rol arayışına girmişti. Başaramadı. 15 Temmuz darbe girişimi ile birlikte ise yeni bir rol arayışında. Ve bu rol arayışında tek dinamik ekonomik değil. Açayım...

ABD Jeoloji Merkezinin 2010 yılında yayınladığı raporda, İsrail ile Kıbrıs Adası arasındaki Leviathan olarak ifade edilen deniz alanında keşfedilmemiş, tahmini 3,5 trilyon metreküp doğal gaz kaynağı ve 1,7 milyar varil petrol rezervi olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde büyük bir kısmı Türk kıta sahanlığında olan Rodos ve Kıbrıs arasındaki deniz alanında da benzer düzeyde kaynak bulunduğu ifade edilmektedir. Raporda Doğu Akdeniz’de bulunan/bulunacak hidrokarbon kaynaklarının AB’nin 30 yıl Türkiye’nin ise tahminen 570 yıl ihtiyacını karşılayacak potansiyelde olduğu söylenmektedir.

Tahminim bu veriler sizi heyecanlandırıp bölgeye ilginizi daha da arttırmıştır. Fakat işin aslı bu şekilde değil. 2010’da yapılan bu tahminlerle 2020’ye kadar bulunan kaynaklar arasında uçurum var. Bulunan kaynaklar bırakın AB’nin 30 yıllık enerji ihtiyacı karşılamasını ticarete dahi konu olacak düzeyde değil. Ayrıca doğalgaz ve petrol piyasalarındaki dalgalanma nedeniyle bazı bölgelerindeki kaynakların çıkarılmasının maliyeti, dışarıdan satın alınmasının maliyetini aşıyor. Yani bölgede hidrokarbon bulan bazı ülkelerin gaz ithal etmesi daha makul. Örneğin Lübnan hidrokarbon yataklarını kendi deniz alanlarında keşfetmesine rağmen çıkart(a)mıyor. Çünkü Lübnan için gazı ithal etmek, çıkarmaktan daha karlı!

Devletlerarası hammadde yarışından, devletlerarası bloklaşma ve silahlanma yarışına, Avusturya-Macaristan ile Rusya’nın Balkanlarda nüfuz elde etmeye çalışmasından, Ulusçuluk akımına vb. birçok neden I. Dünya Savaşının çıkmasına neden oldu. Fakat hafızada bir Sırp milliyetçinin Avusturya-Macaristan prensini öldürmesi kaldı.

I. Dünya Savaşı’nın nedeni, nasıl bir Sırp milliyetçinin Avusturya-Macaristan prensini öldürmesi değilse, Doğu Akdeniz’deki krizin nedeni de sadece ekonomik değil. I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa’da bir güç sıkışması vardı. Patlama yeri Balkanlar oldu. Bugün dünyada sistemsiz bir kriz var. Patlama yerinin ise Güney Çin Denizi ve Doğu Akdeniz olması muhtemel. Almanya ve İtalya’nın siyasi birliğini sağlaması her ne kadar Avrupa güç dengesini değiştirip, savaşı tetiklediyse, bugün de sistemdeki yeni aktörlerin siyasi güç arayışlarının artması, benzer krizleri tetiklemekte.

Bugün bir ağaca bakarak tüm orman hakkında yargıya varmak popüler. Doğu Akdeniz krizini sadece ekonomik parametrelerle açıklamak gibi. Ben ormanı görmeye çalıştım. Umarım anlaşılırmışındır.

Küresel Aktörlerin Balkan Jeopolitiğine Etkileri

Gamze Ayan Çakmak*

Her bölgenin uluslararası sistemden ve iç politikadan bağımsız değerlendiremeyeceğimiz kendine has özel dinamikleri vardır. Genelde bölgesel tehditler, küresel bir durumun/rekabetin yansımasıdır. Balkanlar bölgesi de çatışmalar ve istikrarsızlık yaratan bir bölge olarak algılansa da aslında daha derinde büyük güçlerin küresel rekabetinin yansımalarını görmek mümkündür. Batı Balkanlar tarihsel olarak bakıldığında Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük imparatorluklar için her zaman bir bölünme sınırı olmuştur. Balkan ülkeleri imparatorluklar döneminde nispeten daha istikrarlı ve barış içinde yaşarken, hegemon/güç değişimi dönemlerinde şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. Balkanlar'ın görece özerkliğine büyük güçler sürekli olarak nüfuz etmiş ve bazen de sistemin koşulları altında çıkarlarını maksimize etme çabasında oportünist tavırlar sergilemişlerdir. Büyük Güçlerin Balkanlar'daki çıkarları, esas olarak güvenlikle ilgili olmuştur fakat bu durum uluslararası koşullara göre zaman zaman değişiklik göstermiştir.

Balkanların kaderi için en önemli an, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden önce Churchill ile Stalin arasında mutabık kalınan gizli yüzdeler anlaşmasıdır (Percentages Agreement). Stalin ve Churchill, 1944 Ekim ayının sonunda Moskova'da bir araya gelmiş ve bir ön anlaşma ile Balkanlar'daki nüfuz bölgelerinin nasıl paylaşılacağını kararlaştırmışlardır. Anlaşmanın nedeni, Alman birliklerinin geri çekilmesiyle Balkanlar'da oluşan boşlukta müttefik güçler arasında olası bir çatışmanın önlenmesiydi. Çokça tartışılan bu anlaşma ile ilgili Churchill anılarında, bu anlaşmanın Almanya'yı yenmek için geçici olarak yapıldığını ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri üzerinde herhangi bir liderlik veya geleceğine etki etme gibi bir durumun olmadığını belirtmiştir.[1] Anlaşmaya göre ülkelerin iki süper güç arasında nasıl paylaşılacağı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

ÜLKELER	Sovyet %	UK %
ROMANYA	90	10
BULGARİSTAN	75	25
YUGOSLAVYA	50	50
YUNANİSTAN	10	90
MACARİSTAN	50	50

* Doktora, Belgrad Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, gamzeayan88@gmail.com

Kaynak: Geoffrey, Roberts, Beware Greek Gifts: The Churchill-Stalin Percentages Agreement of October 1944, <https://web.archive.org/web/20070928075002/http://www.historia.ru/2003/01/roberts.htm>.

Soğuk Savaş'ın bitişi ve Yugoslavya'nın kanlı bir şekilde parçalanması, bölgedeki ideolojik blokların kırılmasına yol açan yeni bir jeopolitik gerçekliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni gerçeklik ABD ve Avrupa'nın hızla bölgenin iç ve dış entegrasyon sürecine dahil olduğu bir dönemdir. Soğuk Savaşın bitiminde Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Balkanlar, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede bulunan ülkeler dışında Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve son olarak Kosova gibi yeni ülkelerin bulunduğu yeni bir jeopolitik gerçeklikle karşımıza çıkmıştır. Yugoslavya'nın parçalanışından sonra bölgenin hızla Batı/Atlantik bloğuna entegre edilmeye başlandığını söyleyebiliriz.

1989'dan sonra ve Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte, Balkanlarda ABD hegemonyası dönemi küresel olarak başlamıştır. Amerikan jeostrateji uzmanı James Kourth, ABD'nin öncülüğünde 1999'da Sırbistan'a yapılan NATO müdahalesiyle Amerika'nın "Yeni Büyük Stratejisini" küresel yeni uluslararası ilişkiler çerçevesine yerleştirdiğini belirtmektedir.[2] "Küresel Çağın Savaşı" adlı kitabında Kurth, Rusya ve Çin'in liberal küreselleşmenin antitezi olduğunu düşünmekte ve bu nedenle ABD'nin yeni sınırlandırma politikasını değiştirmeye başlaması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda Sırbistan'a yapılan NATO müdahalesinin doğrudan Amerika'nın çıkarları için önemli olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Çünkü Sırbistan kuzey-güney ekseninde Estonya'dan Macaristan'a, doğu-batı ekseninde ise Romanya'dan Türkiye'ye kadar NATO üyesi ülkeler tarafından çevrelenmiş bir durumdadır. Hiç şüphesiz, Karadağ'ın NATO'ya 2017'de katılımı da ABD'nin bütün Balkanlar'da (ve Akdeniz havzasında) yürüttüğü doktriner ve stratejik politikaları hayata geçirmede attığı bir sonraki adımdır. Bu, bölgedeki diğer jeopolitik rakiplerine kıyasla ABD'ye ve NATO'ya daha fazla etkinlik alanı sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda Rusya'ya ve bölgedeki etkisini sürdürme çabasındaki diğer güçlere de politik bir mesajdır.

Uluslararası güç dengelerinin yeniden şekillendiği ve Balkan coğrafyasının iktisadi, siyasi ve sosyal yönden adeta bir alt-üst oluş geçirdiği 1990 sonrası dönemde Avrupa Birliği de kaçınılmaz olarak Balkan ülkeleri ile yakından ilgilenmek zorunda kalmıştır. Balkanlarda yaşanan olaylar karşısında her ne kadar kendi içinde bazı tartışmalar ve farklılaşmalar yaşamış olsa da AB bölgede yaşanan çatışma ve istikrarsızlıklardan etkilenmemek için kendi hegemonyasını inşa etmiştir. Amaç eski sosyalist Balkan ülkelerinin ekonomik, siyasi ve ideolojik olarak Batı kurumlarına entegre ederek birlik içerisine almaktı. Ancak hızla devam eden AB süreci 2008'de başlayan Eurozone krizi ile yavaşlama sürecine girmiş ve bu süreçte

diğer büyük güçler AB'yi ve ABD'yi de endişelendirecek düzeyde bölgede özellikle siyasi ve ekonomik alanlarda aktif rol oynamaya başlamışlardır. Aşağıda özellikle 2008'de başlayan, 2009 itibariyle daha da derinleşen Eurozone krizi[3] sonrasında AB'nin bölgeye ilgisinin azalmasıyla birlikte daha aktif bir şekilde varlıklarını hissettiren Rusya, Çin, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin bölgedeki etkilerine değinilecektir.

Rusya, bölgedeki nüfuzunu güçlendirmek için çeşitli enstrümanlar kullanmakta ve özellikle kültürel/dini yakınlığı olan aktörlerle, yani Sırbistan, Sırp Cumhuriyeti (Bosna ve Hersek'in ağırlıklı olarak Sırp varlığı bulunan bölgesi), Kuzey Makedonya, Karadağ ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Diplomatik olarak ise BM'in daimi temsilcisi olmasının getirdiği avantajdan yararlanmaktadır. Örneğin, Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına karşı çıkmış, dolaylı olarak Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti'nin ayrılması söylemini teşvik etmiştir. Siyasi düzeyde, Sırbistan, Karadağ, Sırp Cumhuriyeti ve Kuzey Makedonya'daki Rusya yanlısı fikirlere sahip birkaç siyasi partiyle yakın ilişkiler geliştirmektedir. Bu taraflar arası iş birliğinin en önemli yanı Batı Balkanlar'daki NATO genişlemesine karşı ortak bir muhalefet etrafında birleşiyor olmasıdır.[4] Dahası, Moskova'nın Karadağ darbe planına da karıştığı iddia edilmektedir [5] ve hem Yunanistan'da hem de Kuzey Makedonya'da Prespa Anlaşması[6] ile ilgili yaygın hoşnutsuzluğu teşvik etmekle suçlanmaktadır.[7] Rusya'nın Balkanlarda aktif olduğu en önemli sektör ise enerjidir. Enerji alanında Rus firmaları yerel rafinerileri ve benzin istasyonlarını satın alarak özellikle Sırbistan ve Sırp Cumhuriyeti pazarlarında hakim bir konum elde ederken, Rus şirketi Gazprom Batı Balkan ülkelerinin çoğunun ana gaz tedarikçisidir.[8] Buna ek olarak, Rusya, bir dizi gaz geçiş projesinin gerçekleştirilmesiyle birlikte Avrupa Birliği ile jeopolitik rekabet yoluyla kalıcı bir politik etki yaratmaya çalışmaktadır. Bunlar Avrupa Birliği tarafından desteklenen "Trans-Adriyatik Boru Hattı" ve Karadeniz altından Rus gazını Avrupa'ya taşıyacak olan "Türk Akımı" projeleridir.

Türkiye, ekonomik ve siyasi ilişkilerin yanı sıra bölgedeki Müslüman nüfusla kültürel ve tarihsel bağlarının geliştirilmesine önem vermiştir. TİKA Osmanlı dönemine ait çeşitli kültürel ve tarihi eserlerin ve camilerin restorasyonunu finanse etmekteyken, Türk dilini ve kültürünü tanıtan Yunus Emre Vakfı ise tüm Batı Balkan ülkelerinde Kültür Merkezleri açarak bölgedeki binlerce öğrencinin katıldığı kurslar düzenlemektedir. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı Müslüman nüfusun fazla olduğu bölgelerde din eğitimi sağlamak ve böylelikle Balkan Müslüman topluluklarının Türkiye ile bağlarının güçlenmesi sağlanmaktadır. TRT ve Anadolu Ajansı da tüm bölgede faaliyet göstererek tüm yerel dillerde içerik yayınlamaktadır. Son olarak özellikle ekonomik alanda Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkileri son 10 yıllık süreçte

büyük bir artış göstermiştir. Bölge ülkeleri ile hem karşılıklı ticaret artmış hem de Türk yatırımcılarının bölgedeki doğrudan yatırımları büyük bir artış göstermiştir. Sadece Batı Balkanlarda 2010 yılında toplam 445 milyon USD olan doğrudan Türk yatırımları 2019 yılı verilerine göre 2.3 milyar USD seviyesine yükselmiştir.[9] Balkanlar Türk yatırımcılar için Avrupa pazarlarına kolay erişim anlamı taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Batı Balkanlarla olan dış ticaret hacmi 2010 yılında 2.1 milyar USD seviyesindeyken 2019 yılı itibarıyla 6.5 milyar USD'ye yükselmiştir.[10] Türkiye'nin dış ticaret hacminin en yüksek olduğu Batı Balkan ülkesi ise 2019 yılında 1.6 milyar USD ile Sırbistan olmuştur.

Çin, kendi içindeki Doğu Türkistan sorunu için emsal teşkil etmemesi açısından bağımsızlığını tanımadığı Kosova dışındaki tüm Batı Balkan ülkeleriyle son yıllarda artan bir şekilde ekonomik ve teknik alanlarda iş birliği anlaşmaları imzalamaktadır. Böylece enerji üretimi, madencilik, ağır sanayi ve ulaştırma altyapısı alanlarındaki projelerin yürütülmesi için uzun vadeli düşük faizli krediler şeklinde milyarlarca doları tahsis ederek, ağırlıklı olarak bölgede bir alt yapı yatırımcısı olarak hareket etmektedir.[11] Çin'in başlıca ilgi alanı, imal ettiği ürünlerin Yunanistan'ın Pire limanından Avrupa'ya taşınması ve bunu kolaylaştırmak için diğer ulaşım hatlarının ve bölgenin iç bağlantısının iyileştirilmesi gibi görünmektedir. Bu bağlamda Pekin, Belgrad-Budapeşte demiryolunun yeniden inşası, Bar-Boljare otoyolunun inşası (Karadağ ile Sırbistan'ı birbirine bağlayan), Arnavutluk ve Karadağ arasında bir otoyol inşaatı ve Arnavutluk, Bosna ve Kuzey Makedonya'da otoyol inşaatı gibi çeşitli projeleri finanse etmektedir.[12] Ayrıca Çin'in Balkanlarda özellikle Sırbistan'a özel bir ilgisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Smederevo'daki çelik tesisinin Çinli HBIS şirketi tarafından satın alınması sayesinde, Çin'in Sırbistan'daki toplam doğrudan yabancı yatırım stokundaki payı yüzde 6'dan yüzde 20'nin üzerine çıkmıştır. Sırp hükümeti ayrıca teknoloji transferini de içerecek ve ülkenin savunma endüstrisinin uzun vadede kendi İHA'larını üretmesine izin verecek şekilde bir anlaşmanın parçası olarak Çin yapımı dron satın almak için görüşmelerde bulunmaktadır.[13] Bu arada, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2005 ile 2016 arasında üçe katlanarak 1,6 milyar dolara ulaşmış, 2018 yılında ise Belgrad ve Pekin arasında 3 milyar USD'lik ticaret anlaşması imzalanmıştır.[14] Çin, Sırbistan dışında Balkanlar'ın diğer bölgelerinde de altyapı ve enerji alanında büyük yatırımlar yapmaktadır. Bunlardan en önemlileri Bosna-Hersek'in Tuzla kentindeki 777 milyon dolarlık bir krediyle desteklediği termik santral inşaatı ve Hırvatistan'da, Adriyatik kıyısındaki Peljesac Yarımadası ile Komarna köyünü birbirine bağlayan 2,4 km uzunluğunda bir köprü inşaatıdır.[15]

Son olarak Birleşik Arap Emirlikleri'nin son yıllarda bölgeye giderek daha fazla ilgi gösterdiği görülmektedir. BAE, 2017 yılında Sırbistan'a yapılan Kalkınma Yardımının en büyük kısmını ödemiş ve toplamda 1,2 milyar ABD Doları tutarında iki kredi kullandırmıştır. İlginç bir şekilde, aynı yıl BAE, kalkınma yardımı 500 milyon ABD Doları değerinde olan AB kurumlarının önüne geçerek Sırbistan'ın en büyük bağışçısı olmuştur.[16] Ayrıca bölgede inşaat, tarım, savunma ve havacılık alanlarında önemli ticari yatırımlar yapmıştır. [17] Yatırımların çoğu, Bosna Hersek ve Sırbistan'da inşaat ve turizm sektörlerine yöneliktir. En önemli yatırımlar kuşkusuz 'Belgrad Sahili' ve 'Buroj Ozonu'dur. İlki, Abu Dabi merkezli Eagle Hills şirketinin, Belgrad'daki Sava nehri kıyısının imarı için hazırladığı, binlerce rezidans, birkaç otel, Balkanlar'ın en büyük alışveriş merkezi ve 200 metre yüksekliğinde bir kuleden oluşan 3 milyar dolarlık projesidir.[18] İkincisi ise Dubai merkezli bir şirket olan Buroj Property Development tarafından, Bosna'nın Trnovo kentinde içerisinde binlerce konut, lüks otel, bir alışveriş merkezi ve bir hastaneyi bulandıran bir turizm kentinin inşası için 2,5 milyar ABD Doları değerinde bir projedir.[19] Son olarak UAE'nin en göze çarpan anlaşmalarından biri, Abu Dabi merkezli Etihad Havayolları'nın Ağustos 2013'te Sırbistan'ın zarar eden havayolu şirketi JAT Airways'in % 49 hissesini satın alması olmuştur.[20] Bu yatırım yeni bir şirket olan Air Serbia'nın doğmasını sağlamış ancak Sırbistan muhalefeti ve kamuoyunda yolsuzluk tartışmalarına yol açmıştır.

Sonuç olarak Batı Balkanlar bölgesindeki güç dengesinin son on yıllık dönemde önemli ölçüde değiştiğini söyleyebiliriz. Yugoslavya'nın parçalanması ile oluşan güç boşluğu Dayton Anlaşması'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği tarafından doldurulmuştur. 2000'li yılların başında (askeri görevi NATO müdahaleleri ile gerçekleştiren ABD, bölgenin yeniden inşası görevini AB'ye devretmiştir). AB, Batı Balkanlar'ın Avrupalılaşması rolünü üstlenmiştir. 2008 krizine kadar, genişlemenin altın yıllarında AB bölgedeki hakimiyetini sürdürmüş ve Rusya ve Çin gibi diğer büyük güçleri bir kenara atmıştır. Ancak 2008 krizi ve Batı Balkanlar'da AB üyelik sürecinin yavaşlamasıyla birlikte neredeyse on yıl süren AB hegemonyası ve liderliği sarsılmaya başlamıştır. Bu dönemde, Rusya, Çin gibi AB hegemonyasına rakip olan devletler, -ekonomik veriler halen AB lehine olmasına rağmen- çok kutupluluğa doğru sürüklenen bir bölgede merkezi bir rol oynamayı hedeflemektedirler. Türkiye de böyle bir dönemde Batı Balkanlar'daki yumuşak güç kapasitesini derinleştirmiş ve uluslararası sistemin koşullarını dikkate alarak önemli bir bölgesel güç haline gelmiştir.

Sonnotlar:

[1] Geoffrey Roberts, "Beware Greek Gifts: The Churchill-Stalin Percentages Agreement of October 1944",

<https://web.archive.org/web/20070928075002/http://www.historia.ru/2003/01/roberts.htm>,
(Erişim Tarihi:18.08.2020).

[2] James Kurth, First War of the Global Era: Kosovo and US Grand Strategy, (New York: Boulder, 2001).

[3] 2008 yılında ABD’de mortgage kredi sisteminin çökmesi ile birlikte piyasalarda yaşanan olumsuz gelişmeler 2009 yılından itibaren Euro Bölgesi’ni de etkilemiş, özellikle Yunanistan, İspanya, İtalya, Portekiz gibi ülkelerde bütçe açıklarının, kamu borçlarının ve işsizliğin hızla artması gibi sonuçlar doğurmuştur. 2009 yılından itibaren bir borç krizine dönüşen küresel kriz, Eurozone krizi olarak da adlandırılmaktadır.

[4] “Serbian Parties Sign Declaration with United Russia”
https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=06&dd=29&nav_id=98469,
(Erişim Tarihi: 17.08.2020).

[5] Ben Farmer “Russian state bodies’ behind Montenegro coup plot says prosecutor”.
<https://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/20/russian-state-bodies-behind-montenegro-coup-plot-says-prosecutor/>, (Erişim Tarihi: 17.08.2020).

[6] 18 Haziran 2018 tarihinde imzalanan ve Yunanistan ile Makedonya arasındaki isim tartışmasını çözüme kavuşturan anlaşmadır. Bu anlaşma ile birlikte Makedonya’nın adı Kuzey Makedonya olarak değişmiştir.

[7] Nikolas, “Leontopoulos, Who’s been meddling in Macedonia? Not only who you think”,
<https://www.investigate-europe.eu/whos-been-meddling-in-macedonia-not-only-who-youthink/> , (Erişim Tarihi:16.08.2020).

[8] Dimitar Bechev, “Russia in the Balkans: How Should the EU Respond? “,Brussels: European Policy Centre, Policy Brief, 12 October.

[9] TCMB doğrudan yatırım verileri

[10] Ticaret Bakanlığı dış ticaret verileri

[11] Plamen Tonchev, “China’s Road: Into the Western Balkans”, Paris: EUISS, Issue Brief, 2017, 3.

[12] Antonela Dhimolea, Chinese Economic Cooperation in the Balkans: Challenges and Future Expectations, <http://www.balkananalysis.com/blog/2017/05/11/chinese-economic-cooperation-in-the-balkans-challenges-and-future-expectations/>, (Erişim tarihi: 16.08.2020).

[13] Dimitar Bechev, China Enters The Balkans,
<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/china-enters-balkans-190827100236857.html>,
(Erişim Tarihi: 17.08.2020).

[14] Ryan Day, Chinese Economic Influence in the Balkans: How can the EU Offset increased Chinese Investment in Serbia, <https://www.balkancrossroads.com/chinese-investments-in-serbia>, (Erişim Tarihi: 22.08.2020).

[15] Dimitar Bechev, China Enters The Balkans,
<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/china-enters-balkans-190827100236857.html>,
(Erişim Tarihi: 17.08.2020).

[16] OECD, Aid Statistics by Donor, Recipient and Sector,
<https://www2.compareyourcountry.org/aid-statistics>, (Erişim Tarihi: 16.08.2020).

[17] Will Bartlett,., James Ker-Lindsay, Alexander Kristian and Tena Prelec, “The UAE as an Emerging Actor in the Western Balkans: The Case of Strategic Investment in Serbia” *Journal of Arabian Studies*, 7.1 (2010), 94–112.

[18]Will Bartlett,., James Ker-Lindsay, Alexander Kristian and Tena Prelec, a.g.e. 94–112.

[19] Matthew Brunwasser, “Bosnia’s Biggest Foreign Investment: Bonanza or Threat?” <https://www.bbc.com/news/business-37429682>, (Erişim Tarihi: 16.08.2020).

[20] Rori Donaghy, The UAE's Shadowy Dealings in Serbia, <https://www.middleeasteye.net/news/uaes-shadowy-dealings-serbia>, (Erişim Tarihi: 16.08.2020).

Beyrut Patlaması Sonucu Ülke İçi Dinamikler

Şeyma Kızılay*

Üzerine hüznü şiiirler yazılan, Ortadoğu'nun kültür beşiklerinden, adından her daim söz ettiren ve hazin kaderiyle üzerinde oyunlar oynanan, değeri verilmeyen güzel Lübnan'ın güzel Beyrut'u... Geçmişten bugüne bölgesindeki gelişmelerden en çok etkilenen, bölgesel aktörlerin dahil olduğu bir ülke Lübnan. Yine ve maalesef dünya gündemine elim bir hadise ile giren Lübnan'ın ne yazık ki tarihi de çatışma ve mücadelelerle dolu. Geçirdiği iç savaş süreci, ekonomik zorluklar, alt yapı sorunları ve en son Kovid-19 salgını etkileriyle mücadele eden ülke bir de merkezi öneme sahip bir alandaki patlama ile sarsıldı. 4 Ağustos 2020 tarihinde Beyrut limanında gerçekleşen patlama, zaten iyi durumda olmayan ülkeyi daha zor bir duruma sokmuş durumda. Birçok alanı etkileyen olay ülke içinde olduğu kadar küresel düzeyde de yoğun bir ilgi odağına sahip. Küresel aktörlerin tepkileri ve hamleleri, ülke içindeki grupların ve yerel aktörlerin geleceği hususları üzerine çeşitli yorumlar ve tahminler yapılmaya devam ediyor. Patlamanın limana verdiği maddi zarar ekonomik zorlukları içinden çıkılmaz hale getirirken, sosyal olarak da ciddi kayıplara yol açtı. Hayatını kaybedenlerin sayısının 177'ye ulaştığı bugünlerde kendisinden haber alınmayan birçok kişi varken, ülke içindeki mültecilerin durumu hakkında da pek bilgi edinilememekte[1]. Adeta Ortadoğu'nun 11 Eylül'ü olarak görülen olay, hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı sinyali verirken eskisinden tamamen farklı olacağı anlamına da gelmiyor.

Patlamanın etkilerinden önce ülkenin sosyo-ekonomik durumuna bakıldığında çok da iç açıcı bir tablonun olmadığı görülüyor. Ekim 2019 itibariyle Lübnan'da ekonomik sorunlar nedeniyle halk protesto gösterileri yapmaktaydı. Patlama sonrasında ise 10-15 milyar dolarlık zarar meydana geldi ve Lübnan'ın ekonomik istikrara kavuşması artık daha zor[2]. Patlamaya sebep olan 2750 tonluk amonyum nitratın orada nasıl biriktiği konusu ise siyasi düzen sisteminin sorgulanmasına yol açmıştır. Uzun yıllar süren iç savaş, 2005 yılında Başbakan Refik Hariri'nin öldürülmesi, idari mekanizmanın mezhep çeşitliliğine dayanan yapısı siyasi düzensizliğin sebeplerini oluşturmaktaydı. Gösterilerin "Öfke Günü" adıyla patlama sonrasında şiddetini artırarak devam etmesi Başbakan Hasan Diyab ve dört bakanın istifasına yol açtı[3].

Meydana gelen bu olay sonrasında uluslararası aktörlerin ülkeye yönelik politika ve adımları yerel aktörlerin statüsü ve geleceğine dair ipuçları sunuyor. Bölgesel çatışmalardan en çok etkilenen ülke olan Lübnan'da geçmişte olduğu gibi yerel aktörlerin yükselişi ya da düşüşünde

---

* Doktora, Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, kizilay.eylul@gmail.com

uluslararası güçlerin etkisi söz konusu. İsrail işgaline tepki olarak doğan ve ülke içinde yıllar içerisinde etki sahibi olan, Şii temelli grup Hizbullah yerel aktörlerin başında gelmekte. Başlarda bir direniş gücü olan Hizbullah sonraki yıllarda İran'ın etki aracı haline gelmiştir. Patlama sonrasında Hizbullah'ın gücü ve geleceği konusunda ise genellikle eskisi kadar etkili olmayacağı öngörülmekle birlikte etkisini tamamen kaybetmeyeceği de görülmektedir. Patlama sonrasında bunun bir terör saldırısı olabileceği ihtimali söz konusu olmuş, üst üste meydana gelen gelişmeler patlamanın İsrail kaynaklı olabileceğini de düşündürmüştür. Hizbullah'ın İsrail'e ait bir insansız hava aracını düşürdüğü iddiası, İsrail'de Netanyahu karşıtı gösterilerin başlaması gibi hususlar bir İsrail-Hizbullah çatışması beklentisi oluşturmuş fakat olay sonrası İsrail'e hiçbir suçlamanın yapılmaması çatışmanın aksine böyle karmaşık bir süreçte taraflar arasındaki olası çatışmaların görece azalacağı yorumlarının yapılmasını sağlamıştır [4]. Hizbullah'ın silahsızlaştırılması konusu da her ne kadar Hizbullah'ın gücünde kırılma yaratacağını gösterse de Lübnan ordusundan bile güçlü olan bu yapının tamamen etkisini kaybedeceği düşünülmemektedir [5]. Diğer yandan Hizbullah'ın etkisindeki ve gücündeki değişim bölge ülkeleri üzerinde de etkili olacak, bu aktörlerin dış politika ve uygulamalarında da kendini gösterecektir. Hizbullah ile ilgili bir nokta da patlama sonrası yapılan soruşturmalarda Hizbullah'ın limanı kontrol ettiği ve patlayıcıların bulunduğu depoyla bir ilgisinin olduğunun somut verilere dayanılarak tespit edilmesi durumudur. Böylesi bir sonuç ortaya çıkarsa Hizbullah açısından sıkıntı baş göstermesi muhtemeldir [6].

Demografik yapısı Ortadoğu ülkelerinin genelinde olduğu gibi çeşitlilik gösteren ülkede bölgesel, mezhepsel ve hatta ailesel ayrışmalar söz konusu. Bir kısmında Dürzii ve Marunilerin, bir kısmında Sünnilerin bulunduğu ülkenin güneyinde ise Hizbullah ve Şii gruplar yer alıyor[7]. Olaydan en çok etkilenen ve zarar gören olarak Lübnan halkı; önceden çektiği sıkıntılara yenilerinin eklenmesi sebebiyle siyasi mekanizmaya güven duymaktan ve gelecek adına umutlu olmaktan oldukça uzak. Maruni Hıristiyanlar üzerinde etkili olan Fransa, Dürzi nüfusa sahip çıkan İngiltere, Hizbullah dolayısıyla İran, İran etkisi sebebiyle Çin ve Rusya eksenini kendine çevirme amacındaki ABD ve bölgesel bir aktör olarak Türkiye Lübnan'ın bu süreci kendi içerisinde, kendi kendine çözmesinin pek de mümkün olmadığını göstermekte. Ülke içindeki gruplarsa her ne kadar mezhepsel sistemin zorluklarından rahatsız olsalar ve eleştirseler de herhangi bir sorun söz konusu olduğunda aynı politikaları sürdürerek mezhepler üstü bir sürecin oluşturulamayacağını göstermektedir [8].

Ortadoğu'nun kaderi haline gelen Iraklaşma, Filistinleşme, Yemenleşme, Suriyeleşme olarak adlandırılan süreçlerin ardından bu süreçte Lübnanlaşma yapısından da bahsedilmekte. Ülke

yapısı ve gidişat öyle gösteriyor ki olumlu, istikrarlı bir yapının oluşturulmasını sağlayacak bir siyasi gücün de bulunmadığı Lübnan'ı zor ve sancılı bir süreç bekliyor. Ekonomik iyileşme sağlanması, siyasal sistem kurulması ve insani diplomasi kapsamında aktörlerin rekabetinin süreceği görülüyor. Söz konusu rekabetin alanlarını ise limanın yeniden inşası, siyasi düzen oluşturma ve insani yardım etrafında şekillenecektir.

Kaynaklar:

- [1] Anadolu Ajansı. (14.08.2020). Beyrut Limanı'ndaki Patlamada Ölenlerin Sayısı 177'ye Çıktı. <https://www.cnnturk.com/dunya/beyrut-limanindaki-patlama-olenlerin-sayisi-177-ye-cikti> Erişim: 15.08.2020.
- [2] Duran, B. (07.08.2020). Beyrut'taki Patlama, Lübnanlaşma ve Ortadoğu'nun Kaderi. <https://www.setav.org/beyruttaki-patlama-lubnanlasma-ve-ortadogunun-kaderi/> Erişim: 14.08.2020.
- [3] Geldi, M. ve Canlı, E. (11.08.2020). Lübnan'da Hükümetin İstifası Sonrası Gösteriler Devam Ediyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-hukümetin-istifasi-sonrasi-gosteriler-devam-ediyor/1938619> Erişim: 13.08.2020.
- [4] Karataş, Z. (06.08.2020). Patlama Lübnan Siyasetinde Bir Milat Olabilir. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/patlama-lubnan-siyasetinde-bir-milat-olabilir/1933518> Erişim: 13.08.2020.
- [5] Uysal, A. (05.08.2020). Lübnan Patlamaları ve Beklentiler. <https://orsam.org.tr/tr/lubnan-patlamlari-ve-beklentiler/> Erişim: 14.08.2020.
- [6] Karataş, Z. (06.08.2020). Patlama Lübnan Siyasetinde Bir Milat Olabilir. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/patlama-lubnan-siyasetinde-bir-milat-olabilir/1933518> Erişim: 13.08.2020.
- [7] Arı, T. (2014). Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi Cilt I. Bursa: Dora.
- [8] Karataş, Z. (06.08.2020). Patlama Lübnan Siyasetinde Bir Milat Olabilir. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/patlama-lubnan-siyasetinde-bir-milat-olabilir/1933518> Erişim: 13.08.2020.

BAE-İsrail Anlaşması'nın Orta Doğu Jeopolitiğine Etkisi

Şeyma Kızılay

2010 yılında Orta Doğu'da başlayan ve Uluslararası İlişkilerin dönüm noktaları arasında yerini alan Arap Baharı, ülke içi dinamiklere etki ettiği kadar bölge dengeleri açısından da önemli değişikliklere neden oldu. Bölge aktörlerinin kendi içinde yaşadıkları sıkıntılar politika belirleyici ülkelerin değişmesine zemin hazırladı. İç savaşın ortaya çıktığı Suriye, halk ayaklanmalarının, patlamaların yaşandığı Mısır gibi ülkeler yerine Körfez ülkeleri bölge siyasetini belirler hale geldiler. Bu durumun nedenlerini sıralayan İsmail Numan Telci, ilk olarak Körfez ülkelerinde yaşanan strateji değişikliğine değiniyor. Yakın çevrelerinde yaşanan karışıklıklara şahit olan Körfez ülkeleri buralarda meydana gelen olaylara karşı gösterdikleri tepkilerle Suriye dışındaki ülkelerde karşı devrimci bir pozisyon almışlardır. Suriye'yi farklı kılan nokta Suriye rejimine olan İran desteğidir. Genel anlamda bölgede İran-Suudi Arabistan rekabeti ve mezhep ayrılığı ülkelerin politikalarına etki emektedir. Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmelere verilen tepkiler de bu siyaset tarzından etkilenmiştir. İran'ın bölgedeki etkisinin kırılması adına Körfez ülkeleri Suriye'de devrimci hareketleri destekleme politikası izlemiştir.[1] Dolayısıyla bu ülkelerde önceden olduğu gibi Batı'nın önceliklerine dikkat eden ve pasif bir dış politika yerine aktif, ulusal çıkarlara yönelik dış politika izlenmeye başlanmıştır. Bölgenin önemli ve belirleyici aktörlerinin siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak sorun yaşamaları ve etkinliklerini kaybetmeleri de Körfez ülkelerinin ön plana çıkmasında ikinci sebep olarak görülmektedir. Telci üçüncü olarak ise Körfez ülkelerinin Orta Doğu'ya yönelik politika oluşturan küresel güçlerle kurdukları temasa ve ilişkiye dikkat çekmiştir. Özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Batı ile geliştirdiği ilişkiler bu anlamda öne çıkmıştır.[2]

ABD'nin Körfez'le ve özelde Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkilere ağırlık vereceği ABD Başkanı Donald Trump'ın ilk ziyaretini buraya gerçekleştirmesinde kendini göstermiş ve İsrail adına attığı adımlar bölgede yaşanacaklar adına sinyaller vermiştir. İsrail'in güvenliğini önceleyen politikası ile Trump'ın "Yüzyılın Anlaşması" olarak açıkladığı planı, Körfez'le kurduğu ilişki ve buralardan aldığı destekle birlikte son olarak duyurduğu İsrail-BAE normalleşmesi hamlesi burada yeni gelişmeler yaşanacağını göstermektedir. ABD ile birlikte İsrail'in de Körfez ülkelerine yönelik politikasında İran etkisi ön plana çıkmış ve İsrail-BAE Anlaşması'nın sebeplerini oluşturan unsurlar arasında yer almıştır. İran'ın bölge adına yürüttüğü politikaları, ilk kez Ürdün Kralı Abdullah'ın kullandığı ve sonrasında İran'ın stratejisi olarak görülen Şii Hilali söylemi ile düşman olarak görülmesi ve bölge ülkelerindeki

nüfuzu İran etkisini göstermektedir. Özellikle Şii Hilali stratejisi bütün aktörler tarafından dikkate alınmaktadır.[3] Dini siyasallaştırarak dış politika aracı haline getiren İran Şii Hilali stratejisi ile Irak, Suriye, Lübnan ekseninde etkinlik kurmak istemektedir. Yemen'den Suriye'ye uzanan bölgede, söz konusu ülkelerdeki Şii gruplar üzerinden nüfuz etme stratejisi izlemektedir.

ABD Başkanı Trump'ın açıkladığı ve "İbrahim Anlaşması" olarak adlandırdığı BAE-İsrail uzlaşısı ile ABD Körfez stratejisinde yeni bir hamle yapmış ve bu durum İsrail'in Orta Doğu'daki statüsü ve Filistin sorununun geleceği konularına da etki etmiştir. Anlaşmanın muhteviyatına geçmeden önce iki ülke ilişkilerinin tarihsel sürecine baktığımızda İran tehdidinin ve Körfez Savaşı'nın İsrail ile Körfez ülkeleri arasında bir yakınlaşmaya yol açtığı görülmektedir. 1979'daki İslam devrimi sonrasında dış politikası ve görüşü tamamen değişen İran anti-emperyalist, Batı karşıtı bir çizgi belirlemiş ve İsrail ile ABD'yi baş düşmanlar olarak görmüştür. İsrail de böylesi bir tehdide karşı ittifak ilişkileri geliştirme yoluna gitmiştir. İran'ın bölgesel liderlik stratejisi ile Şii tehdidi de bölge ülkelerinin İran'ı dengeleme politikasına yönelmesine zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda Körfez Savaşı sırasında Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat'ın Saddam Hüseyin'i desteklemesi Körfez ülkelerini Filistin davasından uzaklaştırmıştır. 1979 Camp David barış süreci ile Mısır ve 1994 yılında Ürdün'den sonra BAE de İsrail ile olan ilişkilerinde normalleşme adımı atarak anlaşmaya varmıştır.

Peki bu anlaşma ne anlama geliyor? Trump açıklamasında BAE Veliyaht Prensi Muhammed bin Zayid Al Nahyan ve İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu ile telefonda görüştüğünü ve tarafların ilişkilerin normalleşmesi yönünde uzlaştıklarını belirtti. Söz konusu anlaşma ile iki ülke arasında normalleşme adımlarının atılmasına karşılık İsrail de Batı Şeria'daki ilhak planını ertelediğini duyurmuştur.[4] Anlaşma sonrasında iki ülke arasındaki telefon hatları kurulmaya başlanmış ve Tel Aviv'deki belediye binası BAE bayrağının renkleriyle ışıklandırılmıştır.[5] İsrail'i tanıyan ilk Körfez ülkesi olan BAE, Mısır ve Ürdün'ün ardından üçüncü Orta Doğu ülkesi oldu.

Dolayısıyla ilk olarak akla; başka bölge ülkeleri de böyle bir uzlaşma ile İsrail'le ilişkileri normalleştirebilir mi? sorusu geliyor.

Bunun dışında devamında birçok soru var: Eğer böyle bir durum söz konusu olursa bu Filistin davasına nasıl etki eder?

Mısır ve Ürdün ile başlayıp BAE ile devam eden ilişkileri normalleştirme, bölgede diğer ülkelerle İsrail arasında olumlu ilişkilerin kurulabileceğini ve bunun bölgenin gelişimi adına güzel bir adım olduğunu göstermek için uygulanan bir plan mı?

Böylesi adımlar İsrail ile ilişkilerini normalleştiren ülkeler ile karşı çıkan ülkeler arasında uçurum oluşturarak bölgenin parçalanmasına neden olabilir mi? ABD stratejisi açısından düşünüldüğünde bu anlaşma ABD'nin bölge ülkelerine verdiği bir mesaj olarak mı okunmalıdır?

Sorular bir yana normalleşme haberi karşısında dünyadan ve bölgeden gelen tepkilere bakalım. Haber karşısındaki tepkiler kapsamında ülkelerin görüşleri üçe ayrılmış durumda. Destekleyenler, sert tepki gösterenler ve sessiz kalanlar.

İlişkilerin normalleşmesine en çok tepki gösteren ülkeler Filistin, Türkiye, İran ve Libya olarak öne çıktı. Hamas, İslami Cihad Hareketi ve Fetih'in büyük tepki gösterdikleri anlaşmayı Libya; ihanet olarak yorumladı. Türkiye'nin de sert bir tepki vererek Abu Dabi yönetimi ile diplomatik ilişkilerin askıya alınabileceğini belirttiği anlaşmayı İran; Kudüs ve Filistin davasına sırtını dönme olarak nitelendirdi.[6] İran bu saatten sonra BAE'ye karşı yaklaşımın değişeceği yönünde de açıklamada bulunarak İran'ın milli güvenliğinin zarar görmesi durumunda BAE'nin sorumlu tutulacağını dile getirmiştir.[7] Aynı zamanda Tunus da tepki gösteren ülkeler arasında yer aldı ve başkentteki BAE büyükelçiliği önünde halk tarafından protesto gösterileri düzenlendi Diğer yandan Avrupa ülkeleri ile Bahreyn, Umman ve Mısır ise anlaşmayı destekleyen ülkeler arasında yer alıyor. Destek veren ülkelerin genel görüşü atılan

bu adımın bölge adına güzel gelişmelerin önünü açacağı ve Orta Doğu barışına katkı sağlayacağı yönünde. Avrupa Birliği tarafından memnuniyetle karşılanırken Almanya Dışişleri Bakanı İsrail Dışişleri Bakanı'nı tebrik etmiş, Yunanistan anlaşmayı diplomatik bir zafer olarak nitelendirmiştir. İngiltere Başbakanı Boris Johnson ilhakın durdurulmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmekle birlikte anlaşmanın bölge barışı adına önemli bir adım olduğunu söylemiştir. Fransa'nın da desteklediği normalleşme adımı İsrail-Filistin müzakerelerinin başlaması adına olumlu bir gelişme olarak görülmüştür. Bulgaristan, Kosova ve Arnavutluk da tarafların bu kararını Orta Doğu'da barışa etki edecek bir başarı olarak görmüştür.[8] Bununla birlikte ABD'nin diplomatik olarak bir başarı sağladığı da görüşler arasında yer alıyor Bölgede ABD'nin ilişkilerini geliştirdiği bir diğer ülke olan Suudi Arabistan ise sessiz kalarak herhangi bir tepki vermemiş, Kuveyt'ten de bir açıklama gelmemiştir.[9]

ABD'nin yeni stratejisi, İran'a verdiği mesaj, seçim öncesi Yahudi lobisinin desteğini alma hamlesi, İsrail'in bölge etkinliğinde yeni adımı.. ve birçok görüş daha. Farklı şekillerde isimlendirilebilen bu gelişme Orta Doğu'da nelerin sebebi olacak bilinmez. Fakat bir yandan diğer ülkeler için bir teşvik olabileceği gibi İsrail'e ve ABD'ye olan düşmanlığı artırarak bölge üzerine politikalar yürüten diğer büyük güçlerle yakınlık kurmak ve ilişkileri geliştirmek yönünde bir adıma da neden olabilir. İran tehdidini büyük oranda hissedilen devletlerin, BAE gibi, İsrail'le normalleşme adımı atmaları olası bir ihtimal. Fakat Suudi Arabistan'ın böyle bir adım atması muhtemel görünmemekte. Filistin olumlu bir bakış sunmadan Suudi Arabistan'ın böyle bir hamle yapması beklenmemektedir. Diğer yandan anlaşmanın, küresel bir aktör olarak Suriye ve İran ile silah anlaşmaları yapan, birçok ülke ile ticari ilişkilerini geliştiren Rusya anlaşma sonrası İsrail'in Batı Şeria'da egemenliğini genişletmesinin sonlanacağı konusuna dikkat çekmiş ve Filistin-İsrail çatışmasına uluslararası hukuka uygun olarak çözüm aranması gerektiğini dile getirmiştir.[10] Bölge üzerinde Batı etkinliğinin artması olarak yorumlanabilen anlaşmanın etkilerinin ve İsrail'in Batı Şeria'daki ilhak planlarını yeniden hayata geçirmeye karar vermesi durumunun Rusya'nın bölge politikasına nasıl etki edeceğini ise zaman gösterecek.

Kaynaklar:

[1] Özden Zeynep Oktav, "Suriye Krizi Sürecinde Suudi Arabistan'ın Değişen Stratejileri ve Arap Dünyasında Değişen Dengeler", Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları Arap Baharı ve Sonrası, Ed.Tarik Oğuzlu ve Ceyhun Çiçekçi, 2019, Ankara, Nobel, s. 178.

[2] İsmail Numan Telci, Ortadoğu Siyasetinde Körfez'in Artan Rolü. Ortadoğu Analiz. Cilt 10, Sayı 89, 2020, s. 35-36.

- [3] Ozan Örmeci, İsrail'in Körfez Açılımı: Nasıl Oluyor ve Sürer Mi?. <http://politikaakademisi.org/2020/08/17/israilin-korfez-acilimi-nasil-oluyor-ve-surer-mi/> Erişim: 18.08.2020.
- [4] “İsrail ve BAE İkili İlişkilerin Normalleştirilmesi İçin Anlaşmaya Vardı”, (13.08.2020). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53766529> Erişim: 18.08.2020.
- [5] “İsrail-BAE Anlaşması Eski Yaraları Sarar Mı?” (18.08.2020). <https://p.dw.com/p/3h89T> Erişim: 18.08.2020.
- [6] İdris Okudici ve Cüneyt Karadağ, (14.08.2020). İsrail ve BAE Anlaşması Batı'yı Memnun Etti, Filistinlileri Üzdü. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-ve-bae-anlasmasi-batiyi-memnun-etti-filistinlileri-uzdu/1942154> Erişim: 18.08.2020.
- [7] “BAE-İsrail Normalleşme Anlaşması Tunus'ta Protesto Edildi.” (17.08.2020). <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bae-israil-normallesme-anlasmasi-tunusta-protesto-edildi-509870.html> Erişim: 18.08.2020.
- [8] “İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri Arasındaki Anlaşmaya Hangi Ülke Nasıl Tepki Verdi” (14.08.2020), <https://tr.euronews.com/2020/08/14/israil-ile-birlesik-arap-emirlikleri-arasındaki-anlasmaya-hangi-ulke-nas-l-tepki-verdi> Erişim: 18.08.2020.
- [9] Okudici ve Karadağ.
- [10] “Rus Dışişleri'nden İsrail-BAE Anlaşmasıyla İlgili Değerlendirme” (14.08.2020). <https://sptnkne.ws/DubX> Erişim: 20.08.2020.

Orta Doğu'nun "Barış"la İmtihanı

Şeyma Kızılay

Geçtiğimiz hafta Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin İsrail ile ilişkilerinde normalleşme adımı atmasının kimi devletlerce Orta Doğu'da barışın tesisi adına diplomatik bir başarı olarak görülmesi üzerine, bu coğrafyada düşünüldüğü gibi bir barışın gerçekten sağlanabilir olup olmadığı sorusu gündeme gelmiş durumda. Bu minvalde bölgeyi Uluslararası İlişkiler disiplindeki "barış" kavramı çerçevesinde değerlendirmeyi düşündüm. Sürekli "Orta Doğu'da barışın sağlanması için..." şeklinde başlayan cümleler duyuyoruz, okuyoruz, yazıyoruz. Bu tarz cümleleri oluştururken dahi kurduğumuz cümlede inandırıcılığı olmayan bir şeyler olduğunun farkındayız.

Peki Orta Doğu'nun "barış" kelimesi ile anlamamasının sebebi nedir? Bu sebepler incelendiğinde ve ortadan kaldırıldığında barış gelecek mi, orası da ayrı bir muamma. David Fromkin'in kitabının başlığı olan "Barışa Son Veren Barış" nitelendirmesi gibi bir durumun Orta Doğu'da da söz konusu olduğu kanaatindeyim. Fromkin bu tanımı, I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan barış anlaşmaları için kullanmıştı. Dünya savaşının ardından atılan adımlar barışı getirmekten çok yeni bir savaşın ortaya çıkmasına neden olan dinamiklere dönüştüler. Orta Doğu'da ise barış için yapılan her girişim farklı bir karışıklıkla sonuçlanıyor. Dolayısıyla burada da barış getirmeyen barışlardan ya da çatışmaya yol açan barışlardan/barış girişimlerinden bahsedilebilir. Bölgede barışın var olduğundan söz edebilmek için nelerin olması gerektiği düşünüldüğünde de "barış" kavramının göreceliliği önem kazanıyor. Bu noktada "barış"tan ne anladığımız konusu öne çıkıyor.

Bölgede barışın sağlanamamasının bir nedeni de herkesin barış algısının ve görüşünün farklı olması. Bir aktörün barış adına attığı bir adım bir başka aktör tarafından tehdit olarak görülebiliyor. Aynı durum küresel düzeyde de geçerliliğini korumakla birlikte sürekli istikrarsızlık yaşanması dolayısıyla Orta Doğu dikkat çekmekte.

Uluslararası İlişkilerde Barış

“Barış” sözcüğünden ne anlamamız gerektiği ile başlarsak genel anlamda savaşın olmaması durumu olarak nitelendirilen barış kavramına yönelik olarak Johan Galtung’un pozitif barış- negatif barış konseptleri öne çıkmaktadır. Barış ile şiddeti ilişkilendiren ve çıkarların uyumu olarak nitelendiren Galtung’a göre negatif barış; şiddetin, savaşın olmaması iken pozitif barış ise toplumun bütünleşmesini ifade etmektedir. Pozitif barışta şiddetin yokluğuyla birlikte sosyal ve ekonomik adaletten de bahsedilmektedir. Bununla birlikte Galtung, barışı tanımlamak için kullanılan şiddeti de farklı boyutlarda değerlendirmiştir. Fiziksel, psikolojik, biyolojik şiddet ayrımı yapan Galtung insanların az gelişmişlik ve sistem baskısından savaş kadar etkilenmelerine değinerek, pozitif barış ile negatif barışın bileşimi şeklinde bir tanım daha yapmıştır.[1]

Aristoteles’in barış ile siyaseti ilişkilendirerek siyasi amaçların barış ortamında gerçekleştiği söylemini ifade eden H. Günter Brauch, barışa yönelik farklı bakış açıları sebebiyle tam bir tanım yapılamadığına değinmiştir. Bununla birlikte yaptığı değerlendirmede barışın doğa durumu olmadığı için insanlar tarafından yaratılması gerektiğinden ve bu sebeple de güçle ilişkili olduğundan bahsetmektedir. Dolayısıyla barış hukuksal ve uluslararası anlaşmalara dayandırılmıştır. Barışın bu boyutu dış barış olarak adlandırılmış, diğer yandan iç barış ise ülke topraklarının dışarıdan gerçekleştirilecek ihlallere karşı savunulması olarak görülmüştür.[2]

Barry Buzan’a göre ise barış, devletler arasındaki ve devlet içi ilişkilerde şiddet kullanılmasının kaldırılması üzerinde durmaktadır.[3] Batı’da bu şekilde ayrımlarla tanımlanan “barış” kavramına Doğu dünyasının bakışı ise farklı bir boyuttadır. Hindu ve Çin kültürlerinde insanın iç huzuru, doğanın korunması unsurlarıyla ilişkilendirilen “barış”ın, Konfüçyüs geleneğinde ise sosyal uyum ve denge ile sağlanabileceği üzerinde durulmaktadır.[4]

Bu tanımlar dışında, bir ütopya olarak Immanuel Kant’ın “Ebedi Barış” tasavvuru da barış çalışmaları konusunda öne çıkmaktadır. Ona göre; barış, hukuk ve akıl arasında bir bağımlı bir ilişki vardır. Cumhuriyet rejimi ile devletler bir araya gelecek ve akılcı ve barışçı bir dünya düzeni sağlanacaktır. Geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da Kant’ın bahsettiği şekilde bir ebedi barış olması mümkün değil. Kant’ın öne sürdüğü düşüncesinde ebedi barışın

sağlanabilmesi ancak sürekli bir dönüşümle ve gelişimle mümkündür. Hükümetleri cumhuriyet olan ve olmayan şeklinde ayıran Kant “Demokratik Barış” teorisini ortaya çıkarmış ve demokratik-liberal devletlerin kendi aralarında savaşmadığını öne sürmüştür.[5]

Kant’ın teorisine sonraki yıllarda farklı bir yorum katılmış, demokratik-liberal devletlerin diğer devletleri demokratik hale getirerek barışı sağlayabilecekleri düşünülmüştür. Cumhuriyetlerden oluşan devletlerin “adil olmayan devlet” olarak nitelendirilen ve uluslararası barışı sağlamak için müdahale ettikleri devletlerdeki faaliyetlerle barışın sağlanabileceği görüşü bugün uygulanan eylemlerin fikri temelini yansıtmakta. ABD’nin Afganistan ve Irak’ta uygulamaya koyduğu şey tam da yukarıda söz edilen temellere dayandırılarak meşrulaştırılmıştır.

Böylesine farklı açılardan ele alınan barış kavramı ile ilgili önemli bir nokta da barışın düzeyleri konusudur. Devletler arasındaki ilişkilerin durumunu belirlemek için açıklayıcı olan barış düzeyleri dört kategoride ele alınmaktadır. İki devlet arasındaki çatışmanın henüz çözülmediği fakat şiddetin meydana gelme ihtimalinin yüksek olduğu durumları ifade etmek için dondurulmuş barış, tarafların birbirinin varlığını tanıdığı, çatışmanın şiddete dönüşme ihtimalinin az olduğu fakat ortadan kalmadığı durumları açıklamak için soğuk barış, tarafların sorunlarını genel anlamda çözdükleri, daha normal ilişki kurabildikleri ve sivil toplumların ulus ötesi ilişki kurabildiği düzey normal barış, ve taraflar arasındaki sorunların ve rekabetin çözülerek aktif işbirliğinin sağlanması sıcak barış olarak tanımlanmıştır.[6] Orta Doğu devletleri arasındaki ilişkiler ve yaşanan çatışmalar göz önüne alındığında hangi barış düzeylerinin söz konusu olduğu da anlaşılmaktadır. Yıllardır devam eden İsrail-Arap ülkeleri anlaşmazlığı soğuk barış kapsamına girerken, İran ile Suudi Arabistan’ın Şii-Sünni gerginliği kapsamındaki ilişkisi dondurulmuş barış için örnek oluşturmaktadır.

Kavramsal olarak ele alınması gereken bir olgu da barışın inşası konusu. Barışın sağlanması adına taraflar arasında müzakere ve ara buluculuk yöntemleriyle iletişim kurularak siyasi, sosyo-ekonomik ve hukuksal açıdan bir inşa sürecini ifade ediyor.

Orta Doğu’nun Barış Profili

Günümüz Orta Doğu’suna bakmadan önce kısaca tarihsel sürece göz atalım. Her gün yeni bir haberle anılan, kaosun dinmediği, kanın, gözyaşının, siyasi istikrarsızlıkların sürdüğü ve bir arada yaşayan, komşu olan devletlerin birbirleriyle giriştikleri mücadelelerin son bulmadığı bu coğrafya hep böyle miydi? Her dönem kıymetli ve bereketli topraklar olarak görülen Orta Doğu coğrafyası geçmişten günümüze birçok medeniyete ve devlete ev sahipliği yaptı. Sümer, Akad, Babür ve Asurlular’ın hüküm sürdüğü, Grek, Roma, Bizans ve Sasani izleri taşıyan, Eyyubiler,

Emeviler, Abbasiler, Fatımiler, Safevilerle anılan ve sonrasında uzun yıllar Osmanlı bünyesinde kalan zengin bir coğrafya. Bu kadar çok değişiklik yaşayan bir bölgede elbette ki savaşlar da hep var oldu. Fakat kanaatimce bölge hiçbir zaman I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa etkisi ve dış müdahalenin başladığı dönemden günümüze kadar olan süreç kadar zarar görmedi. 1901 yılında İran'da petrolün bulunması, Halifeler Dönemi'ne kadar geri götürülebilen Şii-Sünni çatışması, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması, bölge ülkeleri arasındaki bölgesel güç rekabeti, ülkelerin kendi içlerinde yaşadıkları ekonomik, siyasi, etnik-mezhepsel, dini sorunlar, alt yapı problemleri, terörizm ve daha birçok sorun burada insanlara “barış” sözcüğünün anlamını unutturdu.

Orta Doğu barışı için çalışılmasını gerektiren konu olarak İsrail-Filistin mücadelesi öne çıkıyor. İsrail'in kurulduğu 1948 yılından 1973'e kadar dört kez savaşan Arap ülkeleri ile İsrail arasında sorunların çözümü için birçok adım atıldı. Yazının başında belirttiğim gibi her biri “Orta Doğu Barışı” vb. isimlerle adlandırılan, bölgede barışın sağlanması hedefini güden raporlar, toplantılar, süreçler, görüşmelerle dolu faaliyetler yapıldı.

Uluslararası toplumun rol oynadığı ve Arap ülkelerinin İsrail gerçekliğini kabul ettiği ilk girişim, 1979 yılında uluslararası müdahale ile başlayan Camp David Süreci ve Orta Doğu Barışı İçin Çerçeve Anlaşması. İsminde geçtiği üzere barışın sağlanması için atılan bir adım fakat sonuç; Arap ülkelere ve Filistin davasına ihanet olarak görülmesi sebebiyle Mısır'a ekonomik boykot kararı alan ve normalde Mısır'da bulunan merkezini Tunus'a taşıyan bir Arap Birliği. Ardından 1990'lı yıllarda yürütülen tarafların karşılıklı tanıma anlaşması yaptığı Oslo Barış Süreci ve yine sonuç; İsrail Devleti'ni tanıyan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kendi içindeki gruplar tarafından Filistin davasına ihanetle suçlanması. Aynı zamanda İsrail ile ilişki kuran Mısır ve Ürdün'ün bölge barışından ziyade İsrail ile kendi ikili ilişkileri adına bir yola girdikleri ve ülke çıkarı adına hareket ettikleri de bir diğer sonucu oluşturuyor. Diğer yandan kamuoyuna barış yolunda bulunduğu ve bunun için çaba sarf edildiği izleniminin verilmesiyle birlikte hiçbir zaman işgal ve ihlallerin son bulmaması da barışın ne kadar ciddiye alındığının bir göstergesi. Küresel aktörler bölgeye barış getirmek için kararlar alıp, toplantılar yaparken, orada yaşayan insanlar başlarına gelenin barış olmadığını her zaman ağır şekilde tecrübe ettiler.

Günümüzde Filistin-İsrail konusunda yaşananlar ise geçmiştekilerden pek de farklı olmayan bir şekilde devam ediyor. Birleşik Arap Emirlikleri'nin attığı normalleşme adımı karşılığında İsrail'in Batı Şeria'daki ilhak planını ertelediği duyuruldu. Bu anlaşma duyurusunun ardından yine Filistin-İsrail sorununa yönelik barış adımı nitelendirilmesi yapılsa da Körfez'de bir çözülme ve ayrışma söz konusu. Mısır ve Ürdün'ün normalleşme adımlarında olduğu gibi yine

bölge barışına katkı olarak adlandırılan bir sürecin ikili ülke ilişkilerini ifade ederken kullanıldığını ve bu durumun Arap ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkilerde gerginliğe yol açtığını görüyoruz.

“Barış getirmek” fiilinin zihinlerdeki yansımasının düzensizlik, zorluk ve sıkıntı anlamına geldiği bir ülke de Irak oldu. Irak halkının bizzat yaşadığı “barış sağlama” faaliyetlerinin onlara ne getirdiğini ve nelere sebep olduğunu hem II. Körfez Savaşı sırasında televizyonlarda izledik hem de barış inşası, ulus inşası adına ülkenin nasıl bir karmaşaya sürüklendiğini gördük. Dolayısıyla bu coğrafyanın insanı için barış sadece savaşızsızlık anlamına gelmiyor. Yıllarca siyasi, ekonomik sorunlarla boğuşan Irak’ta halen geçmişin izleri var. Günümüzde ülkede elektriğin yalnızca belirli saatlerde verilmesi sosyal uyum ve huzurla ilişkilendirilen barışın burada olmadığını gösteriyor.

Farklı dine mensup insanların yanı sıra etnik ve mezhepsel farklılık konusunda da zengin olan devletlerin, aynı dine mensup halkları arasında dahi sorunların yaşandığı Orta Doğu coğrafyası literatürde bahsedildiği üzere, barışın demokratik yönetimle ve sosyal uyumla ilgili olduğunu göstermekte fakat demokrasi getirme yöntemi olarak savaşın ve kaosun kullanılması ya da bunun bahane edilmesi Orta Doğu’da barış ya da demokrasi sözcüklerinin korkunç bir algı oluşturmasına neden oldu. Barışın demokratik yönetimle ilişkili olan kısmını da 2010 yılında başlayan Arap Baharı süreciyle yaşadık. Ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşayan halkların yönetimden memnun olmaması, diktatörlüğe dayalı, baskıcı rejimlere yönelik isyana yol açmıştı. Gösteriler öncesinde barış ortamının olmadığı ülkelerde meydana gelen çatışma ve iç savaşlar sonrası durum daha kötüye gitti. Dolayısıyla yine bir barış ortamından söz etmek mümkün olmadı.

Bölgeye yönelik dış müdahaleler ile terörizm olgusu da barışın önündeki en büyük engellerden. Bir türlü rahat bırakılmayan bu coğrafyanın kendine gelmesi ve gerçek anlamda barış var denilebilecek bir bölgeye dönüşmesi zor. Zira asırlar süren düşmanlıklar, bölgeye yönelik hesaplar ve politikalar nasıl şimdiye dek son bulmamışsa bundan sonra da dinmeyecektir. 1516-1917 yılları arasında bölgede hakim olan Osmanlı döneminde görece bir istikrar sağlanmış olmasına rağmen zaman zaman çatışmalar yaşanmış bir bölge olarak, Orta Doğu’da salt barışın görülemeyeceği ortada. Barış kelimesinin ve barış getirmenin korkuyla eş değer olduğu bu coğrafyada bu sloganların kullanılması da ülkelerin bölgeye yönelik politikalarında barışı bir araç olarak kullandıklarını gösteriyor. Sonuç olarak Orta Doğu’nun barışla ilişkisi, adının sıkça anıldığı fakat kendisinin olmadığı bir dinamiğe sahip.

Sonnotlar:

[1] Johan Galtung, Violence, Peace and Peace Research, Journal of Peace Research, Vol 6, No 3, 1969, s. 167-171.

[2] Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü” Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Der.Mustafa Aydın vd, İstanbul, 2012, s.183.

[3] Barry Buzan, Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslar arası İlişkilerde Çatışan Kavramlar, Çev. Özden Sarı, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler, Ed. Esra Diri, Uİ Kütüphanesi, 2013, İstanbul, s. 182.

[4] Alpaslan Özerdem, Barış İnşası Kuram ve Uygulamaları, Nobel, 2013, Ankara, s. 9.

[5] Ali Karaosmanoğlu, “Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz” Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Der. Mustafa Aydın vd. İstanbul, 2012, s.7.

[6] Özerdem, s.11-12.

Barışçıl Yükseliş Sürdürülebilir mi?

Can Aykaş*

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikada gün geçtikçe daha etkin bir rol üstlenmeye başlaması, Çin ile ilgili pek çok soruyu da beraberinde getiriyor. Çin'in büyümesi ve dünya genelinde özellikle ekonomik anlamda etkin bir güç haline dönüşmeye devam etmesinin, Çin'in "Barışçıl Yükseliş" politikası üzerinde ne derece etkili olacağı tartışmaya değer bir başlık haline geliyor.

Her ne kadar Çin kendi dış politikasını Barışçıl Yükseliş olarak adlandırsa da özellikle son dönemde başta ABD ve Çin karşıtlığı bilinen çevrelerce Çin dış politikası, "Savaşçı Kurt Diplomasisi"[1] olarak adlandırılmaya başlandı. Bununla beraber yakın geçmişte dillendirilmeye başlanan ve özellikle Covid-19 ile birlikte ABD'nin Çin'e dönük agresif politikası ile daha da fazla duymaya başladığımız "Yeni Soğuk Savaş"[2] gündemi de ortaya çıktı. Tüm bunların ufak haklılık payları olsa da bugünden bakıldığında bu iddiaların fazla gerçekçi olmadığını belirtmek gerekir.

Çin Dış Politikasında Barışçıl Yükseliş

2005 yılında net olarak çerçevesi çizilen "Barışçıl Yükseliş" politikasının zamanlaması oldukça kritiktir. 21. yüzyılın ilk yıllarındaki Çin'in içindeki ve dışındaki gelişmeler, Çin'in bu gelişmeler karşısındaki duruşunu ve izleyeceği politikayı ortaya koymasını gerektirmiştir.

Bu gelişmelerden birincisi, 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) şartlı kabulü ve sonrasında Çin'in uluslararası ticarete oldukça etkin bir rol almaya başlamasıdır. Çin tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan DTÖ'ye kabul edilmesi, Çin'in uluslararası alanda etkisinin artmaya başladığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. İkinci önemli gelişme ise ABD'nin 2001 yılındaki Afganistan ve 2003 yılındaki Irak işgalleridir. Bu işgaller başta Orta Doğu olmak üzere dünya genelinde savaş ve ABD karşıtlığının yükselmesine neden olmuştur.

Çin'in etkisinin artmaya başladığı 2000'li yıllardaki bu gelişmeler, Çin'i her iki durumu da karşılayacak bir politika tarif etme ihtiyacına götürmüştür. Partinin ve devletin önemli kademelerinde görev almış Zheng Bijian, "Barışçıl Yükseliş" kavramını 2003'te Çin Komünist Partisi'nin Merkezi Parti Okulu'nda tanımlamıştır. 2003 ve 2004 yıllarında Başbakan Wen Jibao ve Cumhurbaşkanı Hu Jintao tarafından da kullanılan Barışçıl Yükseliş kavramının, 2005 yılında yayımlanan Beyaz Kitap ile çerçevesi oturtulmuştur.

---

* Doktora, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, canaykas@hotmail.com

Burada altı çizilmesi gereken nokta, Barışçıl Yükseliş'in aslında Çin için her zaman geçerli bir dış politika anlayışı olduğudur. Çin açısından kritik olan nokta, neredeyse imparatorluk dönemine kadar dayandırılabilen bu dış politika anlayışının, Çin'in uluslararası bir güç haline dönüşmeye başlamasıyla birlikte bir çerçeve çizme ve tanımlama ihtiyacının oluşmasıdır. Yani Barışçıl Yükseliş, Çin açısından bir dönüşüm veya yeni bir yola girmek gibi değil, halihazırda var olan dış politika anlayışına netlik kazandırma ihtiyacının ortaya çıkması olarak değerlendirilmelidir.

Kısaca değinmek gerekirse Barışçıl Yükseliş kavramı, Çin'in her ne olursa olsun diğer ülkelerin iç işlerine müdahale etmemesi üzerine kuruludur. Çin bu sayede, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, kendisinin dünyanın geri kalanına batılı kapitalist ülkeler gibi yaklaşmayacağını, iç işlerine müdahil olmayacağını taahhüt etmektedir. Barışçıl Yükseliş, şu başlıklar altında tanımlanmıştır:

- Barışçıl yükseliş, Çin modernleşmesinin kaçınılmaz yoludur;
- Çin'in kendi büyümesiyle dünya barışını ve kalkınmasını teşvik etmesidir;
- Çin'in kendi gücüne, reformuna ve yeniliğine güvenerek gelişmesidir;
- Diğer ülkeler ile karşılıklı fayda ve ortak kalkınma arayışıdır;
- Uyum, sürdürülebilir barış ve ortak refahın dünyasını inşa etmektir.

Görüldüğü üzere Çin, Barışçıl Yükseliş'i hem kendi hem de dünyanın geri kalanı için tek yol olarak görmektedir. Çin dünyanın geri kalanıyla kazan-kazan ilişkisi kurarak, iç işlerine karışmadan, uyum ve barış içinde bir ortak refah inşası hedefi belirlemiştir.

Fakat 2005 yılından bu yana dünyada oldukça önemli gelişmeler yaşandı. Her ne kadar temelde herhangi bir değişiklik yaşanmasa da dünyanın gidişatını etkileyen önemli siyasi ve ekonomik gelişmeler gerçekleşti. Çin açısından bakıldığında bu gelişmelerin en önemlileri 2008 ekonomik krizi ve 2013'te ilan edilen Tek Kuşak Tek Yol projesi olmuştur. Bu iki durak arası yıllarda ve sonrasında dünya genelinde yaşanan gelişmeler, Çin'in artık dünyanın önemli ülkeleri arasında yer almasının ve diğer yandan halihazırda var olan Çin karşıtlığının zirveye tırmanmasının önünü açmıştır. Bu çerçevede Çin, Barışçıl Yükseliş söylemi ile agresif bir dış politika izlemeyeceğini belirtme ihtiyacını 2000'li yıllara göre çok daha fazla hissetmektedir

Sorunun Asıl Kaynağı

Bu noktada başlıktaki sorunun özünü iyi anlamak gerekiyor. "Barışçıl Yükseliş sürdürülebilir mi?" sorusunun asıl anlamı "siyasi etki olmaksızın ekonomik etki sürdürülebilir mi?"dir. Çin'in

dünya genelindeki konumunun gün geçtikçe daha da önemli hale gelmesi, “Çin’in gittikçe büyüyen ekonomik gücü ve etkisi, siyasete dokunmadan yalnızca ekonomik bir etki alanı ile sınırlı kalabilir mi” sorusu, gün geçtikçe önemli hale gelmektedir.

Bugün açısından bakıldığında bunun bir süre daha bu şekilde devam edeceğini söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeni, Çin’in dış yatırım konusunda seçici olmaması ve ekonomik gücüdür. Bugün baktığımızda ABD, İngiltere, AB ve hatta Rusya, Soğuk Savaş yıllarından kalan dış politika ve diplomasi anlayışlarını büyük ölçüde sürdürmektedir. Ülkeler arası ve ülkelerin iç siyasetlerinde taraflaşmalar hala Soğuk Savaş dönemine benzer şekilde devam etmektedir.

Örnek vermek gerekirse, Orta Doğu’da İsrail ve Suudi Arabistan ABD tarafındayken, İran ve Suriye, Rusya ile yakındır. Bu yakınlıkların pek çok ekonomik ve siyasi nedeni vardır. Çin ise kendi hammadde ve ticari ihtiyaçları doğrultusunda bütün bu ülkeler ile iyi ilişkiler içinde olup, herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm ülkelere bölgelerindeki istikrarı korumaları çağrısında bulunmaktadır. Bir başka örnek ise AB’nin 2008 krizinden en çok etkilenen üyeleri olan Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İtalya’ya mali destek verebilmek için kemer sıkma şartları sunması ve buna rağmen yetersiz kalması, Çin’in ise herhangi bir siyasi ön şart sunmaksızın bu ülkelere yatırım yapması önemli bir örnektir. Son olarak Güney Amerika’da, Çin’in hem Küba ve Venezuela ile hem de Bolsonaro yönetimindeki Brezilya ile yakın ilişki içinde olması da Çin’in dünya genelinde izlediği dış politikanın çerçevesini anlamak için örnek verilebilir.

Çin için ülke yönetiminin kimlerde olduğunun bir önemi yoktur. Henüz “Çin yanlısı iktidar” veya “Çin yanlısı lider” tarzı tanımlamalarla pek karşılaşmıyoruz. Çin bu durumu oldukça iyi değerlendirerek her ülkenin iktidarı ile iyi ilişkiler yürütme gayretindedir. Örneğin Türkiye açısından düşünüldüğünde, Çin için AKP veya CHP’nin iktidar olmasının bugün açısından bir önemi yoktur. Önemli olan Çin’in halihazırda devam eden ihtiyaçları ve projelerinin sekteye uğramadan devam etmesidir. Yukarıda da belirtildiği gibi henüz “Çin yanlısı iktidar” veya “Çin yanlısı lider” gibi siyasi bir kamplaşma tarafı olmadığı için, Çin bütün iktidarlar tarafından önemli bir mali kaynak olarak kabul edilmektedir.

Çin’in bu tavrı ve Çin’e dönük dünya genelindeki nötr ve yer yer olumlu yaklaşım, ABD’yi son derece rahatsız etmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Pompeo, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye ziyarette bulunarak Çin karşıtı bir cephe kurmanın yollarını aramaktadır. Twitter hesabından ise her gün Çin’i kötüleyen tweetler atmaktadır. Tabi son dönemde ABD’nin Çin karşıtlığı yaklaşan ABD seçimlerine odaklıymış gibi görünse de ABD açısından Çin “tehdidi” gün geçtikçe daha da fazla artmaktadır.

ABD bu politikası ile Covid-19 sürecini başarısız yürütmesi ve buna ek olarak 2020'nin ikinci çeyreğinde ABD ekonomisi %34.3 küçülürken Çin ekonomisinin %3.2 büyümesi gibi veriler sonucu, güncel olarak hem içinde olduğu seçim sürecinde Covid-19 sürecinin başarısız yönetiminin, hem de gelecekte ABD'nin yaşayacağı ekonomik ve siyasi sorunların sorumlusu olarak Çin'i hedef gösterme çabası içindedir.

Çin'in Barışçıl Yükseliş politikasının geleceğinin bağlı olduğu bir diğer önemli nokta Tek Kuşak Tek Yol projesinin geleceğidir. Tek Kuşak Tek Yol projesi neredeyse dünyanın tamamını kapsayan bir ticari ağ inşası olarak özetlenebilir. Bugün Çin açısından oldukça kritik önemi olan hammadde ihtiyacı ve küresel ticaretin büyüyerek sürmesi kapsamında, Tek Kuşak Tek Yol projesi oldukça merkezi bir konumdadır. Bugün Çin'in sorun yaşadığı bölgeler her ne kadar kendi içi ve çevresi olsa da bu bölgelerin tümü Tek Kuşak Tek Yol güzergahını etkileyecek bölgelerdir. Örnek vermek gerekirse, Hong Kong ve Güney Çin Denizi, Kuşak ve Yol'un deniz yolunun başlangıç noktasıyken, Sincan ve Keşmir de kara ve demir yolu ile Çin'den çıkış noktasıdır. Bu bölgelerde son dönemde yaşanan olaylar göz önüne alındığında, henüz Tek Kuşak Tek Yol'a dönük direkt bir saldırı olmasa da bu potansiyelin her daim masada olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bu sorunlar şimdilik Çin içinde ve çevresinde olan olaylar olsa da, dünyanın dört bir yanını saran ticaret ağlarını sekteye uğratma potansiyeli olan karışıklıklar yaşandığında, Çin'in buna dönük tepkisinin ne olacağını söylemek için henüz oldukça erken. Ancak son yıllarda Halk Kurtuluş Ordusu'nun modernleşme adımları ve özellikle donanmaya yapılan yatırımlar düşünüldüğünde, Çin'in böyle bir döneme hazırlık yaptığı öngörülebilir.

ABD ve Çin Arasında Soğuk Savaş Var mı?

Çin bugün uluslararası alanda ABD ile yaşadığı gerginliklerle öne çıkıyor. Bunun üzerine son dönemlerde sıkça ABD ve Çin arasında yeni bir Soğuk Savaş'a doğru gidildiği, hatta şu an savaşın içinde olduğumuz yorumları dillendirilmektedir. Bu iddiaların bugün açısından oldukça abartılı olduğunu belirtmek gerekir.

Çin dünya üzerinde önemli bir güç olma sürecindedir. Ancak altı çizilmesi gereken nokta, Çin hala bölgesel bir güç olmanın ötesine geçmiş değildir. Bugün ticaret savaşları gündemi dışında, Çin ile ilgili gündemlerin neredeyse tamamı Çin içi veya Çin'in sınırları etrafında gerçekleşen

olaylarla alakalıdır. Hong Kong, Sincan ve zaman zaman köpürtülen Tibet gündemleri, Çin'in iç meseleleridir. Güney Çin Denizi ve Tayvan gündemleri de Çin açısından kendi iç gündemidir. Bunların haricinde Hindistan ile geçmişten gelen sınır anlaşmazlıkları ve Keşmir'in durumu, Japonya ile KDHC ve Doğu Çin Denizi konuları ile ilgili anlaşmazlıklar yine Çin'in bölgesinde devam eden gündemlerdir.

Çin'in kendi iç sorunları ve bölgesindeki sorunlarla boğuştuğu bir dönemde, ABD ile ticaret savaşı içinde olması ve özellikle son dönemde Huawei üzerinden süren karşılıklı adımlar, Çin ile ABD arasında Soğuk Savaş mı var sorusunu akıllara getiriyor. Yukarıda çizilen tabloda da anlaşılacağı üzere, ortada savaş değil, bir kuşatma ve bu kuşatmayı dağıtma mücadelesi vardır. Henüz ortada ne bir ideolojik mücadele ne de birbirine denk ekonomik ve siyasi bir güç yarışı vardır. Dolayısıyla bugünkü tabloyu Soğuk Savaş olarak adlandırmak için oldukça erkendir.

Sonuç

Bugün Çin, nüfusu, coğrafyası ve ekonomik gücüyle dünyanın en önemli ülkelerinden biri haline gelmiştir. Ancak Çin hala belirli açılardan zirveye yerleşebilecek seviyeye ulaşmış değildir. Dolayısıyla Çin hakkında olumlu veya olumsuz abartılı yorumlar ve değerlendirmelerden kaçınılmalıdır.

Bugün Çin'in "Savaşçı Kurt Diplomasisi"ne geçtiği iddiaları, agresif politikalarına karşılık bulmayı bekleyen ABD açısından henüz bir temenniden öteye geçememektedir. Bugün Çin'in tavizsiz politika izlediği noktalar, yukarıda da vurgulandığı gibi kendi içindeki ve çevresindeki gündemlere aittir. Bu sorunların büyük kısmı, yeni ortaya çıkmış değil, belirli bir tarihsel geçmişi bulunan sorunlardır. Dolayısıyla buralara dair izlenen politikalarda bugün açısından yeni bir politika yoktur.

Yeni olan, Çin'in 2005 sonrası dünya geneline yönelik politikasını netleştirmesi ve hamlelerini Barışçıl Yükseliş politikası çerçevesinde gerçekleştirmesidir. Çin'in bu politikası ile hedeflediği adımları atmayı sürdürmektedir. Ancak bugün içinde olduğumuz çok kutuplu dünyaya geçiş süreci boyunca ortaya çıkabilecek ve dünya genelinde Çin'in önünü tıkayacak gündemler ortaya çıktıkça, Çin'in bu gündemlere yönelik nasıl tepki vereceğini bugünden net bir şekilde söyleyebilmek güçtür.

Sonnotlar:

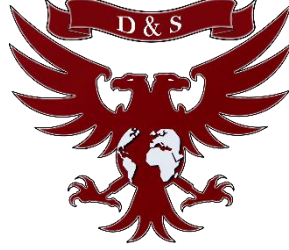
[1] Bu isimlendirme Çin yapımı Savaşçı Kurt filminden yola çıkılarak kullanılmaya başlanmıştır. Filmin ana karakteri, yer yer Çinli Rambo olarak da adlandırılmaktadır. Bu ifade ile Çin'in Barışçıl değil, Rambovari bir savaş politikası izlediği iddia edilmektedir. Bu konu ile

ilgili tartişmalar için bkz: “Analysts Take Note: Wolf Warrior is the New Chinese Rambo” (20.09.2017) <https://thediplomat.com/2017/09/analysts-take-note-wolf-warrior-is-the-new-chinese-rambo/> Erişim: 20.08.2020, “Wolf Warrior diplomacy as a US trait” (24.05.2020) <http://www.globaltimes.cn/content/1189348.shtml> Erişim: 20.08.2020,

[2] “US v China: is this start of the new cold war?” (22.01.2020) <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/22/us-v-china-is-this-the-start-of-a-new-cold-war> Erişim: 20.08.2020, “A New Cold War Has Begun” (07.01.2019) <https://foreignpolicy.com/2019/01/07/a-new-cold-war-has-begun/> Erişim: 20.08.2020, “The US-China Cold War Has Already Started” (08.07.2020) <https://thediplomat.com/2020/07/the-us-china-cold-war-has-already-started/>, Erişim: 20.08.2020, “World Should unite and denounce the new cold war” (29.07.2020) <http://www.globaltimes.cn/content/1196029.shtml> Erişim: 20.08.2020.

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi
The Journal of Diplomacy and Strategy

DSJOURNAL
Diplomasi ve Strateji Dergisi
The Journal of Diplomacy and Strategy

© 2020 Tüm Hakları Saklıdır.